

ზ. ბერიძე.

მეგრული (ივერული) ენა.

შესავალი და მასალები.

(I წიგნის I ნაკვეთი).

ხელნაწერის

უფლებით.

ტბილისი.

ქართული ბეჭდვითი ამხანაგობის სტამბა, რუსთაველის კრ. № 26.

1920.

მეგრული. ენა არის მეგრული ენა; იგი ლინგვისტიურად არ არის არც კილო, არც დიალექტი, მაგრამ ამავე დროს მეგრული მკიდროთ დაკავშირებულია ქართულთან; ქართული ენის ძმა ენა არის და ქართულის მეცნიერულად შესასწავლად, დიახ, საჭიროა მეგრულის გამოწვლილვა.

აკად. ნ. ი. მარრი.

წინასიტყვაობა.

მეგრული ენის მასალები განზრახულია X წიგნად.

I წ. შეიცავს: შესავალს (8 თავი), ლექსებს, ზღაპრებს, ანდაზა-გამოცანებს, შელოცვებს, ლეგენდებს, პატონ-ყმობის ამბავს, თარგმანს—მეგრულიდან—ქართულად, ქართული—რუსულიდან—მეგრულად და სალექსიკონო მასალას.

II წ. ზღვლიდი—სამორზაყანოს კილოს ტექსტებს და სა-მეგრელოს ეთნოგრაფიულ მიმოხილვას.

III წ. ჯვარის ტექსტებს, როგორც განსაკუთრებული თქმის ნიმუშს—სუფიური ენის გავლენისა ვაშო.

წინამდებარე შრომა არის I წიგნის მხოლოდ I ნაკვეთი. ზოგიერთი აქ მოთავსებული ლექსი შეიძლება ულამაზოდ ეჩვენოს მკითხველთ, მაგრამ ნუ დაივიწყებენ, რომ წიგნს აქვს დანიშნულება სპეციალისტთათვის, ქართული ფილოლოგიის დარგში მომუშავეთათვის და ვისაც არა აქვს რამე საერთო მასთან **ნურც მიმართავს წიგნსა**. ვარდა ამისა, ზოგიერთი ულამაზო, მოკლე, სულ 4-სტრიქონიანი ლექსი საინტერესო სალექსიკოგრაფიო მასალას და სალიტერატურო მოტივს შეიცავს.

დანიშნულება წიგნისა—გზის გაკეთვაშია „ქართული ფილოლოგიის თვალუწვდენელ კვლევის კვლზე“ (მ. წერეთელი—„სუმერული და ქართული“, იხ. აგრეთვე ეპიგრაფი წინამდებარე ნაკვეთისა).

მასალა ვერ არის დალაგებული ჩაწერის ადგილის მიხედვით, რადგანაც მას აქვს დროებითი დანიშნულება და კიდევაც გამოდის მხოლოდ „ხელნაწერის ეფლემბით“. იგი იწვებოდა აუტანელ პირობებში...

შემდეგში, რა თქმა უნდა, მასალის დალაგებაში მეტი

წინასიტყვაობა.

მეგრული ენის მასალები განზრახულია 3 წიგნად.

I წ. შეიცავს: შესავალს (8 თავი), ლექსებს, ზღაპრებს, ანდაზა-გამოცანებს, შელოცვებს, ლეგენდებს, ბატონ-ყმობის ამბავს, თარგმანს—მეგრულიდან—ქართულად, ქართული—რუსულიდან—მეგრულად და სალექსიკონო მასალას.

II წ. ზუგდიდი—სამურზაყანოს კილოს ტექსტებს და სამეგრელოს ეთნოგრაფიულ მიმოხილვას.

III წ. ჯვარის ტექსტებს, როგორც განსაკუთრებული თქმის ნიმუშს—სვანური ენის გავლენისა გამო.

წინამდებარე შრომა არის I წიგნის მხოლოდ I ნაკვეთი.

ზოგიერთი აქ მოთავსებული ლექსი შეიძლება ულამაზოდ ეჩვენოს მკითხველთ, მაგრამ ნუ დაივიწყებენ, რომ წიგნს აქვს დანიშნულება სპეციალისტთათვის, ქართული ფილოლოგიის დარგში მომუშავეთათვის და ვისაც არა აქვს რამე საერთო მასთან. **ნურც მიმართავს წიგნსა.** გარდა ამისა, ზოგიერთ ულამაზო, მოკლე, სულ 4-სტრიქონიანი ლექსი საინტერესო სალექსიკოგრაფიო მასალას და სალიტერატურო მოტივს შეიცავს.

დანიშნულება წიგნისა—გზის გაკაფვაშია—„ქართული ფილოლოგიის თვალუწვდენელ კვლევის ველზე“ (მ. წერეთელი—„სუმერული და ქართული“, იხ: აგრეთვე ეპიგრაფი წინამდებარე ნაკვეთისა).

მასალა ვერ არის დალაგებული ჩაწერის ადგილის მიხედვით, რადგანაც მას აქვს დროებითი დანიშნულება და კიდევაც გამოდის მხოლოდ „ხელნაწერის უფლებით“. იგი იწერებოდა აუტანელ პირობებში...

შემდეგში, რა თქმა უნდა, მასალის დალაგებაში მეტი

წესრიგი იქნება დაცული, ხოლო თუ რამე მიჩნეულ იქმნა მეტხორცად—უკუგდებელი, დანარჩენი კი შევსებული ახალის მასალებით.

ხაზგასმით*) ტექსტში აღნიშნულია ლინგვისტისათვის საინტერესო რამე მხრით სიტყვები.

1910 წ. ნ. მარმა თავის „ქანურ (ლაზურ) ენის გრამატიკაში“ მეგრ.—ქანური გამოჰყო განცალკევებულ ჯგუფში იაფეტურ ენათა შორის და უწოდა მას თუბალ-კაანური ან (თობელ-კაანური). პირველი—„თობელური“ ანუ „ივერული“—მეგრული, მეორე—ქანური ანუ ლაზური. თობელისაგან (იაფეტის შვილი, ბ. X, 2) წარმოსდგნენ მეგრელები (კოლხი, ოდიში—უგვიანესი ტერშინებია) და იწოდებოდნენ **ივერიელე-ბად** (ბ. Ἰβήρης ἄχλυσινται).

იოს. ფლავიოსი (იხ. ჩვ. აღრიცხვ.) მოწმობს, რომ უძველესად კოლხელებს—ივერიელებს უწოდებდნენო (Antiquit., I, гл. 6; ან ბ. პ. უსლარი—„Древнѣйшія сказанія о Кавказѣ“, 1881, გვ. 306; მ. ჯანაშვილი „საქ. ისტ.“, I, 1906 გვ. 15.). პროფ. იოს. ყიფშიძე (+1919) თავის გრამატიკას უწოდებს—„Грамматика мингрельскаго (и верскаго) языка“... (1914) მოხსენებულ მოტივით, (იხ. გვ. XIII და შემდ. „გრამატიკისა“). მოპირდაპირე შეხედულება საკითხისათვის, კი ბ. მ. ჯანაშვილის წიგნში—„ქართ. მწერლობა. წ. II, 1909, გვ. 82—86 და სტატ.—„ქართ. ენა“ 1916, „გან.“, №№ 5—6, გვ. 323... ან მისივე „საქ. ისტ.“, I, 1906, გვ. 16). ასეთ შემთხვევაში ტერმინი „ივერული“ გადმომცემია, რა თქმა უნდა, სახეობითი ცნებისა და არა გვარეულობითისა. **)

*) შავის ასოებით.

**) ივერული ენა—მეგრული ენა, ივერული ტექსტები—მეგრ. ტექსტები.	სახეობითი ცნება.
ივერია—საქართველო, ივერიის ეკლესია—საქ. ეკლესია და სხ.	გვარეულობითი ცნება.

შეად. ჰაიკური (ძვ.—სომხური)—სომხური, ივერული (ძვ.—მეგრული)—მეგრული.

ამ აზრით და საბუთებით ნახმარია ჩვენ მიერ ასეთი სახელწოდება.

უფრო ადრე (1905 წ.) ნ. მარრი სწერდა: „Лингвистически მეგრული означает, ივერი... (Крещение армянъ, грузинъ... арабская версия, გვ. 166—168, 1905, Зап. Восточн. Отд. Р. А. О., т. XVI) და სხ. *)

ამ და შემდეგს წიგნებში უმთავრესად წარმოდგენილია უძველეს მეგრულის ნიმუშები, ე. ი. იმისა რომელსაც ეწოდებოდა ივერული, ეს ტერმინი იხმარება განსაზღვრულ ცნების გადმოსაცემად (იხ. შენიშვნა წინა გვ.)

განსაკუთრებით ამ ნაკვეთში მოქცეულ ტექსტში იპოვით ისეთებს, რომელნიც, სრულიად თუ არა, უმეტესი ნაწილი მაინც გაუგებარია დღეს მეგრელთათვის. აბა წაუკითხეთ მათ ლექსები №№ 59, 86, 103 და სხვ. ქვეშ მოთავსებულნი, თუ გაიგონ ისინი სავსებით მიზეზი ამისა მათი არქაიზმია და ამ მოსაზრებით იგი უფრო **ივერულია**, ვიდრე მეგრული. ასეთი მასალა ემსახურება მეგრულ (ივერულ) — ჰანჯორის წინა—ენის აღდგენასა და მაშასადამე, ქართული წინა—ენის გამოწვლილვასაც. წინდაწინ ვიცით, რომ ბევრს არ ეჭაშნიკება ჩვენი ტერმინოლოგია, მაგრამ ასეთებმა კეთილ-ინებონ და საბუთებით ხელში,**) უფრო პატივსადებით, ვიდრე დღემდე, უარპყონ იგი. სამეცნიერო ლიტერატურაში პროფ. ყიფშიძის გრამატიკის სახელწოდების უსაბუთობა—არავის უქმნია ცხად, არც ისტორიკოსთა და არც ენათ-მეცნიერთა.

*) იხ. აგრეთვე ივ. ალ. ჯავახიშვილის—„ქ. ერის ისტორია“, ტ. I. 1908, გვ. 19, 49; იგივე 1913, გვ. 24—25; იგივე 1918, ქუთაისი, მე-III გამოც. გვ. 16; ბ. ს. გორგაძე—„საქ. ძველი ისტორია“ 1920, გვ. 25—26, 40, 47. დანარჩენი ლიტერატურა საკითხისა იხ. ბ. ლ. მელიქსეტ-ბეკის სტატიაში—„Новый взгляд на происхождение названия „Иверія“, ცალკე ვადმონაბეჭდი გამოცემიდან—„Изв. К. О. Р. Геогр. Общества. т. 24, 1916; ბ. ი. ა. ჯავახიშვილს თუბალი—თობელისაგან ივერლების წარმოშობის დასასაბუთებლად, გარდა იოს. ფლავიოსისა, მოჰყავს ესტატე ანტიოქელი—არქიეპისკოპოსისა (IV ს.) და თეოდორიტე კვიპრელის (იმ. დრ.) აზრები (1918 გვ. 16).

**) ისტორიულით თუ ფილოლოგიურით.

წიგნში ბეჭდვითი შეცდომებია უმთავრესად 35, 145 160 გვ. გვ., რომელთა შესწორებას ვსთხოვთ ბკითხველს, სანამ მიმართავდეს წიგნს. *) ისინი შედეგია ბეჭდვის აუტანელ პირობებისა...

ვსარგებლობთ შემთხვევასა და ვათავსებთ თანამშრომელთა სიას (ორივე მაზრა და სამურზაყანო).

1. სენაკ. მაზრა: გარდა იმ პირთა, რომელნიც ჩამოთვლილნი არიან ამ წიგნის მე 6 გვ., შენ. I: ბ.ბ. ექიმი იასონ ჟორდანი, გრ. ფალავა, პროკ. ჯაიანი, დიმ. ფალავა, გ. გეკორი და აკ. გოგოლაძე.

2. ზუგდიდ მ.: ბ.ბ. კონსტ. გრიგოლია, თ. გვანჯი ჩიქოვანი, ნიკ. ბერიძე, გრიგ. ხუროძე, პავლე აკობია; ილ., პეტრე და მიხ. მუხარგიები, ჯ. შედანია. ფ. ჟორდანი და ხ. ვადაქარია.

3. სამურზაყანო (გარეთ-სამეგრელო): ს. ქეცბაძე, თლან აკირტა (ვა), ალ. ქარაია.

სამეგრელო-სამურზაყანოში მოგზაურობის დროს უმთავრესად გვინტერესებდა სალინგვისტო საეტნოგრაფიო მხარეები, მაგრამ მარტო ამით არ განგვისაზღვრავს მოქმედება. ჩვენ გვინტერესებდა ძვ.—ქართული ხელნაწერები და ძვ. ნაბეჭდი წიგნები და კიდევაც შევიძინეთ ბევრი რამ ამ დარგში. უმთავრესად ყურადსაღებია მათ შორის შემდეგი: 1) იოვ. ხელაშვილის ხელნაწერი—„სიტყვები“ (700 გვ. 16×22 სანტიმ., პეტერბურგი, 1810—30):

2) ლექსები, მოთხრობები და პოემა (დადიანთა ცხოვრებიდან—მოხუცი პოეტი ი. ვ. ანჯაფარიძისა, იხ. გვ. 51, შენ. 1);

3) რუს.-ქართ.-სვანური ლექსიკონი ბ. თ. აშორდიასი (დაუმთავრებ.);

4) ჟამნი, 1807 წ.;

5) ლაზიკა (Опытъ изуч. Лазики, რუს., ავტ.?), ქუთაისი, 1890—91 წ. წ.;

*) შეცდომათა გასწორება იხ. წიგნის ბოლოში, გვ.გვ. 103—106.

6) ქ. ლექსთა კრებული სხ. და სხ. ავტორისა (ქ-ნ ბაჩუა დადიანისაგან);

7) რუხის ბრძოლა, გ. კოლხიდელოსა;

8) ცხ. წმ. ონოფრი განშორებულისა;

9) ერთი ისტორ. მოთხრობა სამეგრ. ცხოვრებიდან;

10) ცხ. და მოქალაქობა წმ. იოანე ოქროპირისა სი-
ყრმითგანვე;

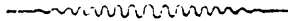
11) „თამარ მეფისა და მეუღლისა მისისა დავით მეფისა
შესხმა—შავთელისაგან“, ტფ., 1838 წ. და სხ.

ყველა თანამშრომელს, აგრეთვე ხელნაწერთა გადმო-
ცემთ და ყველა იმათ, ვინც მოგზაურობის დროს ხელს გვი-
წყობდა უ ძ ღ ვ ნ ი თ მ ა დ ლ ო ბ ა ს ა .

შ. ბ.

თფილისი,

22 მაისი 1920 წ.

Русское предисловіе

къ книгѣ—„Мингрельскій (иверскій) языкъ“.

(I ч. I книги.)

Россійская Академія Наукъ, по предложенію акад. Ник. Як. Марра, весной 1919 г. командировала меня въ Мингрелію (Сенакскій и Зугдидскій у. у. Кутаисск. губ. и Самурзакань, нынѣ Сухумскаго округа, для собиранія матеріаловъ словесной этнографіи.

Для приведенія въ исполненіе этого научнаго порученія я выѣхалъ изъ Москвы 15-го марта 1919 г. и могъ попасть на мѣсто научныхъ занятій лишь черезъ 3½ мѣсяца, послѣ ряда коллизій, сперва на территоріи Совѣтскихъ: Россіи и Украйны, вплоть до Одессы, а затѣмъ въ Константинополь, куда меня, вмѣстѣ съ другими сородичами и съ самыми разнообразными этнографическими представителями, *) доставилъ русскій пароходъ—„В. Кн. Мих. Кон-чъ“ подъ французскимъ флагомъ изъ Одессы.

Пробывши въ столицѣ Турціи и на „Принцевыхъ Островахъ“ больше одного мѣсяца, мы съ трудомъ могли попасть на мѣсто командировки.

Приступить къ выполненію возложннаго научнаго порученія удалось лишь въ концѣ іюля 1919 г. и при содѣйствіи Государственнаго Университета въ Тифлисъ.

Настоящая работа есть лишь I часть первой книги и заключаетъ: Введеніе (стр. 1—47):

*) На пароходѣ, по сообщ., нидерланд. консула г. Мунца было до 30 народностей: грузины, русскіе, болг. сербы, турки, армяне, перем, фр., нѣмцы.

гл. 1 — Научное порученіе и путешествіе: „Россія—Мингрелія“;

гл. 2 — Исторія научнаго изученія мингрельской рѣчи;

гл. 3 — Нѣкоторыя особенности м. языка, еще не отмѣченныя его главными изслѣдователями;

гл. 4 — Грузинскій и родственные съ нимъ языки: мингр., лазскій, сванскій, абхазскій, хайскій (обзоръ теорій Лейбницъ-Марръ);

гл. 5 — О причинахъ исключительнаго вниманія къ мингрельскому языку со стороны ученыхъ языковѣдовъ (Розень Цагарели—Кипшидзе);

гл. 6 — Особенности нашего матеріала;

гл. 7 — Главныя положенія работы;

гл. 8 — Библиографія Мингр. языка и вопроса (о собираніи фольклора) на груз. языкѣ— и Тексты стихотв. Сенакск. у. Кутаисск. губ), записанныя впервые.

Вся работа же разсчитана на 3 книги и имѣетъ назначеніе для небольшого кружка изслѣдователей грузинской филологіи.

Во II ч. I кн. заключены: Пословицы, Загадки, Описаніе Крѣпостной Мингрели со словъ 100-лѣтняго старца. Переводы, Словарь.

Во II книгѣ: — Зугдидско—Самурзаканскіе тексты и полная этнографія этого уголка Грузіи, съ библиогр. вопроса.

Въ III и послѣдней книгѣ — Джварскіе тексты со словаремъ и изслѣдованіемъ о степени вліянія сванскаго яз. на джварскій говоръ зугдидскаго нарѣчія.

О выходѣ остальныхъ частей, въ виду техническихъ и массы иныхъ затрудненій, въ ближайшемъ будущемъ, не можетъ быть и рѣчи.

Ш. Беридзе.

Тифлисъ.

22-го мая 1920 г.

შ ე ს ა ვ ა ლ ი.

I სამეცნიერო დავალება და მოგზაურობა — „რუსეთი-სამეგრელო“.

1919 წლ. მარტში რუს. მეცნიერებათა აკადემიამ, პროფ. ნ. ი. მარჩის ინიციატივით, მომანდო მე შეკრება ზე ჩაწერა მეგრული სიტყვიერებითი ეთნოგრაფიის მასალისა <ზღაპრების, ლექსების, შელოცვების, გამოცანების, ანდაზების, აღწერა ზნე-ჩვეულებათა, ლექსიკონის მასალისა და მრ. სხ. > *)

ამ სამეცნიერო დავალების სისრულეში მოყვანისათვის მე გამოვემგზავრე მოსკოვიდან 1919 წლის მარტის 15-სა ზე მე ნახევრადაც ვერ შევესძლებ იმ დაბრკოლებათა ჩამოთვლას და დასურათებას, რომელთაც მოგზაურობის დროს წავაწყდი. ეს დრო უსათუოდ აღინიშნება რუსეთის ისტორიის ფურცლებზე შავის ასოებითა, რადგანაც რუსეთ-უკრაინაში ეს იყო დრო გაუგებრობისა, აბდა-უბდა მოქმედებისა. არავინ, სრულიად არავინ იცოდა სად იწყებოდა მომენტი იდეისა და უბრალო „წაგლეჯისა“, ავაზაკობისა.

ხალხს ზურგი ექცია წმინდათა — წმიდასთვის და სასოწარკვეთილი მცონარეობას მისცემოდა.

ერთს არა სწამდა მეორის „მრწამსი“, მეორეს — მესამისა და ასე განუწყვეტლივ. „ძლიერად“ ის იწოდებოდა ვინც კუქს მაგრად გაიძღებდა და „წაგლეჯაში“ დახელოვნებული კადნიერად იტყოდა: „არ მშია, არა მცივა, არ მწყურია“ო...

თითქოს უზენაესი განრისხდა და მთელის სიმძლავრით თვისი მეხი — ბორზალი **) დედამიწის ამ კუთხეს დააფრქვიაო.

ყველაფერი ირეოდა: უმცროსი არა სცნობდა უფროსსა, მოწაფეს ზურგი ექცია მასწავლებლისთვის, კაცს განქექოდა

*) რუსეთის „მეცნიერებათა აკადემიის“ 1919 წლის 5 მარტის სხდომის ოქმი.

**) იხ. „სალექსიკონო მასალა“-ში.

სინილისი და დაეკარგა ის, რასაც ეწოდება „ადამიანობა“.

იღუპება ქვეყანა, მოახლოვებულა ჟამი მეორეთ — მოსვლისაო, — გაიფიქრებდა მორწმუნე.

ასეთი იყო ის დრო, როდესაც მე გამოვემგზავრე მოსკოვიდან ხარკოვისაკენ, სადაც მოვაწიე 3 დღის მოგზაურობის შემდეგ და სადაც, თითქოს ხელ-ფეხ შებორკილი, უცდიდი სამშობლოსაკენ წამოსვლის შესაძლებლობას და ასე მანამ, სანამ გავრცელებულმა უსაშინელესმა სენმა (წინწყლოვანი ტიფი) $1\frac{1}{2}$ თვით მაგრად არ მიმაკრა ლოგინსა. ვსარგებლობ შემთხვევასა და ვუძღვნი მადლობას, ავადმყოფობის დროს ყურადღებისათვის, ტფ. სახელმწ. უნივერს. პროფ. ბ. ალ. სტა. ალადაშვილს, მაშინ ხარკოვში მყოფსა.

დიდის ვაჟ-ვაგლახით ხარკოვიდან 4 მაისს წამოსული მოვალწიე ქ. ნიკოლაევსა, სადაც თურმე მდარაჯობდა იგივე გაუგებრობა, ირგვლივ უნდობლობა...

ნიკოლაევი-ოდესა (100 ვერსტი) იძულებული ვიყავ ფეხით გამეფლო. ოდესიდან კი, მაშინ „ბოლშევიკთა“ სამფლობელოდან, საფრანგეთის გემმა მე და მრავალი თანამემაძულენი, მათ შორის პროფესორი ს. ლ. ავალიანი, ზათუმის მაგიერ, სტამბოლს მიგვაყენა, სადაც დიდი ვაგლახი და გაჭირება გამოვიარეთ ისევ იმ უნდობლობისა გამო. $1\frac{1}{2}$ თვე სტამბოლსა და მის მიდამო კუნძულებზე („პრინცთა კუნძულები“) ყოფნის შემდეგ მოვალწიე საქართველოსა — „ტრაპიზონდი — ბათუმი“-თ. *)

მხოლოდ ივლისის (1919 წ.) შუა რიცხვებში შეძლება მომეცა **) შევსდგომოდი მეცნიერებათა აკადემიის მიერ და საქართვე. უნივერსიტეტის მიერ დადასტურებულ სამეცნიერო დავალების სისრულეში მოყვანას.

მოქმედება ამ მხრივ დავიწყე ქ. ახალ-სენაკიდან ივლისის 22-ს, როდესაც ლექციის შემდეგ („ქართული ენის ადგი-

*) მარშრუტი მოგზაურობისა: მოსკოვი-ხარკოვი-ნიკოლაევი-ოდესა-სტამბოლი-პრინცთა კუნძულები — ტრაპიზონდი-ბათუმი-ტიფლისი — სენაკი.

**) ტფ. სახელმწიფო უნივერსიტეტის დახმარებით.

ლი სხვა ენათა შორის“) სენაკის ზაზრის მასწავლებელთა ყრილობას მიემართე სიტყვით, რომელსაც შემოკლებით აქვე ვათავსებთ.

„ბ-ნებო!..

დასასრულს ნება მიბოძეთ მოგმართოთ ერთის წინადადებით, რომელსაც ვიმედოვნებ უნაყოფოდ არ ჩამიტარებთ.

რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიამ, პროფ. მარრის ინიციატივით, მომანდო მე შეეკრება მეგრულსახალხო პოეზიის ღმკროზის ნიმუშებისა: ზღაპრებისა, სიმღერებისა, ლექსთა, ანდაზა-გამოცანათა, შელოცვათა და სხ. ყველა იმისა, რასაც ეწოდება „ფოლკლორი“.

ერთის სიტყვით, მოგროვება მასალისა მეგრულ ენის ისტორიისათვის.

ამავე მიზნისთვის გამოდგებიან ცალკე პოეტთა ნაწარმოებნი, მეგრ. ენაზედ დაწერილნი, როგორც დამახასიათებელნი სამეგრელოს, ამა თუ იმ კუთხის თქმისა, ავტორის წარმოშობის მიხედვით.

1916 წ. პეტროგრადში გამოცემულ ქართულ-რუსულ-„პროგრამა“-ში *) ნ. ი. მარრი, აღნიშნავდა რა ქართულის თანამოძმე უმწერლობო ენების (ქან., მეგრ., სვანურის აბხ.) გამოკვლევისა და შესწავლის დიდ-მნიშვნელობას იაფეტიდოლოგიისათვის, ასე სწერდა: „საჭიროა საერთო მუშაობა ყველას მხრივ, ვინც კი დაინტერესებულია ქართული ენის შესწავლაში. მათ თვალში ამ სამუშაოს უნდა ჰქონდეს დიდი სამეცნიერო ინტერესი. იმედია, რომ მუშაობაში მონაწილეობას მიიღებენ: მღვდლები, მასწავლებლები, საშუალო და უმაღლეს სასწავლებლების მოსწავლენი და ისეთებიც, რომლებიც მხოლოდ ქართულ წერა-კითხვაში არიან გავარჯიშებულნი. ამ ადგილობრივ ინტელიგენტურ ძალებს ყველაზე მეტი ხელსაყრელი პირობები აქვთ ამგვარ მუშაობისთვის, რომელიც მათ სრულიად საფუძვლიანად შეუძლიათ დიდ კულტურულ—ეროვნულ საქმედ დასახონ“-ო და სხ.

*) „პროგრამა ქართული ენის დიალექტური (კილოკავური) მასალების შესაკრებად“, Изд. Акад. Наукъ.

მივმართავ ყველას, ვისაც რამ მოეპოვება მეგრული ენით ჩაწერილი, ან ჩასწერს ამ მ თვის განმავლობაში, გადმომცეს მე.

მეგრული ტექსტების ჩაწერისათვის ყველაზე უფრო მომარჯვებულია, რა თქმა უნდა, ქართ. ენის ასოები, მხოლოდ კი აუცილებლივ საჭიროა შიგ შეტანა შემდეგ სამ ასოთა: I) ა („ჰიე“) = რუს. и, ლათ. h, ხუც. a, რომელსაც ზოგჯერ უკავია „ლ“-ს ადგილი: მაჰას, მაჰალური (მეგრ. ენის მარტვილი-ბანდა-აბაშის გამოთქმაში), ზოგჯერ „გ+ი“-ს ადგილი: ვაჰნახუნა, ქოჰჩქნო (საერთო მოვლენა) და სხ; სიტყვები: — სოჰშახ, ლაჰტი, ახავაჰ, მოჰდნახე — მატარებელნი არიან ამ ა-სა. („ა“-ს შესახებ სტატ. პ. მირიანაშვილისა, იხ. „გან.“ № 3, 1913, გვ. 179-84).

II) ე („ელიფი“) — თანხმოვანი ბგერაა და გვესმის ქ. ენის თუშურ კილოში: ქილტაყი (კალია); ქ. ენის ინგილოურ კილოში: აყრ (არა). მეგრ. სიტყვები: ყოროფა, ყუჯი, ყვილუა — მატარებელნი არიან ამ „ე“-სა. ეს ე გვესმის იმერ. კილოში: შორისდებ: „ყიმე!“ გურულ კილოში: „ყოჰწახეხთი“, აჭარ: „ყო მე შენ“... და სხ. „ე“ ერთი უძველეს ბგერათაგანია და შეიძლება სკოდნოდა ქ. ენასაც ოდესღაც. *) ეს ე ისმის იმერ.

— რაქ. ვარიაში = ვარიჟა, შეად. სომხ. *արի* — ქათამი, *күрица* (აგრეთვე *курица*).

III) ე (ანტ. I კათალ. მიერ ქართ. შემოდებული და შემდეგ განდევნილი) **) — მოკლე ხმოვანია და ისევე, როგორც ა შეადგენს სენაკის მაზრის ზოგიერთ თქმის დამახასიათებელ ბგერას, ის წარმოადგენს დამახასიათებელ ბგერას ზუგდ. — სამურზაყანო — ჯვარის თქმისათვის, მაგ.,: ჯგერი (ე=ი), ქკქკქტია (—), ქყში (ე=„ე, ი“). ერთი და იგივე სიტყვა, გამოთქმის მიხედვით, შეიძლება დაიწეროს სამნაირად: ქომმაზადე, ქტმმაზადჷ და ქე მმაზადე.

*) ამ მხრივ ყურადსაღებია ფრიად შინაარსიანი სტატია დ. ჩქოტუასი. „ქარ. ენის მოყვარულთა საყურადღებოდ“ „განათლ.“, გვ. 604-608, 1913, № 8.

**) იხ. „ქართული ღრამმატიკა“, 1885

სომხ. ენაში ჳ-ს ხმარება ფრიად ხშირია: *ընկաւ* — ენკავ, (წაიქცა); *պարս* — НАДЪ, НА; *ընկեր* — ენკერ (ამხანაგი); *ըստանիր* — ენტანიქ — ოჯახი და სხ.

საქიროა ტექსტის ჩაწერის დროს გარჩევა გრძელ ხმოვანთა ჩვეულებრივ ხმოვანთაგან. სიგრძის აღსანიშნავად საკმარისია ხაზი, ამა თუ იმ ხმოვანზე: მ. მი რულე. ქ. ენის თუშ. კილოში — „იკიდ“ (აიკიდა) და სხ. (იხ. მაგალითები ტექსტში).

ამასთანავე ჩამწერი ვალდებულია მასალები ჩასწეროს უცვლელად, ე. ი. ისე, როგორც ეს ისმის ხალხში, სინამდვილეში ან მომთხრობის ენით და რაჟამე შესწორებას თავი უნდა აარიდოს.

სისწორით, უცვლელად ჩაწერილ მასალას ექნება გაცილებით მეტი მნიშვნელობა, ვიდრე შეკეთებულ-შეთეთრებულსა.

სასურველია მასალა დაიწეროს მხოლოდ ერთ გვერდზე და გარკვეულის, აუჩქარებელის ხელით — რაც აადვილებს განხილვას და ბეჭდვასა.

საქიროა ვრცელი ახსნა იმ სიტყვებისა, რომლებიც იშვიათად იხმარებიან, ან ცნობილნი არიან სამეგრელოს მხოლოდ ამა თუ იმ კუთხეში (მაგ. ჯგეგე, ჯვარ. კილოში — წმ. გიორგის სახელია,) სიტყვა ლაზუტი ან ლაჯტი, აფხ-ია და ნიშნავს სიმიდს, რომელსაც სენაკის მაზრაში ვერ გაიგონებთ და სხ.

ჩამწერს შეუძლია კითხვებითაც მიმართოს მთქმელს და მით გამოიწვიოს მის მენხიერებაში ძველი ამბები: კითხვები თამარ მეფისა, ამირანისა, ბატონ — ყმობის დროასა, ცალკე ბატონთა ცხოვრება-მოქმედებისა და სხვა მრავალთა შესახებ. იმის მიხედვით, თუ ვისგან გსურთ ჩაიწეროთ მასალა: ახალ-გაზრდები, რა თქმა უნდა, ბატ. — ყმ. ამბავს ვერ მოგიყობიან, ისინი უფრო ეტანებიან ლექსებსა, სახ. პოემებსა და სხ., ხოლო თუ ღრმა მოხუცთანა გაქვთ საქმე, მისგან, გარდა ზღაპრებისა, შეიძლება ჩაიწეროს ძველი დროას ამბები: მოგონ., დახასიათებები და სხ. „ბატ. ცხ.“ სასურველია, რომ ჩამწერი აღნიშნავდეს სამეგრელოს სხ. და სხ. ენთოგრაფიულ მხარეებსაც, მაგ.: როგორ ატარებენ

შ.-ახ. წელიწ., აღდგომას, მარიამობის წინა ღამეს და სხ. ყველაფერი ეს შეიძლება დაიწეროს ქართულად, უკეთესია კი **მეგრულათ**, რადგანაც ეს უკანასკნელი გამოდგება ზედმეტ მასალად ენის ისტორიისა და ლექსიკოგრაფიისათვის.

სასურველია აღნიშვნა, ე. წ. თიკუნის (ანუ—ტაბუს, ლათ). ხმარებისა, ე. ი. როდესაც საგნებს არ უწოდებენ პირდაპირ მათ სახელებს, არამედ გარდათქმულს. მაგ., მეგრ. „უჩა-ღართამი“ ნიშნავს გველსა, „პუხ-მეტახილი“ —ქიანჭველასა, „თოლიგე“ —მიმართვაა ცოლ-ქმართა და თამაშობს საკ. სახ. მაგიერობას, „ბურღლინა“—დათესა. ასეთ სახალხო, გარდათქმითი, აღეგორ. ეპითეტებს ეწოდება, როგორც უკვე ვსთქვი, ტაბუ და სასურველია ასეთი შემთხვევები აღინიშნავს. (ოზეში ხოჯი —„ჭუჭლე“-ს, იხ. ქობალია იოს. „Изъ мѣстической Колх.“ ბროშ. გვ. 16 და სხ.)

ამასთანავე უნდა გვახსოვდეს, რომ სიცოტავე არ უნდა აბრკოლებდეს მასალის გადმოცემას: სჯობია ცოტა და რიგინი მასალის მოწოდება, ვიდრე **არაფრისა**.“

ამ ყრილობას, რამდენათაც ვიცით, დაესწრო 300-400-მდე კაცი და ქალი, განათლების სფეროში მომუშავე, დახმარება აღმითქვეს თითქმის ყველამ, მაგრამ მხოლოდ რამოდენიმე პირთ მოგვაწოდეს ენის ისტორიისათვის და ეთნოგრაფიისათვის რაიმე მნიშვნელობის მასალა *).

პირადად მე მუშაობას ვაწარმოებდი უმთავრესად იმ „პროგრამის“ **) მიხედვით, რომელიც რუს. მეცნიერებათა აკადემიამ გამოსცა 1916 წელსა, რუს.-ქართულად (ნ. მარრის მიერ შედგენილი).

*) ესენი არიან: ვლ. გაგუა, სტუდ. ა. და მ. კანკავები, აკ. ბოკუჩავა, ს. შამათავა, ძ. ბერულავას ასული, დიმ. გაგუა, ივ. დამენიანი. ჩაჩიბაია, ა სტუდ. შ. ჩაჩიბაია, ღრმად მოხუცებული პოეტი იოს. ვ. ანჯაფარაძე (182 წლ.), ვ. გოგოლაძე, მასწავლ. მიხ. ლაბარტყავა, ა. ფარულავა, გ. ხუხუნი, კ. მელქაძე, სტუდ. თ უ თ ბ ე რ ი ძ ე, დ. ფ ა ლ ა ვ ა და სხ.

**) „Программа для собиранія діалектических матеріаловъ по груз. языку“, СПб.

მიზანი ამ „პროგრამისა“ არის გათვალისწინება იმისა, თუ რა მეთოდს უნდა ხელმძღვანელობდეს ენის მასალის შემკრებ-ჩამწერი და რა მნიშვნელობა შეიძლება ჰქონდეს ენის მკვლევარისათვის ოდნავ რიგიანად ჩაწერილ სიტყვიერებით ეთნოგრაფიის (ფოლკლორი) მასალას: ზღაპრებს, სახ. პოეზიას, გადმოცემებს, ანდაზა-გამოცანებს, ეთნოგრაფ. შენიშენათა და სხ.

ჩვენ ვცდილობდით დაგვეცვა უმთავრესი დებულებანი ამ „პროგრამისა“: 1) ყველაფერი ისე უნდა იყოს ჩაწერილი, როგორც სინამდვილეშია, როგორც თვით ხალხი ლაპარაკობს 2) მასალის შეკრებას უნდა ჰქონდეს დიდი **სამეცნიერო ინტერესი**,

3) გამოსაკვლევნი რაიონის საზღვრები თანდათან უნდა გაფართოვდეს,

4) შემკრებმა უნდა აღნიშნოს ყოველი სიტყვა, რომელიც კი იხმარება ამა თუ იმ კილოკავში და სხ.

ვსარგებლობდი ყოველსავე შემთხვევას ჩემი თანამშრომელნიც გამეცნო მეთოდისათვის და ცხად მეყო მათთვის მნიშვნელობა მუშაობისა ენის სხ. და სხ. მხარეების გამოწვლილვისათვის.

მუშაობის დროს იძულებული ვიყავი გარდამეღახა მრავალგვარი დაბრკოლებანი: ხშირი წვიმები, რომელნიც ერთი ადგილიდან მეორეში გადასვლის შეძლებას არ მაძლევდნენ, უსახსრობა, აუწერელ სიძვირესთან, ირგვლივ გაოცება, გაკვირება და უნდობლობა: „ასეთ“ დროს „ასეთის“ მიზნით მოგზაურობისა გამო და მრ. სხ...

ამასვე თუ დავსძენთ იმას, რომ სწორედ იმ დროებში ასტყდა ქარაუღლ გაზეთებში რაღაც აურ ზაური, მხოლოდ ერთი **გაუგებრობისა** გამო, ჩვენის აზრით, მაშინ ცხადი იქნება მთელი სიძნელე მუშაობისა.

ფოთში და ახ.-სენაკში დაარსებულ საკულტურო ჯგუფს*

*) უმთავრესად მეგრულ სტუდენტ-ახალგაზდობისაგან შემდგარს. ჯგუფი დაარსდა ერთდროულად ფოთსა და სენაკში 1919 წ. აპრილის შუა რიცხვებში.

მიელო შეგროვებული სახელწოდება—„მაფალუ“*) და მიზნად დაესახა გაფართოვება სამეგრელოს და მეგრ. ენის შესწავლისა, შეკრება ფოლკლორისა, შესწავლა საქ. ამ კუთხისა ეთნოგრაფიულად, გამოცემა ამ ენის საუკეთესო ნაშთთა, მიწვდენა ენათ-მეცნიერთათვის საჭირო სალინგვისტო-საეთნოგრაფიო მასალისა და სხ.

თუ რა ხმაურობა ასტყდა პრესაში და საზოგადოებაში მაშინ, ამას მკითხველი დაინახავს გაზეთებიდან (იხ. „სახ. სქმე“, № 540; „ერთობა“ 1919, 27 ივნ.; „სალი კლდე“, 30 ივნ., № 54; იგივე № 55; „პიტალო კლდე“ № 1, 4 ივლის.; „საქართველო“, № 134, № 188. 2/IX; იგივე № 193, 7 სექტ. და სხ.).

ზოგიერთები „სეპარაციას“ ხედავდნენ მათს მოქმედებაში და მოლაღატეობაში ჰკიცხავდნენ, ზოგნი მოსწავლე—ახალგაზრდობის წარყენასა და სხ.

მართლაც, კი არა იყო რა ღირსად გულის-წყრომისა. არავითარი პოლიტიკური განზრახვები ჯგუფს არა ჰქონია და არც შეიძლებოდა ჰქონოდა, რადგანაც მის წევრთ (პედაგოგებს, სტუდენტებს) მხოლოდ კულტურული მუშაობა დაესახათ მიზნათ, რაშიც მოგზაურობის დროს დავრწმუნდით.

შეიძლება ზოგიერთი მცირე მაგალითები სულ სხვაზედ მოწმობდნენ, მაგრამ ასეთი მაგალითები უმნიშვნელონი არიან და შეიძლება შედეგნი იყვნენ ზოგჯერ უბრალო ბავშვურ აჩქარებისა, გონებრივ სიცელქისა.

ამას ყველაზედ უფრო მოწმობს ერთი წერილი, განსვენებული მასწავლებლის თ. აშორტიას ხელნაწერებში ნაპოვნი ჩემ-მიერ (ქ. ზუგდიდში, 1919 წ., ოქტომბ.).

*) ფალუა — აყვავება, გაფურჩქენა: „მაფალუ“-ს შეად. Florendus, ა. იმ — ирѣтушій, произрастающій. ეს ფორმა ხშირად იხმარება ლექსებში: „ართი ვარდი ქომიჩანდუ

ზოთონჯიში მ ა ფ ა ლ უ და სხ. ან კიდევ: „ართი ბალი გავაკეთი ზარხულაში მ ა ფ ა ლ უ“ (ყ—ძე, II, 115);

„ვარდი დოჭუქელე...“

ეირიხოლო მ ა ფ ა ლ უ რ ე (იხ. 146).

წერილი აღნიშნულია— „20 აგვ. 1919 წ.“ თარიღით და შედეგადაწორედ ქურნალისტიკის აურ-ზაურისა.

ერთ ახალ-ვაზრდა მოწაფე-ქალს ვერ გაურკვევია რაშია საქმე, ვერ გამორკვეულა რისთვის, როდის, სად დაარსდა რალაც „მაფალუ“ და მეორე მოწაფეს, თავის ამხანაგს, მეგრულ ენაზე, გასაგზავნად დამხადებულ წერილში, სხ.-შორის, სწერს: „მარგალურო პქარუნქ, რახანც ღორონქ **მაფალუ** ქომოქარუნნი თიში უკული მა ქორთულო ვაპქარ. მათალუში ამბე პქარე ინა ქალარდის ვაშენტირე“ და სხ.

„მაფალუზე“ წარმოდგენა მის მეხსიერებაში რალაცას გაუზვიადებია, შეიძლება ატეხილ აურ-ზაურს, ბოლოს იქამდე მისულა, რომ რაც „ღმერთმა მაფალუ“ აღირსა მას შემდეგ ქართულად წერაც კი მიუტოვებია, აზრთა გაზიარების სურვილით აღვსილა და უძახის თავის „მაყალეს“ (ამხანაგს): მოვიდეს და შეიგნოს „მაფალუს“ აზრთა სილიადე, შეითვისოს „მაფალუობა“, რაჲც თითქოს ქართული ენის უარყოფაში უნდა გამოიხატებოდეს, მეგრ. ენით წერაში მდგომარეობდეს...

აი რა არის გონების სიცელქე, ბავშვური აღტაცება!

სხვათა შორის, დიდი გულის წყრომა პრესაში გამოიწვია სტულ. მ. კ.—ვას სიტყვამ მეგრულად წარმოთქმულმა 18 მაისს ი. მეუნარგიას († 1919) დასაფლავებაზე, ცაჲში <„სახ. გაზეთი“ № 140; პასუხი—„საქართვე.“ № 134>.

დანაშაული ორატორისა შეიძლება იმაში მდგომარეობდა, რომ მისი სიტყვა მეტის-მეტად, გადაჭარბებით დასუფთავებული მეგრული იყო. *)

*) ზოგიერთებმა ასეთაც გვითხრეს: მ. კ.—მ კორესპონდენტი და მისი თანამოაზრენი უფრო სუფთა მეგრულის ენით გააბრაზა ვიდრე სიტყვის შინაარსითო და თვით აქტით მეგრულ ენაზე სიტყვის წარმოთქმისა. ე. ს. მოხდა ის რაც არა ერთხელ მომხდარა ძველ რუსეთში, სადაც იგივე სლავიანები რუსები სდევნიდნენ სხ. სლავ. ენებს—უკრაინულ-პოლონურსა. შეიძლება ამაში, სხ. შორის. გამოიხატა უკრაინიზმი მ. ენისა, მისი პროვანსალიზმი. მეგრ. ენაზე ცხედრის წინაშე სიტყვის წარმოთქმა თუ გასაკიცხია (სამეგრელოში), რატომ არ არის გასაკიცხი ის, რომ დამფ. კრების წევრი მეგრულ ენაზედ მიჰპართავს ხალხსა და უხსნას საჭიროებას ერთდროულ გადასახადისას (სექ. 1919 წ. მარტილი, ხოპი, ზუგდიდი და სხ.; ბ. ბ. თ.—ი). გაგვახსენდება, რომ შევჩენკოს გარდაცვალებიდან 50 წლ. შესრულების გამო მის სამარის წინაშე 1911 წ. ნება არ მისცეს უკრაინელებს უკრაინულად სიტყვის თქმისა...

აქვე ვათავსებთ ამ სიტყვას, რომელსაც ენის ისტორიკოსისათვის შეიძლება ჰქონდეს სალექსიკოგრაფო მნიშვნელობა. ზოგაერთი ძველ—მეგრული სიტყვები განმარტებულნი არიან ჩვენს მიერ შენიშვნებში.

„ჩვენი პატარა სამეგრელოსთვის დაუვიწყარო იონავ!“

„ჩქინი ჭიჭე სამარგალოშოთ უშუქყოლიდაფე იონა!

„მუჟანსით თელი ქინა უდუშქირატე ალი—დანჩხირითირე ეჭოფილი, მუჟანსით ჩქინი დუდი-შულობაშ *) პრიველი მურიცხიქ გვარიანი ხანიჩე მუჟორჩქინდუ ნი, მუჟანსითი თითოული ნაცია საჭირენს, მუჟოთი მანათებელი სანთელინი თეში ინტელლიგენტეფიში—კულტურულ ჭყანას, აი თე შვანს **) თქვა-მოშინაფილი ჭყანაში მუჟოთი ართი საუჯგუშო ნძალა ნიმუთმოკორდუთი ამიორიშე დო დინმურთი უჩა—წკვარამი ***) საფულეშა!...“

აი თე ფარანს, თე უკანასკნელ ძირაფა დო გემოთხუალაში ბორჯის, სამარგალოში კულტურაშ, მოჸოროფე საზოგადოება „მაფალუ“ში სახელით ვეშემიღებუ ბრელი მუთუნი მოსაშინეშე, ჭე მუთუნი ვარა ვემიპშინუე!..

თელი თქვანი საქვარუა, თელი თქვანი ხანდა ****) ბრელი მუთუნი შხვა დო შხვა საგანენს ეხებუ; თენეფი თითოულო საჭირენს დონწყუალა დო გონათუას თე სქანი ოჸოროფე თეშიში გააჩინებლო!..

თე —ჟანს, ჩქი შევეხებუთი ყურადღებას მივაქცენთი თქვანი საქვარუას, მუჟოთ მარგალიში ნი, ნამუქეთი მუთ შეაღებედუ ნი თი წილი დო თია გემიშელუ საერთო საქმეშა დო მარგალური კულტურაში სიხვამარდეს *****) ხე შეუნწყუ!..

ჩქი ვაფასენტ ირინერი თქვანი სამარგალოშ შესახებ ისტორიული გიშაკვალუას, ლიტერატურულ ნაშრომს, თქვანი

*) თავისუფლება.

**) ჟამი. დრო.

***) пронасть, მეწყერი, გადასაჩეხი ადგილი.

****) შრომა, ჯაფა.

*****) ხეამარდი — ხომალდი, სიხვამარდე — სიმდიდრე.

უღუშულადუ ირინერი მოხვარას არძო თი, მუქო ევროპიული, თეში თაქიანი — ჩინი ქიანაში სამარგალოში ჯვეში დო ახალიშ' მაგორალეფიშოთი, მუქოთ მაგაათო: 1) მურიე, 2) 3) ცაგარელი, 4) გრაფ. დე-როჰანნი, 5) მარრი, 6) ყიფშიძე, 7) თაყაქუა დო შხვა...

დო აი სწორეთ ათეჯგურა ინფორმაციათ საშუალება ქემეჩი — გუნჯი სამარგალოს კარი, ჩინი დუდი გაჩინებაფე კულტურული ევროპას...

თეწკუმა ვაშილებინე საპატივცემო საზოგადოებას ვამუშინე თი მუშობა, ნამუსითი თქვა მუჟამხვარდითი ქალაქ — ფუთიშ წიმოკენას, რკინაშ-შარაშ მიშაგონათას სამარგალოშა დო ბოლოს ერობას...

უმეტაშოთ თე მოშინაფილ მუშობას თქვა გეყუნდითი თი უკუმელა-მუნაფილ ბორჯის, მუჟანსითი უჩა ნძალა რუსეფიში პატონობა შურიში ეშალალას მიქირენდესი დო მოხვარე კოჩი ვაჩქედუ ნი!...

მარა, მუჟანსი ღორონთქ, იპრიანუ*) დო გოთანდუ ნი, მუჟანსითიბუქა გობარჩხალუ ნი, ჩინი დუდ-შულობაში მოსალამე მორლიაქ**) ელეღუ ნი, აე თე შვანს, მუჟანსითი სწორეთ საქიროდუ თქვანი ჯგურა გამოცდილი დო რჩქინელი ადამიანინი, აე თე ბორჯის უსქილიდაფე, უსამართო სატკიარქ ამიერიშე გამიწომისოფეს თქვანიცალი საქირო, დიო ხოლო ბრელი, შურო ბრელი მუთუნი ჯგირი დო სიკეთეში მოქიმინე პიჯი... ჩინი ქიანას ბედი დო იღბალი ვაწყალენს!...

მეტი ხანი ვარე იში უკულინე, მუთი უჩა დიხას ქემუაბართი ჩინი მარგალური — ნანაში ნინაში, მარგალური რაგადიში დემანწყუალი, ცაგაროლიში უკულინე აი პრიველი მარკიხოლი, ნამუქ მეცნიერული ნინათი დოქურქულუ, დამტკიცუ სინამდვილე — მარგალური ნინაში რინი, თი პრიველი მარკიხოლი იოსები ყიფშიძე, ნამუქ საქიანოთი გეგმარჩქინუ

*) მოგვხედა, მოისურვა.

**) სხივი, პირველი სხივი, წინამორბედი.

მარგალური ნინაში სიჯვეშჷ, მარა იში იშენი სიჯვირე დო სი-
ხვამარდე, თე ირი ხალხიში პრიველი შურიში დენმადგუმალარი
იარადი!...

თის უკახალე ქეგიაყუნუ წყნარი, შვიდი, საპროფესოროდ
დოტებულ, საწმოხონოთ დიდი იმენდი, დიო ხოლო ახალ-
გაზდა წანეთიში მენდულქ, სილიბისტრო ლომიაქ, ნამუქ წარ-
მოდგენითი მუში ოდაბადე დიხასითი ვეელარსე!...

ჩქი ვფიქრენდითი ნაშულა, თე ყირი უდროო, უდანაშა-
ული ოხვამერი,*) ქეხანს დაბალუდუ ნი!...

მარა ქარწყეთო ექ ვაბალუ ნი!.. მესიში 15, ჩქი მოწამეთ
გინიტრთითი თიში, მუქოთ ჩქინი მუხურს თქვათი მეუდინი-
თინი!...

ნოტე მოთი იპითი თესხი ფური დო ჩილამურიში მოწამე!..

ნოტე მის მუ ვოწყინებაფეთი?

— მის მუ დჭმეთი??

მარა მუ ოკო ბქიმინათნი, დიო ხოლო ბედი-იღბალიში
უბრალო ბაყვი**) ვორეთი დო სოლე ონებუნი თეურე მეპუნთი.

მარა ენა მუთარე!.. —

ოკონდა თქვა მეურთი, მეურთი სამუდამოთი, მარა თქვა-
ნი სახე, თქვანი „მა“ ამიერიშე ვეყი ეშაქყოლიდაფირი თი
კეთილი ადამიანიში გურიშე, ნამუთი თქვა გიჩინენდესე ნი!..
დაჯერებული ორდათი, მუდგაქ მობხვადა ნი, მუდგა ისტორ-
ული იღბალიში გე მნაქყანქი ვიპუათი ნი... მუდგა ფიტი დო
ბორზალქ***) გიმანთხანი, მუდგაქ იყუასი ნი, სოეშახ ვარა ართი
ჩქინთაგანი ქეგესქიდუნე, თქვანი სახელი, იონა, ნამუშ-
შინუაწყკ,მა ბრელი მუთუნე, შურო ბრელი, შხვა დოშხვა
ფერიში ამნახანტეფი****) წარმომიდირთუნანი, აეათე სახე-
ლი იონა, ამიერიშე ვეშელასე, ვეშექყოლიდე თი დიხა დო
ხალხიში გურიშე სოდე-დო. ნამუწკელა დეზადი, იგურე,
გურაფაში უკული თიშოთ, იხანდილი ნილო ბოლოს თის ამი-
ერეშე ქემიბარითი! „Sit tibi terra levis“!

*) მსხვერპლი.

**) მონა, მორჩილი.

***) ელეა და მეხი.

****) ფერადები.

„მაფალუს“-ს ისტორიაზე ჩვენ მისთვის შევჩერდით, რო-
დაგვენახვებია მკითხველისათვის ნამდვილი სახე ამ საკულტუ-
რო მოძრაობისა და გვემკნო მისთვის, თუ რა არა ხელ-საყ-
რელი პირობებში გვიხდებოდა მოგზაურობა ამ გაუგებრობისა
გამო. სამეცნიერო მუშაობას ზოგიერთი უყურებდა, როგორც
სეპარაციის ქადაგებას. ასე იყო სენაკისა და ზუგდი. მაზრებში
აგრეთვე სამურზაყანოში.

ამ გაუგებრობას ხელი შეუწყო, სხ. შორის, სამედიატოს
რო სასამართლოს „განაჩენმა“ მასწავლ. ს. გ.-სა და შ. ჩ.-,
შუა ქ. ფოთში (1919 წ., აგვ. 23—26).

„განაჩენი“ რალაც ორქოფული გამოვიდა და ვერ დააკ-
მაყოფილა დროჲს საკითხი: იყო თუ არა უკანონო, არა სა-
სურველი ჯგუფის დაარსება და რა გზას უნდა დასდგომოდნენ
მისი დამაარსებელნი შემდეგში? წარმოადგენდა თუ არა „ხი-
ფათს“ საქართველოსთვის მისი არსებობა და სხ. „განაჩენმა“
უფრო გააღრმავა გაუგებრობა და ორივე მხარე და საზოგადო-
ებაც დასტოვა, ჩვენის დაკვირვებით, სრულიად დაუკმაყოფი-
ლებელნი. *)

სენაკის მაზრაში მე დავყავი (ავგისტო-სექტემბერი) შემდეგ
სოფლებში: ნოსირი—შხეფი—ნაქალაქევი—აბედათი—გურძემი
—ალერტი—კიწია—ქინოთა—სალხინო—ოჩე—ტალერი—დო-
შაყე—კურსუ—ბანძა და დავამთავრე მარტვილით (1 ოქტომბ.
1919 წ.,) რის შემდეგაც გადავედი ზუგდიდის მაზრასა და სამუ-
რზაყანოში **) (ამისთვის იხ. ამ გამოცემის მე-II წიგნი).

*) იხ. „საქართველო“, № 193, 7 სექტემბრისა 1919 წ.

**) ამ უკანასკნელს, ჩე. აზრით, სამართლიანად უნდა ეწოდოს
„გარეთ—სამეგრელო“, თვით სამეგრელოსაგან გასარჩევად.

სამურზაყანოს შესახ. იხ. „მოამბე“ 1896. № 12, 1897 №№ 1
და 6: „სამურზაყანო“, თ. სახოკია.

2. მეგრული ენის შესახად ისტორია.

1771—72 წლებში ამიერ-კავკასიაში მოგზაურობდა გერმანელი მეცნიერი აკად. გიულდენშტედტი. მან, სხ.-შორის, შეკრიბა რამოდენიმე მეგრული სიტყვები, ჩასწერა და შეადარა ქართულ და სვანურ სიტყვებს. მის მოგზაურობის „აღწერა“ გამოცემას ელირსა მხოლოდ მისი სიკვდილის შემდეგ. გამოსცა იგი პ. პალლასმა 1791 წ.: „D. J. A. G. üldenstädt's Reisen durch Russland und im Kaukasischen gebürge. St. Petersburg.“ *)

შემდეგში მეგრულ ენას მიაქცია ყურადღება ი. კლაპროტი, რომელიც სამეცნიერო მიზნით მოგზაურობდა კავკასიაში 1811—12 წ. წ. კლაპროტი ჰკრეფდა სიტყვებს, წინადადებებს და ადარებდა მათ ქართულ ენის მასალებს.

ი. კლაპროტის შრომას ეწოდება—„Asia Polyglotta“ და გამოცემულია პარიზში 1731 წელსა.

მეგრული სიტყვები დაპირდაპირებულნი არიან ქართულ-სვანურთან (გვ. 109-194).

ფრანგი მეცნიერი, რუსეთის აკადემიის წევრი და დამაარსებელი ქართულ-სომხურ ფილოლოგიისა მ. ბროსე (-†1880) მეგრ. ენის შესახებ სწერდა 1829 წ. („Détails sur le dialect Céorgien iusite en Mingrél. „-“ Journ. Asiat. № 2, 1829 ან „Chronique géorgienne“, P., 1830, გვ. 135).

გასულ საუკუნის 40-იან წლებში სამეცნიერო მიზნით კავკასიაში გამოგზავნა ბერლინის მეცნიერებათ აკადემიამ პროფ. გეორგ როზენი (-†1891). მან პირველმა, თუმცა დიდის დეფექტებით, შეადგინა გრამატიკული მიმოხილვა ქანურ-მეგრულ-სვანურ-აბხაზურისა **), აგრეთვე ოსური ენისა. ***)

*) მეგრ. ენის შესახებ ცნობები იხ. ამ წიგნის 496-552 გვ. იხ, პ. ს. პალლასი—„Сравнительные словари всѣхъ языковъ и нарѣчій, собранные дес. Высоч. особы, 1787—89.

**) ე. ი. იმენათა, რომელთაც დღეს უწოდებენ „იაფეტურ ენებსა“

***) ირანული ჯგუფი, ინდო.-ევროპ. ენათა ოჯახისა

მის შრომებს ასეთი სახელწოდებები აქვთ: „Ueber die sprache der Iazen, Dr. G. Rosen. 1844 და Ueber das Mingrelische, Suanische und Abchasische 1846. Berlin.

გ. როზენი სრულებით არ ეხება მეგრ. ენის ბგერათა მხარეს (ფონეტიკას) და არ მოჰყავს მეგრული ტექსტები. მის ნაშრომს აქვს მნიშვნელობა უფრო ლექსიკოგრაფიისათვის, ისიც დიდის სიფრთხილით. სხვათა შორის, მას ეკუთვნის უტყუარი აზრი იმის შესახებ, რომ ქართული მხედრული ასოები ყველა ასოებზე უფრო შეეფერებოდა მეგრ., სვანურ, აბხაზურ და ოსურ ენებსა. როზენი თავის შრომებში კიდევაც ხმარობს ამ ენათა სიტყვების გაუმოსაცემად ქართულ ასოებს.*) მხოლოდ ჭანური ენისათვის ნახმარია არაბული ასოები, ლათინურის ტრანსკრიპციით.

ქართველ მწერალ-მეცნიერთაგან მეგრული ენის თვისებებს არკვევდნენ: პ. ჯარაია, **) აღ. ცაგარელი და იოს. ყიფშიძე († 1919, თებერვ.). (იხ. ჩემი — „პროფ. იოს. ყ — ძე“, „საქ.“ №№ 39, 41, 1920 და „განათლ.“, № 2, ამავე წლისა). კირილე და მელოდი მეგრული ენისა. ამ ორმა მეცნიერმა მეგრული ენის მრავალ სხვა და სხვა თვისებათა გამოკვლევით დაამტკიცეს მეგრული ენის ენობა; მისი თვისებებია.

ამ ორ უკანასკნელთ სამართლიანად შეიძლება ეწოდოთ

*) ამ მხრივ მან ბევრად წინ უსწრო კავკ. სამოსწ. ოლქს, რომელმაც პირდაპირ დაამახინჯა ქართული და მასთან მონათესავე ენები რაღაც ნახევრად რუსულ, ნახევრად ლათინურ მახოულ-მოსოულ ასოთა შემოღებით თავის გამოცემებში: „Слрн. матер .. და აგრეთვე უსლარსა.

**) პ. ჯარაია — ქართველ პედაგოგი და ლინგვისტი. მასწავლებლობდა დ. ვალში (სამურზაყანო) მისი ზოგიერთი ნაწერები გამოცეულია რუს. მეცნ. აკადემიის მიერ. მეგრ. ენის შესახებ სტატიები მოათავსა პირველად „მოამბე“-ში: „მეგრული დიალექტის ნათესაობრივი დამოკიდებულება ქართულთან“ (1896, №№ 10-12; 1896, №№ 1 და 2). — (განხილვა „M შრ.“) ამავე საკითხს შემდეგში შეეხო ნ. მარტი — „მეგრ. ენა“, ცნობ. ფურც., 1905, №№ 2772-73. პეტრე ჯარაია გარდაიცვალა 1919 წ. დეკემბერში (სამურზაყანო). იხ. ჩემი — „პეტრე ჯარაია“ (გაზ. „ივერია“ 1919, 9 დეკ. № 23).

პირველად მეგრული ენის შესწავლის ისტორიის საკითხს ალ. ცაგარელი შეეხო 1873 წ. თავის სამაგისტრო დისერტაციაში---»(Граматической литер. груз. языка“, СПб., გვ. 79—82.

ხოლო მეგრული ენის თვისებებს, უმთავრესად ფონეტიკურს, მან უძღვნა სპეციალური გამოკვლევა—»Мингрельские этюды“ (изд., два вып., 1880), სადოქტორო დისერტაციად დაცული პეტროგრად. უნივერს.-ში. ეს შრომა შედეგი იყო მეცნიერის მოგზაურობისა სამეგრელოში 1876-78 წ.წ. *)

არ შეგვიძლია ა. ცაგარელს დავეთანხმოთ ზოგიერ ასოთა ხმარებაში. „ა“-ს ხშირად ხმარობს სიტყვის ბოლოში, რაც მეგრ. არ იცოდა და არც დღეს იცის. მაგ.: »ხენწიფესა ა-მეტია, აგრეთვე სიტყვაში თისა: სოშახა, უნდა იყოს: სოა-შახ; (М. Э., I, გვ. 10,11 და 60).

შევხდებით აგრეთვე შეუძლებელ შეერთებას ორ ბგერათა: გამკორაჟ [iqid. გვ. 35], სწორი იქნებოდა გამკორაჟ(უ).

უსაფუძვლოდ სტოვებს სიტყვის შუა ადგილას ბგერა. »ბ“-ს, რომელიც მეგრ. ენაში არის აღმნიშვნელი დაბრუნებითის (უკუმოქცევითი) მიმოხერისა: »დეებადია“ (გვ. 20) საჭიროა: »დეებაბდია“ (მე დავიბადე, родил-ся; არ არჩევს გრძელ „უ“-ს ჩვეულებრივისაგან, სწერს==უუუ, საჭიროა: უუუ; დუჯერათია და სხ.

ზოგიერთი სიტყვები ვერ არის სწორედ თარგმნილი: ოჩოკოჩი, პირდაპირის თარგმნით: თხა+კაცი და არა ტყის-კაცი <შეად. რუს. ზღაპრ. და განსაკ. „ბოვა-მეფის“ პოლკანი,

*) იხ. მისი „ანგარიშები“ მოგზაურობის შესახებ: „Ж. М. Н. Пр.,“ № XII, 1877, აგრეთვე „Къ Географіи Мингрелии“. Изв. Кавк. О. Р. Геогр. О-ва, II в. 5 т 1878 г.; „Два изслѣдователя Кавк. яз.-в“. Ж. М. Н. Пр. № II, 1880; „Сравнительный обзоръ морфологіи иберійской группы кавк-хъ языковъ“, СПб., 1872, ლიტოგრაფიულად გამოცემული.

მის უმთავრეს ნაწერს ნ. მარრი ასე უწოდებს: „М. Э “—»работа выдающаяся, для своего времени, сейчасъ полезная, а въ свое время не понятая“ (3. Вост. С.), 23 в., стр. 204).

შ. ბერიძე. მეგრული (ივერული) ენა“.

ნახევ. კაცი + ნახევ. ცხენი, ან აგრეთვე: ნახევ. ძალი და სხ. > უჩუნაფუ ნიშნავს იმასვე, რასაც რუსულად *недоварившийся* (მოუხარშავი) და არა „недопеченный“ (გვ. 44, I ნ.). ეს ტერმინი იხმარება სპეც. „ლო მის“ შესახებ, რომელსაც მართლაც ხარშვენ და არ აცხობენ.

„ხვითო“ — უწინარეს ყოვლისა აღმნიშვნელია გველის კვერცხისა და არა ძვირფ. ქვისა (*ibid*).

„ვაახაპუ“-ს აქვს მნიშვნელობა რუსული — „не сумѣлъ перескочить“, „танцовать“-ს და არა „не вскочилъ“ (прош., сов. вр.)

მეგრ. „წურწუფა“ || ქართ. წუმწუმა || რუს. сѣра, თარგნილია „огниво“-თ, რომლის აღმნიშვნელია მეგრ.-ქართულის — „საკვეცი“ და მრ. სხ., რომელთა ჩამოთვლას სხვა დროსთვის გადავდებთ. აღვნიშნავთ კი შემდეგს. თავის „М. მ.“-ს I ნაწილის მე IV გვ. ავტორი სწერს: „Судя по тому, что многія Географическія названія, несомнѣнно Мингрельскаго происхожденія и объяснимыя только по этимологіи этого языка, остаются нынѣ внѣ предѣловъ, занимаемыхъ нынѣ этимъ языкомъ, можно допустить, что въ былыя времена территорія мингр. языка была обширнѣе настоящей“...

ამის საბუთად მოჰყავს გეოგრაფიული ნომენკლატურა ჯიხაიში („ჯიხა“-ციხე, მეგ.) და სხ., მაგრამ, ჩვ. აზრით, ეს საბუთი დასამტკიცებლად მეგრ. ენის ტერიტორიის სიფართოვისა, ვერ გამოდგება და აი რატომ. საქმე თუ სახელწოდებაშია, მაშინ ზუგდიდი (ზურგი+დიდი),*) მოჰდანახე (მოდი+და+ნახე) და სხ. ამისთანები დამამტკიცებელნი იქნებიან იმისა, რომ ეხლანდელი ზუგდ. მაზრა ოდესღაც ჰყავებია ქართულ ენასა და არა მეგრულსა...

საინტერესო საკითხს მეგრული ენის ადგილისა სხვა იფეტურ ენათა შორის შეეხო პროფ. ნ. ი. მარტი 1910 წ.

*) ძველ ხელნაწერისა. იხ. ს. კაკაბაძე — „საცაფშლოს გამოსავლის დავთარი,“ 1913, გვ. 41.

მეგრული ენა განვითარდა ქართული ენის გავლენის ქვეშ, ქანური—თურქულისა. ორივე ენა —ახლო მონათესავეა ერთი მეორისა და იაფეტურ ენათა შორის უკავიათ, ე. წ. თუბალკაინური ჯგუფისადგილი. თუბალური (ივერიული ანუ მეგრული) —კაინური (ქანური ანუ ლაზური). ამ ჯგუფს მოსდევს ჯგუფი სვან-სომხური, მას კაშდ-მოსოხური (ქართ.) და ამ უკანასკნელს ჯგუფი გამოუკვლევ (მკვდარ ენათა: სუზური, ელამური, სუმერული და სხ.*)

პირველად დაწვრილებით უცხოელთა შორის, მეგრულ ენის გრამმატიკას შეეხო Th. Kluge—„Beiträge zur Mingrelischen Grammatik“, 1913 წ. Memnon (Zeitschrift für die Kunst und Kultur Geschichte des Alten Orients. ტ. 7, გვ. 46—63). თ. კლუგემ გამოსცა 1913 წელს ეს პირველი ნაწილი თავის შრომისა— შედეგი სამეცნიერო მოგზაურობისა (ბერლინი—ახალსენაკი)—1912 წ. ზაფხულში. ამ შრომაში მას განხილული აქვს სხ. და სხ. მხარე მეგრ. ენისა (უღვლილებამდე), მაგრამ ახალი რამ ვერ შესძინა საკითხსა და ამ მხრივ „დაიხია უკან“ (იხ. ი. ყ—ძის რეცენზია ამ შრომისა—„Зап. Восточн. О. Р. Арх. О.“, т. 22, 1915**).

ჩვენს მეცნიერთა შორის მეგრული ენის შესწავლა უმაღლეს საფეხურზე აღიყვანა უდროოდ განსვენებულმა პროფ. იოს. ყიფშიძემ (+1919), რომლის უმთავრესი შრომა —„Граммати́ка мингрельск. (иверскаго) языка съ хрестом. и словаремъ,“ 1914, С.П.Б. — შედეგია 4 წლის შრომისა და სამეგრელოში არა ერთხელ ხანგრძლივის მოგზაურობისა. ***)

ი. ყიფშიძის ამ შრომით აღტაცებული ნ. მარბი 1915 წ. სწერდა: „მისი შრომა—რეალურად მოწმობს ახალი ხანის დადგომას კავკასიის ენათა შესწავლაში,“... თუმცა არ ეთანხმებოდა ზოგიერთ მის დებულებებს.

*) იხ. მისი—„Грамм. чанск. (лазского) языка“... 1910, С.П.Б. გვ. IX—XXII.

**) კლუგეს ამ შრომამ, სხ. შორ., გამოაშკარავა მისი უცნობლობა ცივარელისა და ქარაიის ნაწილებისა მეგრ. ენის შესახებ.

***) იხ. მარბის რეცენზია ამ შრომის შესახებ: Зап. Восточ. Орд. Р. А. О. 23 томъ 1915г. გვ. 203-16, вып. I-II

ჩვენ ვერ შევხებით განსვენებულ ი. ყიფშიძის ნაწერის დადებით მხარეებს, რადგანაც ეს ფრიალ შორს წაგვიყვანდა. *)

შევეხებით, მხოლოდ რამოდენიმე სიტყვით ზოგიერთ ნაკლულევანებას.

ავტორი „გრამატიკისა“ უარყოფს არსებობას მეგრ. ენაში გრძელ ხმოვანთა (იხ. გვ. 010, § 5, 6.)

მეგრული ენას უძველეს დროიდან, რამდენადაც მოწმობენ, სხვ. შორის, მისივე მასალები ცოდნია და დღემდე შეუნარჩუნებია ხმარება გრძელ ხმოვანთა, მაგ.: მ^იშას (დევ, წავიდეს), მ^იშ^რს (მოდის), ამბ^ე—(ამბავი, „სადაც „ე“ მეგრ. ენის ყველა თქმაში გრძელია) და სხ.

„შინაფა“ (გვ. 079) უდრის არა მარტო რუსულ „помнить“-ს, არამედ: „упоминать; распухать“-ს.

ზოგჯერ კოჭლობს მართლწერა. „ნდიი“-ს მაგიერ უფრო შეეფერება მეგრ. ენის ყველა თქმას—ნდ^ი ან ნდ^ე. წინადადების ბოლოს უარყოფს სუფიქსს—„ნი“: „ჯოხოდ ხეჩონი“ და არა „ხეჩო“ (გვ. 20), აგრეთვე გვ. 15: დათა ჯოხო (ნი); „კკვერი“ და არა კკვერი (გვ. 23). სხ. შორის, თავის გრამატიკის I ნაწ. ავტორი თითონ აღნიშნავს „ი“-ს თანდათან გამაგრებას და მის გადაგვარებას მ. ენიდგან.

სიტყვა „ახავაჲ—წარმომდგარია შორისდებულის შეერთებიდგან: 1) ახ+ვაჲ, იწერება ასე (ახავაჲ და არა „ახავაი“ (გვ. 139); ავტორი ზოგჯერ იმეორებს ა. ცაგ—ლის შეცდომებს: უწუ („უ“-დაბოლოება); და სხ.; მეგრ. გვართა სიის შესახებ ვიტყვი, რომ ისინი სულ არ იყვნენ საჭირო, ხოლო თუ მოიყვანდა საჭირო იყო მეტი სისწორე: „აშორტია“ და არა „აშორდა“ (გვ. 423); ბერაია—მეგრ. გვარია. ბერიძე—საკუთრ. გურული და მაშასადამე „ბერაია“ არ უდრის „ბერიძე“-ს (ეს უკა-

*) იხ. ჩვენი „იოს. ყიფშიძე, მისი ცხოვრ. და სამეცნიერო „მოღვაწეობა“ („საქართველო“, 21, 24 თებერვ. №№ 1920“) და „განათლ.“ № 2, 1920.

ნასკნ. გვარი, გარდა გუბიისა, გვხვდება საქართ. თითქმის ყველა კუთხეში: რაჭაში, საკუთარ. იმერეთში, კახეთში და აქარა-ლახისტანშიც კი. (სამეგრელოში ამ გვარეულობის წარმომადგენელი გადმოსულან გურიიდან მე-18-ს. დასაწყ.) „ბერიძე“, როგორც სახელი და არა გვარი, გვხვდება - მთაში. საჭირო იყო გვარების მოყვანის დროს უსათუოდ დაცვა მეგრ. გამოთქმისა. გვართა დაბოლოება-„ვა“-ზე უფრო ქართულია, ვიდრე მეგრული (გამონაკლისი: თაღვა, ბიგვა და სხ.) ამიტომ „Списокъ минирельскихъ фамилиі“ -ს ქვეშ სიმართლე მოითხოვდა რომ ყოფილიყო: აკირტა და არა აკირტავა, აფხაზ ა, ბაჩილ ა, ვაბედ ა და სხ. აგრეთვე: ბერულა და არა „ბირულავა“. მეგრ. ბომბუა *) არ უდრის ქართ. ბომბუაშიგის და თუ ეს უკანასკნელი ჰქონდა სახეში ავტორს და შეხვედრია ასეთი გვარი სამეგრელოს ტერიტორიაზე უსათუოდ გაიგონებდა: ბომბუასკუას და ასეც უნდა დაეწერა. ხოლო თუ ეს სმენია სამეგრელოს იმ რაიონში, რომელსაც სამართლიანად „გაქართველებული“ უნდა ეწოდოს (გორდი, კინჩხა, ხუნწი), მაშინ ეს უნდა აღენიშნა ავტორს და სხ. **)

არა .ქეს აღნიშნული, სხვა მრ. დეტალებთან, მეგრული ენის მკვლევარს ამ ენის ე. წ. სიტყვის მასალები ანუ ფართოვანი სიტყვები *) ამის. მაგალითები მ. ენას ბლომად მოეპოვება. ესენი არიან: 1) „დუდი ხეშა ვამილუ“, რაც ნიშნავს „არა მკალიან“-ს (სიტყვა-სიტყვით-“თავი ხელთ არა მაქეს)

2) „ჯიმა ლურელი!“ --- განცვიფრების გამომხატველია, ზოგჯერ მწუხარებისა და სხ.

3) ეშე ცა დო გიმე დიხა! --- შეუძლებლობის აღმნიშვნელია,

*) შეად. „ბომბუას ხიდი“, ბომბუაში ხინჯი, სენაკ. მაზრა, ცხ. წყალზე, ი. ყ--ის „ლექსიკ“.

**) ასევე სამურზაყანოს (ენგურიდან—ლალიძემდე, ზედ ქალ. ოჩემჩირეს კარებამდე) უნდა ეწოდოს „გამეგრელებული“ რაიონი, რადგანაც აქ ვერ გაიგონებთ, როგორც ჰი ნი წლ. წინად აფხაზურსა: ბატონობს მეგრული. ინტელიგენციამ (გალი-აჩიგვარა) იცის, რა თქ. უნდა, რუსული წ.-კითხვა, ლაპარაკობს მეგრულად და არ იცის ქართული. ამავე რაიონს ჩვენ არა ერთხელ უწოდეთ „გარეთ—სამეგრელო“ (1920. „საქ“ და „განათლ.“):

- 1) ხუჯი მარხენს!—ვეგრძნობ, რომ მიყვარს სწორის გზითა
- 2) ქოთქუ შონურბ! არა ჩვეულებრივი,
- 3) ქიანას გიშაყოთამა!—გალანძღვა, თავის მოქრა,
- 4) კინჩხიში ტახუა! დაღუპვა,
- 5) ჭყორიში ქოფუა—გაწყრომა,
- 6) გურს გეხანტუა—მეტის მეტი სიყვარული (ირონია),
- 7) ლართამო დინათა—დაღუპვა სამუდამოდ და მრ. სხ. *)

ძალიან მცირე შემთხვევებია მოყვანილი, ე. წ. თიკუნისა, табу, соб. запретъ **) მეგრ. ენაში [იხ. I, 0145 — 46, სულ 10 მაგალ.); აღვნიშნავთ ზოგიერთ, იქ არ მოყვანილ მაგალითებს, უმთავრესად ჩვენ მიერ შეგროვილი მასალების მიხედვით: 1) ქუ აში მახუალი (გაიძვერა, ეშმაკი კაცი, ორჭოფი),

- 2) ტურა (იმავე მნიშვნელობისა),
- 3) ეშმაკი (თხას უწოდებენ),
- 4) მაზაკვალი (ყურდგელი),
- 5) ღვა-ქიქე (საკუთრ. მცირე—ლოყებიანი, ბაყაყი),
- 6) ქვიშა (ხმელეთი, იხ. ყ—ძე, I, 31),
- 7) ბედნიერი (ქმარი), 8) დუდი ფურჩამი (ბრიყვი), 9)

ხუჯი ფირა—ვირი, 10) დუდიში მახაკალი (გველი), 11) მანგარალი—ეს საერთო ეპითეთია საყვარელ არსებათათვის, აგრე უწოდებენ ერთმანეთს შეყვარებულნი, ცოლ-ქმარნი, დედ-მამა შვილებსა და სხ.

12) ღუმუში ჭყუჯი—უსაქმოდ მოხეტიალე, უსარგებლო, რუს. рото́зый (ротъ + зѣвать), 13) ბორო პაპაში ნანათა—ბრიყვი, სულელი, 14) ურწმუნო—გველი და სხ.

ავტორი „Грамм. м. языка... რატომღაც ყურადღე-

*) იხ. „ქართ. ფრთოვანი სიტყვები“, აღ. ყიფშიძე, „მომამუ“ № 4, 1903, გვ. 1-27; ან რუს. Рѣченія и крылатыя слова“, Максимовъ, Мос., 1890.

**) ოსური ენის საყურადღებო მაგალითები იხ. Д рь А. Дирь— „Божество охоты и охотничій языкъ укавказцевъ,“ Т., стр. 10, ან Кайтмазовъ, — „Скугой богачъ,“ Сб. матер... 13 в., стр. 142 II отд.

ბლად სტოკებს ქართულ ესაზედ დაწერ. სტატოებს, საინტერესოს მისი საკითხისათვის და არ ასახელებს მათ. ასეთებია სტ. ს ჯ.: „იაფეტური თეორია და მესხ.-აფხაზთა ვინაობა,“ კოლხ. 1912, №№ 43-44, ნ. ჯ., „კავკ. ენები და იაფეტ. ენათ-მეცნიერება“ ნ. ჯორჯიკია, „გან.“ 1913. № 7, გვ. 506-09; „ქ. ენის მოყვარულთა საყურად.“ „გან. 1913, № 8, დ. ჩქოტუა და სხ., რომელნიც ქვევით არიან ნაჩვენებნი შენიშვნებში.) *)

*) დანარჩენი მაგალითები მოყვანილნი იქნებიან ზუგდ.-სამურზაყ.—ჯვარის ტექსტებში. შენიშვნები ი. ყ—ძის „ლექსიკონის“ შესახებ იხ. აქვე: „სალექსიკონო მასალაში, სიტყვ.: „დამორჩილი“, „ჟამი“, „რაბადი“ და სხ.

მ. ზოგიერთი თვისებები შეგ. ენისა. არ აღნიშნული მისი უმთარვეს
მკვლევართა მიერ.

ყოველსავე ენას ახასიათებს რაამე თვისება და უმთავრეს
დამახასიათებელ თვისებად ჩვენი ენისა უნდა მივიჩნიოთ მი-
დრეკილება **ბგერათა გადაჯგუფებისადმი** ქართულთან შედარე-
ბით.

მაგალითები: მ. მარგალი || ქ. მეგრელი.

- „ ობრი || ორბი,
- „ ორქო*) || ოქრო,
- „ ფირქი || ფიქრი,
- „ სანარტელი**) || სანატრელი,
- „ მართახი || მათრახი,
- „ ნოშქერი || ნახშირი,
- „ კეპრი || კერპი,
- „ ნირსი || ქ. ნისლი,
- „ რგილი || გრილი,
- „ მარდობა || მადლობა,
- „ ქირსიანი || ქრისტიანი და სხ.

ხშირად მეგრ. ენა სრულხმოვანების დასაცავად თანხმო-
ვანსა და ხმოვანს გადუღნაცვლებს ადგილებს, როგორც უკა-
ნასკნელ მაგალითშია, ან კიდევ ქ. ბედნიერი || მ. ბედნიერი;
ქ. ბრეწოული (დიალ. ბროწეული) || მ. ბერწული; ქ. მერცხა-
ლი || მ. მაჭრიხოლი (დიალ. მარჭიხოლი, მაჭირიხოლი) და სხ.

ზევით მოყვანილი მაგალითები ბგერათა გადაჯგუფე-
ბისა: „მარგალი,“ „ობრი“ და სხ. არიან დღეს მეგრულ
ენისსხ. და სხ. თქმებში გა ბ ა ტ ო ნ ე ბ უ ლ ნ ი; „ღრისი,“
„რღისი“ და „რიღისი“-ც კი ხშირად გვსმენია უკა-

*) საკუთ. სახელი ორქოია, აგრეთვე გვარი დღესაც ბლომადაა
სამეგრ-ში. იხ. „საცაფლოს გამოსავლის დავთარი“—ს. კაკაბაძე,
ტფ. 1913, გვ. 19: ორქო-ოქრო ბერძნ. χρυσός, ძვ. ებრ. ხარუც
უნდა იყოს იაფეტური წარმოშობისა და არა პირდაპირ სემიტურისა
(იხ. Гельвальдъ — „Ист. иск.“ 1897, стр. 132 С. II-В.).

**) საკუთ. სახ. ცნობილ მეგრულ ზღაპარში—„სანარტია,“ იხ.
ცაგარელი—М.ЭТЮДЫ,“ I. გვ. 38—46. ფრანგ. თარგმანი ამ ზღაპ-
რისა იხ. I. Mourier — „Contes et légendes du Caucase“, Paris,
1888, p p. 37—80, „Contes Mingréliens“.

ნასკნელ მოგზაურობის დროს ოჩე-კურზუს (სენაკ. მაზრა) რა-
იონებში. აგრეთვე: ოვერდ || ევედრება, რქელი || ჭრელი,
ვარჭუა || ვაჭრობა, თრუმე, რთუმე*) || თურმე და მრ. სხ.

ზოგიერთს შემთხვევაში მეგრული ენა იძლევა სრულ
ხმოვანების საწინააღმდეგო მაგალითსა. შეად. ქ. ბელუ-
რა სვან. ბანდრე—მეგრ. ბანდრე. ამ მაგალით. ქ. ბე-
ლურა—იცავს სრულ-ხმოვანებას, მეგრ., წინააღმდეგ მისივე
თვისებისა, არ იცავს ამას (მეგრ. სრულ-ხმოვ. შესახებ იხ. ა.
ცაგარ. „მ. მ.“ II) გვ. 87). შეად. მ. ფალვა, ქ. ფალვა
და სხ.

ზოგიერთ შემთხვევაში ქართულმა ენამაც იცის გა-
დაჯგუფება, მაგ.: ნაფხე || ვნახე; თუთხმეტი==თ-ხუთმეტის**)
მაგიერ, ძრიელ ძლიერ-ს მაგიერ (ივ. კერესელიძე ერთ წე-
რილში 1890 წ. სამჯერ ხმარობს „ძრიელ“-ს: „ძრიელ მეწყი-
ნა,“ „ძრიელ შეეწუხდი“ და „ძრიელ მადლობელი;“ ზ. ჭიქ.
„ივ. ივ. კერესელიძე,“ 1829-93, ტფ. 1902 წ., გვ. 37).

მეგრული ენის ერთ-ერთუმთავრეს თვისებათაგანს შეა-
დგენს აგრეთვე ზმნათა სიუხვე, სიმრავლე, შედარებით არსე-
ბითი და სხ. საგრამატიკო სახელებთან,***)) რაც უნდა მოწ-
მობდეს მის სიძველესა და ზოგიერთ ზმნათა პირველყო-
ფილობას. მაგ. ცნება: „გალახვა“, „ძლევა“-ს შესატყვისად
არსებობდნენ ზმნები: გოლახ (ორჯგინ), დოზეპუ (ზეპუა),****)
დოგვაგუ (გვაგუა), დოჯგვაჯგუ, დობურსუ, დოზუ (ზალა სა-
კუთრ. დაზილვა, მოზილვა), დოდგედგ (დგედგუა, აქედან გო-
დგედგილი საკუთრ. გალახული, ნიშნავს უზნეოს (ქალს), ენა
მყრალს და სხ.), დოჭიბუ, დოღვენდ (იტყვიან აგრეთვე ცხე-

*) იხ. მ. მ., I, გვ. 4, 14, 20, 59,

***) ამის მაგალ. იხ. ე. თაყაიშვილი—„დაეოარი ქუთ. ს. გამოს.
ბეგრ. შედგ. 1578 წ.“ ტფ 1915, გვ. 65, 67, 69.

****) ამერიკ. მეცნიერმა პროფ. ბრინტონმა ამერიკის სხ. და სხ.
ენათა შესახებ ასეთივე თვისება აღნიშნა, სხ. შორის.

*****) „ზეპუ“-სიმრავლის აღმნიშვნელია. პრეფ. დო ძლევეს მას
სულ სხვა აზრსა (გალახა).

ნის შესახებ, სიტყვა წარმომდგარია, ჩვ. აზრით, სიტყვიდან „ლყედი“ და მართლაც „ლყენდუა“ აღმნიშვნელია მათრახით (ლყედით გალახვისა), დოჟგერთ, დოზანქ და მრ. სხ.

„გადახტომა-გადმოხტომის“ (ერთი უძველეს ცნებათაგანია) შესატყვისად იხმარებიან ერთი და იმავე მნიშვნელობის ხოლო სხ. და სხვა მიხვრა-მოხვრის (მოქმედების მომენტის, გამომხატველი ზმნები: გეგნოსხაჰუ,*) გეგნოლენდ, გეგნოქვენდ, გეგნიბურინ, გეგნოქენჩ, გეგნიქურინ (მ. ქური || ქ. ქუსლი), გეგნიტურინ და მრ. სხ., რომელთა სრული ჩამოთვლა არც მ. და მაინც საჭიროდ და არც შესაძლებლად მიგვაჩნია.

მრავალი ზმნები გამომხატველნი არიან სახის სხ. და სხ. გამომეტყველებისა, ყოველივე მიხვრა-მოხვრის, ხასიათისა: ორიენანს (იყურება, საკუთრ. იხედება ორივე თვალდაქყეტილი), ოყვიბინანს (აღმნიშვნელია იმავე გამომეტყველებისა), ობირდინანს (შეად. ოყვიბინანს), ოსვისვინანს (— მორცხვად) და მრ. სხ.

მეგრული ენის ერთ უმთავრეს თვისებათაგანს შეადგენს ბგერა „ჲ“, რომელიც არის შედეგი ხმის ნაპრალის დახვისა. ეს უ მოწმობს, ჩვენის აზრით, მეგრული ენის მიერ ზოგიერთ პირველ-ყოფილ მხარეების შენარჩუნებას. ზოგიერთი სიტყვები ქართ. ენის თუშურ და ინგილოურ თქმათა ჰმოწმობენ ამსვე (ივაფი სახელი, ქაჲაზე-გვარი, ქილტაჲიკალია; ინგილ. აჲრ— არა და სხ.). ***)

გვაქვს საბუთი ვითიქროთ, როთ ბგერა „ჲ“ ოდესღაც შეადგენდა იაფეტ. შტოჲს ენათა თვისებას და არსებობდა იაფეტურ წინა-ენაში***) (ენა-მამამთავარი, **пpяязыкъ**.)

*) მაგალ მოგვეყავს, გაგების გასაადვილებლად, ნე III პ.; გინოსხაჰუ—ერთი მეგრ. ნასახელარ ზმნათაგანია (იხ ამ. შესახ.—ა. შანიძე—„ნასახელ. ზმნები ქართულში“, 1919; ი. ყ—ძე „ასსიმ. და დისსიმ წესი ქ. და მეგრულში“, ტფ. უნივ. მოამბე, №1.

**) დანარჩენი მაგალ. ახ. ა. შანიძას სტატ.—„ქართ. კილოები მთაში, გვ. 191 „კრებულა“, პროფ. ივ. ჯავახიშვილის რედაქციით. პეტერბ.-ტფილისი 1915

***) ანუ წინამორბედი. ის საერთო ენა უუძველესი დროჲსა, როდესაც არ არსებობდა განსაკუთრებით: არც ქართ., არც მეგრ., სვან., ჭან. და აბხაზური (სომხ?), რომელმაც წარმოშვა სხ და სხ. დროს ნახსენები ენები, თითონ კი უგზო-უკვლოდ მიიკარგა (მკვლ. ენა).

მეგრ. ენის (უმთავრესად ზუგდიდი-ჯვარის და არა ზუგდ. სამურზაყანოს თქმისა, როგორც აღნიშნავდნენ: ცაგარ., ყიფ-შიძე და სხ.) ბგერა ე — ც არის აგრეთვე თვისება იაფეტურ წინა ენისა და უნდა იგულისხმებოდეს, როგორც ნაშთი ამ უძველეს ენა — წინამორბედისა. ე — არის მოკლე ხმოვანი და მისი დანიშნულებაა წარმოება მარცვლისა. იგი უდრის ზოგჯერ მოკლე „ი“-ს, ზოგჯერ მ. „უ“-ს და სხ. (შეად. კიღ, || კედ; კიკიკიტა || კკკკკტა; ქუმმაზადე, || ქმმაზადე; ქამუ || ქმუმამზადე და სხ. *) (შესაფერ სიმოკლის ნიშნების შექმნა შეუძლებელი შეიქნა არსებულ პირობებში).

ეს „ე“ გვხვდება სომხურში, როგორც მარცვლის მწარმოებელი (შეად. *Էն-կავ-დაეცա*), ხოლო წმიდა — იაფეტურ ენათა შორის — სვანურში, მაგ : მხარ — ხვალ, საწინ — დარ — საწინდარი, აღზზე — გააგზავნა, ღებგე — გამაგრებული (ზოგიერთ შემთხვევაში აღმნიშვნელია სიტოანქისა, ხასიათ.), აბხაზ. — აკე — მეგრ. აკა და სხ.

მეგრულ ენას ახასიათებს აგრეთვე სიმრავლე ტრიფტონგთა. მაგ. მამას, მამალური (აბაშა — ბანძა — მარტე. თქ.), პერთაია, კვირაია, პატარაია, თევზაია, ბარკალაია; საკ. სახელები ბურდლაია (ქალ.), ბურდლუია (ვაჟ.), გუია და სხ.

მეგრ. ენის არსებულ თქმათა შორის ყველაზე უფრო დიდი მიღრეკილება სრულხმოვანებისადმი აქვს აბაშა — ბანძა — მარტვილის თქმას, მიუხედავად ქართული ენის სიახლოვისა და გავლენისა. ხშირია გამოთქმა.: ხომ ილა (სხვა კუთხის „ხომლა“), გობლახუნა (— ხუნა), ქუმურსი (ქმურს) და სხ. **)

*) იხ. ყ — ძე — „Гр. м яз.“, გვ. 03 და ნ. მარტი — რეცენზია: Зап. Вост. Отд. Р. Археолог. О-ва, Т. 23, 415, стр. 210—11

**) შეად. გადაჯგუფების, ანუ ბგერათა შეცვლის მაგალითები. ეს არა აქვს აღნიშნული ნ. მარტის თავის ნახს. რეცენზიაში (ი. ყ — ძის „გრამატი.“ 1914)

1. ქართული და მასთან მონათესავე ენები (მეგრული, ჯანური, სვანური, აბხაზური, ჰაიკური).

(სამეცნიერო თეორიათა განხილვა: ლეჰენიცი—მარრი).

ენათ -მეცნიერება ჰყოფს ენებს სხ. და სხ. ოჯახებად, ოჯახებს შტოებად, შტოებს კი ჯგუფებად და ძნელია იმის წარმოდგენაც კი, თუ რამდენად რთულია და თავ-სატეხი გადაწყვეტა იმისა, თუ რომელ ოჯახს, შტოს და ჯგუფს უნდა მიეკუთვნოს ესა თუ ის ენა, ე. წ. „შედარებითის მეთოდის“ საშუალებით, რადგანაც წყარო, სფერო შედარებისა უშრეტელია, თვალ-უწვდენელი.

მონათესავე ენებად კი ითვლებიან ის ენები, რომელთაც ოდესღაც ჰყოლიათ ერთი, საერთო წინამორბედი ენა, ენა—მამამთავარი, ენა—წარმომშობი და თუმცა თანდათან, დროთა მსვლელობისა და სხ. ენათა გავლენისა გამო, გამოუცვლიათ სახე—ხასიათი, დაშორებულან ერთმანეთს (ტერიტორ.), მაგრამ **ნათესაობა** ერთმანეთს შორის მაინც შერჩენიათ, ზოგიერთი: ფონეტიკური *) მორფოლოგიური **) და სინტაქსური ***)) მხარეების უცვლელობის გამო. ****))

უძველეს დროიდან კავკასიის სამართლიანად უწოდებდნენ —„ენათა მთას“ — ენების აუარებლობისა, სიმრავლისა გამო დედა-მიწის ამ კუთხეში და მართლაც, აქ, ქართლისა და მასთან აშკარად მონათესავე: მეგრ. — ჯანურ — სვანურ — აბხაზურის გარდა გაიგონებდით: სომხურს, ქურთულს, ოსურს, ჩაჩნურს, სპარსულს, თურქულს (ანუ „ოსმალურს-“), თათრულს და ვინ იცის, კიდევ რამდენს, დღეს უკვე არ არსებულთ და მკვდართა ყოველსავე ერისათვის (სუმერული, ხეთური, ელამ. და სხ)

*) სწავლა ბგერათა, ხმათა შესახებ.

**) სწ. სიტყვათა (არსებ. სახ. და ზმნათა) ფორმების შესახებ (კანკლედობა უღლილება).

***)) სწ. სიტყვების შეთანხმების შესახებ (წინადადებაში, აზრში.)

****)) მისაღებია მხედველობაში აგრეთვე ლექსიკოლოგიური მასალა (სიტყვათა მნიშვნელობა, მათი იგივეობა, წარმოშობა სხ. და სხ. ენებში; ბერძნ. აემასიოლოგია.).

საკითხი, — ქართ. ენის ნათესაობისა და მისი ადგილისა სხ. ენათა შორის — იყო ისეთ გამოცხადებად ენათ — მეცნიერთათვის, რომელზედაც ისინი თავს იმტვრევდნენ, საკითხს ასე თუ ისე სწყვეტდნენ და ბოლოს კი ირკვეოდა და, ზოგჯერ თითონაც არ უარყოფდნენ, რომ თვის გადაწყვეტილებაში სასტიკათა სცდებოდნენ. *)

ერთნი მიაკუთვნებდნენ ქართულსა და მონათესავე ენებს, ე. წ. ჰინდო-ევროპიულ (ანუ ჰინდო-გერმანულ, გერმ. მეცნ. თერმინოლოგიით) ენათა ოჯახს. **)

მეორენი კი უარყოფდნენ ამას და ქართული ჯგუფის ენები შექმნდათ ე. წ. ურალ-ალტაის ენათა ოჯახში (თურქული, თათრული, ფინური, ყირგიზული და სხ.) ეს არის — ე. წ. „თურანული თეორია“ ქართ. ენის წარმოშობისა.

მესამენი უარყოფდნენ ორივეს და, რაკი ვერ პოულობდნენ მისთვის ადგილს სხ. ენათა შორის, — გამოჰყოფდნენ მას არსებულ ენათა ოჯახებიდგან, ამორებდნენ მათ და მიაკუთვნებდნენ ენათ მეცნიერების საღაროში განსაკუთრებულ, განცალკევებულ კუნჭულსა და ამ დამოუკიდებელ ჯგუფს უწოდებდნენ — „იზოლიურ ენათა ოჯახს“ ***).

*) მრავალ-ენოვნება კავკასიისა შედეგი იყო — მრავალ-ენოვნებისა. — ეს უკანასკნელი კი, შეიძლება აიხსნას ანტროპოლოგიური ფაქტორით: ტომთა აღრეულობით, ერთმანეთის უტოლინარობით, მოწყვეტილობით და მრ. სხ.

**) აქ შედიან: სანსკრიტული (უძველესი სამწერლ. ენა ჰინდოეთისა), ლათინური, ბერძნული, ევროპის ენები — ფრანგ., იტალ., გერმ. ინგლისური და სხ., სლავიანური ენები — რუსული, პოლონური, ჩეხური, სალოვაკური, სერბიული და სხ., მათ შორის მკვდარი სლავიანური — პოლაბური ენა; ბალტიის ჯგუფის ენები ლათინური, ლიტვური და უკვე მკვდარი ძვ. — პრუსიული; აღმოსავლეთის ენებიდგან: სპარსული, ქუროთული, ოსური და (სომხური?) — ამის შესახებ ქვ.

***) ამ თეორიის შემქმნელი გერმ. მეცნ. Fr. Müller — ქართველერსაც ნათლავდა — იზოლიურ ვრად, განცალკევებულ ხალხად, სხ. ერთა შორის, ანთროპოლოგიურად („Solirte Völker“ განმარტოებული ერი“) საქართველოს ანთროპოლოგიის კითხვები იხ. აღ. ჯავახიშვილის წიგნში: „Антропология Грузии“, Моск., 1914 შრომის ავტორი დედა-მიწის ერთა შორის (კლასიფიკაც.) ქართველთა ტიპსაკუთვნებს დამოუკიდებელ ადგილსა. (რეცენზია თბუზულეებისა იხ. ოდესის უნივ. სტუდ კრებულში: „ცხოვრება და მეცნიერება“, ქუთაისი, გვ. 4 — მ, განყოფ. III).

შეოთხენი ქართულსა და მონათესავე ენებს უპირდაპირე-
ბდნენ სემიტურ ოჯახის ენებსა (ურთული ანუ ჰებრაული, არა-
ბული, ასსურული, კობტური, ეთიოპური და სხ.) პოულობ-
დნენ მრავალ საერთო ლინგვისტურ თვისებებსა და ამიტომაც
შეჰქონდათ ამ ენათა სიაში.

საკითხის ასეთ გადაწყვეტილობას, მის სიბუნდოვანეს ხელს
უწყობდა, უწინარეს ყოვლისა: უცოდინარობა (საკმარისად კარ-
გად) ქართულისა და მასთან მონათესავე ენებისა, მკვლევართა
მიერ; გამოუცემლობა ამ ენათა სალიტერატურო მასალებისა
*) და სიმრავლე სულ სხ. და სხ. ენების ელემენტებისა ჩვენს
ენაში.

ქართულ ენაში პოულობდნენ და ეპოულობთ შემდეგ
ენათა ელემენტებს: სომხურისას, **) არაბულისას, სპარსული-
სას, თურქულისას, ურთულისას ბერძნ.-ლათინურისას და მრ.
სხ. უკვე არ არსებულ, მკვდარ ენებიდგან კი პოულობდნენ
მრავლად ელემენტებს— „სუმმერულ ენისას ***)

მეგრულში შეეძლოთ ეპოვნათ: სომხური, ბერძნული და
სლავიანური ენების ელემენტები, ქანურში—თურქულისა,
აზნაურში—ბერძნულისა და ოსურისა. ****)

ყველაზედ უწინ სამეცნიერო ლიტერატურაში ქართული
ენის მეცნიერულად განსაზღვრა სცადა გერმ. მოაზრემ ლეი-
ბნიცმა († 1716).

ჯერ კიდევ 1695 წ, გამოაქვეყნა მან თვისი აზრი ქარ-
თული ენის ახლო ნათესაობაზე ბერძნულ—ლათინურ—სომ-

*1) განსაკუთრებით კავკასიის ე. წ. „უმწერლობო ენების“ მა-
სალებისა: მაგრული, ქანური, სვანური და აზნაურისა.

**) ძვ ჰაიკური, რომელიც ვიზარდებოდა სპარსულ და ქურ-
თულ ენათა პირდაპირის გავლენის ქვეშ ამრს შესახ. იხ წიგ-
ნაკი — „Древне-армянский или чакский. Степень близости Осо-
бенности. Развитие и пр.“, მოსკ., 1919.

***) მცირე აზიის ლურსმულ წარწერთა ენა, 1.000 წლ. წ. ქრ.
დაბ. იხ. მ. წერეთლის სტ: — „სუმ. და ქართული“, „გვირგვინი“, 1912
გვ. 27—117.

****) მეგრ. ენის მაგალით , შეად.: მ. ჯანკი — სომხ. *մանք*, გორდი
ყირი კატუ — სომხ. *կითი* კატა; სლავ. *жаба*. მ. ევაბუ და სხ.
და სხ. იხ. ნ. მარრი — „къ вопросу о ближайшемъ родствѣ. арм.
яз. съ иверскимъ“ З. В. О. Р. А. О., т. 19, 1909, გვ. 072.

ხურთან. მან შეადარა ერთმანეთს 140-მდე სიტყვა ქართ. ენი-
სა ბერძნ.-ლათინურ-სომხურისას.

ქართული: „ცა“ დაუპირდაპირა ბერძნ.—Ζαΰς-ს და მო-
უპოვა ერთმანეთთან მსგავსება,

„	„კლიტე“, დიალ. „კილტე“	κλις „
„	„ჰაერი“	ჰერ „
„	„ნავი“	ნავ „

ქართ. — ფეხი დაუპირდაპირა ლათ. „pes, dis—ს,

„ სერობა (მ. სერი —ლამე) — „Serus, vesper და სხ., მაგ-
რამ ენათა გენეალოგიურ ნათესაობისათვის არ არის საკმარისი
მარტო მსგავსება სიტყვათა, საჭიროა კვლევა სხ. მხარეებისა:
ფორმათა (მორფოლოგ.), ბგერათა (ფონეტ.) და მრ. სხ.

საჭირო იყო გაღრმავება კვლევა— ძიებისა, რის ძალა ფი-
ლოლოგიის არ შესწევდა ქართული ენის უცოდინარობისა გა-
მო. ლეგენიკს საშუალება ჰქონდა გასცნობოდა ქართულ ენას
ზერელე — „ქართულ—იტალიურ ლექსიკონის—ს შემწეობით,
რომელიც პაულინმა და ირბახმა *) 1626 წ. გამოსცეს რომ-
ში. შეიძლება სცნობოდა— „ქართ. გრამ.“, ლათინურ ენაზე
შედგენილი იტალ. ბერის—მადეის მიერ და 1643 წ. რომ-
შივე გამოცემულს.

*) ირბახი (კლაპროტუსა და სენ-მარტენის ცნობებით) ტომით
ქართველი იყო, აგრეთვე ცნობილი მთელს წინა აზიაში, როგორც
მრავალ მხრივ განათლებული კაცი და დიპლომატა ირბახის შესახ.
ცნობები იხ.: 1) „Путешествіе по Кавказу“ Шардена (†1713)
ან მასაკე: „Journal du voyage..... et par la Colchide“, Amsterd.,
1711.

2) Исарловъ — „Письма о Гр.“, 1899. გვ. 369—70; 1604 წ.
რომში გაიხსნა — „მისსიონერთა უკოლა“, სადაც ქართ. ენის
სწავლება მინდობილი ჰქონდა ირბახსა. აქვე მოქმედებდნენ: მისიო-
ნერი მადეი, ენათ-მეცნიერი პაულინი და სხ. ამათის შემწეობით გა-
მოიცა რომში. სხ. შორ.: ქართული ანბანი („Alphabetum ibericum“,
1625). „ქართ. გრამ.“, 1643, „ლათ.—ქართ.—თათრული ლექსიკონი
და სხ. (განხილვა ამათი იხ. მ. ჯანაშვი. რეც. „ივერ.“ 1894 წლის
ერთ ერთ №-ში).

ლექსების შემდეგ ყუჩადსაღები აზრი ჩვენის საკითხისა გამოსთქვა „შედარებითი ენათ—მეცნიერების დამაარსებელმა — მამამთავარმა, გერმ. მეცნიერმა — ფრანც ბოპპმა (+1867), რომელმაც ფრანგ ენათ-მეცნიერმა ა. მეიემ (A. Meillet) სთქვა (1903), რომ — „ბოპპმა ჰპოვა შედარებითი გრამატიკა და მისი მნიშვნელობა, ეძიებდა კი ინდოეთ ევროპის ენათა წარმომშობს, ისევე როგორც კოლუმბომ ჰპოვა ამერიკა — ეძიებდა კი გზასა ინდოეთისას“ —ო.

თვისი მოქმედება ამ მეცნიერმა იწყო უძველეს ინდოეთის სამწერლობო ენის, ე. წ. სანსკრიტის შესწავლით და მისი შედარებით ბერძნულ-ლათინურ-სპარს.-გერმანულთან („სისტემა ულლილგებათა“ 1816).

თავის უმთავრეს შრომაში: — „შედარებ. გრამატიკა სანსკრ., ზენდურ, სომხურ, ბერძნულ, ლათინურ, ლიტვურ, ძველ-სლავიანურ, გოტურ და გერმანულ ენათა“ (ბერლ., 1833) მან, პირველად მეცნიერებაში, გამოსთქვა აზრი ქართ. ენის წარმომშობისათვის ინდოეთ-ევროპიულ ენებიდგან. ამ აზრს იგი ამყარებდა: ზმნებისა, ნაცვალ-სახელებისა, რიცხვითი სახელებისა და ფლექსიათა შედარებაზე.

ქართული ენის ფორმებს პირდაპირ ადარებდა სანსკრიტულისას, მაგრამ ფონეტიკური შედარებების არ ქონისაგამო, მისმა თეორიამ ქართული ენის ინდო-გერმანელობაზე საკმარისი ნიადაგი ვერ მოიპოვა.

1842—45 წლლ. ბერლინში წაკითხულ ლექციებში ფრ. ბოპპი, სხ. შორის, ადარებდა ლაზურს ანუ ქანურს და სანსკრიტულს, რომელთა შორის ჰპოებდა საერთო მხარეებს კანკლედობა და ნაცვ.-სახელებში.

საბოლოოდ თვისი მოსაზრებანი ქართულ-ქანურის ინდო-გერმანულ ენებთან ნათესაობაზე მან გამოაქვეყნა 1847 წ., ბერლინში გამოცემულ წიგნში: „კავკასიური ელემენტები ინდო-ევროპიულ ოჯახის ენებში“ („Die Kaukasischen Glieder des Indoeuropäischen Sprachstamms“).

ვასულ საუკუნის 40-იან წლებში ქართული ენის ცოდ-

ნის აუცილებლობა და მნიშვნელობა კავკასიის ენათა მკვლევარისათვის აღნიშნა ბარ. გეორგ როზენმა (გერმ. მეცნ. + 1891) *) მან პირველმა მიაქცია ყურადღება ქართული ჯგუფის არა—სალიტერატურო (უმწერლობა) ენებს: სვანურს, ჭანურს, მეგრულს და შემდეგ, მონათესავე აბხაზურს.

ქართული ჯგუფის ენებს მან უწოდა „ჰიბერიულ“ ანუ ივერიულ ენათა ოჯახის ენები და ამავე ენათა ოჯახში შეიტანა—ჩერქეზული ენა. ფრ. ბოპს მხარი დაუჭირა —„სომხურ-ქართული ფილოლოგიის პიონერმა“ **) ფრანგმა მეცნიერმა მარი ბროსემ (+ 1880).

მან პირველმა დაიწყო მეცნიერულად შესწავლა ქართ. ენისა, ლიტერატურისა და ისტორიისა ევროპაში. ***) 40-იან მოღებულ იქმნა პეტროგრ. უნივერსიტეტის აღმოსავლეთის ენათა ფაკულტეტზე (1845).

1844 წელს, ბიკპისადმი მიმართულს, წერილში მან დაადასტურა ამ უკანასკნელის აზრი ქ. ენის ნათესაობაზე ინდო-ევროპის ენებთან, მხოლოდ კი **სომხურისა** და არა სანსკრიტის შემწეობით. მ. ბროსეს უმთავრესი დებულებები ასეთებია: 1. „უმეტესი ნაწილი ქართულ სიტყვებისა ეკუთვნიან ინდო—ევროპიულ ენებსა, უფრო კი უახლოვდებიან სანსკრიტულს, ძვ.—სპარსულს და ზენდურს, **უხშირეს ყოვლისა სომხური ენის საშუალებით** („le plus souvent par l'intermédiaire de l'arménien.“)

2) სახელნი არსებითნი, კანკლედობათა უმეტესობა და შედარებითი ხარისხის მაჩვენებელნი ქართ. ენაში უსათუოდ სანსკრიტული ან ზენდურია, წარმოშობით;

*) ავტორი წიგნებისა: „Ossetische Sprachlehre nebst einer Abhandlung über das Mingrelische, Suanische und Abchasische“, B., 1846 და „Über die Sprache der Lazen“. B., 1845.

**) ნ მაროი—„Др. груз. олописцы,“ 1902 С.П.Б.; იხ. აგრეთვე პროფ. ივ. ალ. ჯავახიშვილის—„Обзоръ теорій и литературы о происхожд. груз. языка,“ ж. м. н. пр., № 8, 1908, გვ. 240—58.

***) ყურადსაღებია პიონ.—„L'art libéral ou grammaire géorgienne 1834, Paris, ლიტოგრ.“

3) ესევე ითქმის პატარა გამონაკლისით, ქართულ ნაცვალ —სახელებზე; 4) ქართ. უღლილება ანალოგიურია ძვ.-სპარსულთან, სანსკრიტულთან, ზენდურთან და 5) ქართულ სინტაქსისა და მრ. სიტყვების იგივეობას, ამ ენების სინტაქსისა და სიტყვებთან შედარებით, ადვილად გამოააშკარავებს დახელოვნებული ენათ-მკვლევარი"-ო.

ქართ. ენის ნათესაობა და კავშირი „თურანულ ოჯახის ენებთან პირველად აღნიშნა ინგლისელმა მეცნიერმა მაქსო მიულლერმა (1855—56 წ.წ. ლექც. ინგლ. ენაზე, ლექც.-ლონდონი. მ. მ. + 1900).

ქართულსა და ჩრდილოეთ კავკასიის ენებს იგი უწოდებდა ურალ-ალტაის ანუ თურანულ ოჯახის ენებს, მხოლოდ კი დროთა მსვლელობისა გამო, მრავალ მხარეებში მათგან განსხვავებულთ.*)

მ. მიულლერის თეორია ქართულისა და მონათესავე ენათა თურანელობაზე უარჰყო აღ. ცაგარელმა 1872 წ.; მან აღნიშნა რომ განსხვავება ბევრად მეტია ამ ენათა შორის, ვიდრე მსგავსება და საჭიროა აზრის გადახედვაო. მანვე აღნიშნა, სხ. შორის, რომ თურანულ ენებმა არ იციან თანხმევანთა შეჯგუფება, როგორც ქართულმა.**) ა. ცაგარელის საბოლოო აზრით, ქართულს არა აქვს გენეტიური (წარმოშობით) ნათესაობა ინდო-ევროპიულთან, მაგრამ არ შეიძლება შერიცხულ იქნეს არც ურალ-ალტაის ოჯახის ენებში და სხ.***)

მ. მიულლერი თურანულ ოჯახის ქართულ ენათა შტოს ჰყოფდა 4 ჯგუფად: I ქართლური ანუ. თვით ქართული (კახ., იმერ. და სხ.),

*) მ. მიულლერს მიემხრო ფრ. მეცნიერი — დემორგანი „Recherches anthropologiques sur les populations primitives du Caucase.—„ანთროპოლოგიური გამოკვლევანი კავკასიაში მცხოვრებ პირველ ყოფილ. უძველეს ერთა).“

**) მაგ. აიტყ. მრგვალი, ბრძმედი, გრგვინვა. მგრგვლივ (რუსთავ, I, 73 ხ.), ბრწყინვა, მკრთალი და სხ.; იხ. ж. м. н. пресв, 1872, № 9, გვ. 57.

***) „Обзоръ грамматич. литер. груз. яз.“ (С.П.Б., 1837 წ.—ეს აზრები დაედენენ საფუძვლად ა ც —ლის ამ სამაგისტრო დისერტაციას.

II) ენა ოდიშისა (მეგრული),

III) სვანური და IV) დასავლ. საქართ. მცხოვრებთა ანუ ქანური ენა.

ამ შტოებს ენათა სიტყვების ძირები და საგრამატიკო ფორმები აღიარა მან **საერთოდ** თურანულ ენების ძირებთან და საგრამ-ტიკო ფორმებთან.

ენის უნივერსიტეტის პროფ. ფრიდრ. მიულლერმა (მასწავლებ. აღ. ცაგარლისა) *) ქართულსა და ქართული ჯგუფის ენებს, როგორც უკვე შემთხვევა გვქონდა გვეთქვა, ადგილი ვერ ჰოუპოვა სხვა ენათა შორის და აღიარა ისინი ცალკე მდგარ, „განმარტოებულ ენებად.“ ფ. მიულლერის აზრით, ქართ. ენას არა აქვს ნათესაობა არც ერთ არსებულ ენათა ოჯახთან და, სხ. შორის, კი არც სემიტურთან. ***)

ქართული ენა—ენაა იმ ერისა, რომელიც უუძველეს დროებში მრავლად სცხოვრობდა კავკასიასა და მც. აზიაში სემიტთა, ინდო-ევროპელთა და თურანელთა მოსვლამდე ამ ადგილებში. ***)

დიდი განსხვავება სემიტ. და ინდო-ევროპიულ ენათა შორის კერძოდ აღნიშნა ვილჰელმ ჰუმბოლდტმა (+ 1835): 1) ძირები სემიტურ ენის სიტყვებში იწარმოებიან 3 თანხმოვანის საშუალებით. 2) მცნებათა საფუძველნი გამოიხატვიან თანხმოვანთა საშუალებით და სხ., რათაც ვერ ვამჩნევთ ინდ-ევროპ. ენებში და სხ. ****)

ამ საკითხში ფ. მიულლერის წინამორბედად, მაგრამ ნაკლებ მკაფიოდ და გაბედულად უნდა ჩაითვალოს აღმოსავლ.

*) Fr. Müller (+1898)

**) იხ. პროფ. ივ. ჯავახიშვილის ნახსენ. შრომა, აგრეთვე ნ. მაროი: „Кавк. и памятники духовн. культ.“ 1912 С П.Б.

***) დამტკიცება—გეოგრაფიულ ნომენკლ. ტურისა და ვანის წარყრათა სიტყვების თვისებათა შედარებაში.

****) იხ. И. Радловскій - „Система семитического языка Ренана и новѣйшія открытія въ клинописи,“ ж. м. н. пр., 1878, № 10, გვ. 220—57.

ენათა პროფ. პარიზის უნივერსიტეტისა ჰენრი კლაპროტია (+1835), რომელმაც აღნიშნა ქართ. ენის მსგავსება ერთს და იმივე დროს ინდო-გერმანული და ჩრდილო-აზიის ენებთან და ამასთანვე შეუძლებლობა, მისი რომელიმე ენათა ოჯახში შეტანისა და აუცილებლობა მისი გამოცალკევებისა და განმარტოებულ ენად აღიარებისა (განსხვავება ქართ. სიტყვების ძირებთა და გრამატიკ. ფორმათა სხ. ენებთან შედარებით და სხვ.)

ამავე აზრს, სხ. და სხ. დროს აღვნიშნავ: შლესინგერი, ბენტლეი, შპიგელი და სხ.

ზოგიერთ მეცნიერებმა განიზრახეს ქართ. ენის შედარება არ არსებულ ენებთან. მაგ., ასსირიოლოგმა ლენორმანმა სცადა მისი შედარება და დაახლოვება ურარტუს ენასთან (ვანის წარწ. ენა). მან აღიარა ურარტელთა ენის ქართულთან იგივეობა (1882 წ.).*)

ასსირიოლოგმა ფრიც ჰომმელმა 1884 წ. ჩვენი ენა შეაღარა, ე. წ. მიდიურ ენებსა (სუზურ—ელამურს) **)

ყველა ამ ენებს მოუყარა მან თავი ერთ ჯგუფში, რომელსაც „ალაროდული“ უწოდა.

შემდეგში ამავე საკითხს შეეხნენ, მაგრამ ვერაფერი ახალი შეიტანეს: ჰუგო შუპარდტი (გერმ. მეცნ., ავტორი—„Il per gas Georgische“, ვენა, მცოდნა ქართული ენისა), ჰიუსინგი (1901 წ.), ტრომექტი (იტალ. მეცნ., 1902 -- 3 წ. წ.) და სხვ. ***)

ვსთვლი ვალდებულებად, დასახულს აღნიშნო მოკლედ აზრი ნ. მარსისა, რომელსა მ. წ-ლი უკვე ნახსენებ სტატია-

*) „Lettres assiriologiques...“

**) სუზური—ენა ახემენიდების (ბელისტანში) წარწერთა, ელამური—უძველეს სპ. ენა.

***) იხ. პროფ. ივ. ჯავახიშვილის ნახს. შრ. გვ. 263, აგრეთვე მისივე „ქართველი ერის ისტორია“, წ. 1, 1913, გვ. 14—16, ან არტ. ლექსტი — „ორიოდე სიტყვა პროფ. შუპარდტის წიგ. გამო“, ივერ. 1895, № 202; მ. ჯ. ბიბლიოგრ. „ივერ“, 1897 №82; ილ. № 262.

ში უწოდებს: „ქართული ფილოლოგიის გმირს თვალ—უწვდენელ მეცნიერულ კვლევის ველზედ“ (ნ. მარსის შესახ. იხ. „პროფ. ნ. მარრი“, „განათლ“, № 1909); „ნ მარრი“, მეგობრისა „გან“, 1913, № 8.

პირველად თვისი აზრი ქართული ენის ახლო ნათესაობაზე **სემიტურ** ოჯახის ენებთან მან გამოაქვეყნა ჯერ კიდევ სტუდენტობის დროს 1888 წ. („ივერია“ № 86) სტატ.: „ბუნება და თვისება ქართული ენისა“, რომელმაც შემდეგში მიიღო საისტორიო სტატიის ხასიათი და მნიშვნელობა.

შემდეგში ეს აზრები გაატარა მან პეტერბურგის უნივ. წაკითხულ ლექციებში (1898 წლიდან) სემიტურ ძირთა ქართულთან შედარება—დაპირდაპირების საშუალებით.

არაბ. აჰლუ—ჰებრ. ოხელ (ოჯახი, კარავი) არკვევს წარმოშობას ქართ. „სახლი“—სას არაბ. ნაფარა || ნაქარა (გამტვერიანა) არკვევს წარმოშობას ქართ. „გასვარა“—სას და სხ.*)

მოკლედ ნ. მარრის აზრი ასეთია: ქართული და მონათესავე ენები (მევრ.—ქან.—სვან.—აბხაზ.—(სომხური!)) არ არიან წმ. სემიტურნი. განსაკუთრებითა ქართული, მხოლოდ ახლო მონათესავეა სემიტურ ოჯახის ენებისა. ქართ.—სუხური—ვანის ლურსმულ წარწერათა ენა—ქვ.—სომხური (ჰაიკური) უუძველეს, ჩვენგან ფრიად დაშორებულ ხანებში, შეადგენდნენ ენათა ერთ საერთო ოჯახსა.**)

1903 წ. („Грамм. др.—арм. яз.“ I, СПб.) კი იგი სწერდა: „ფაქტებმა იძულებულ მყვეს, კარგი ხანია, მედიარებიანა ქ. ენის ნათესაობა სემიტურ ენებთან, თუმცა ქართუ-

*) იხ. „Основные таблицы къ грамм. др.—груз. яз.... СПб., 1908.

**) შემდეგში, იაფეტურ ენათა შტოდ აღიარებული. სუმერულ ენის იაფეტობას ჯერ კიდევ პრობლემატიურადა სთვლის მარრი (იხ. მ. წერეთ. ნახსენ. სტატ. 1912 წ., ან მისივე: „Sumerian and Georgian“ 1913, Lond. აგრეთვე პროფ. ივ. ჯავახიშვილი—„ქართველი ერის ისტ.“, I, 1903, გვ. 19 და შემდეგი, „ივერია“ 1888, № 232: „მეცნიერთა აზრი ქ. ენის შესახებ“, ესომ.—ისა.

ლი არა სდგას ისე ახლო სემიტურ ენებთან, როგორც ეს ენები ერთი-მეორესთან“ — ო,

„მეორეს მხრით, — განაგრძობდა მეცნიერი — ჩემთვის შეიქნა აშკარად, რომ ზოგიერთ არსებითი მხარეებით თვისი ბუნებისა ქართული ენა ფდ. უახლოვდება სომხურს“ — ო.

საბოლოოდ თვისი აზრი ქართ. ენის შესახებ მან დაასაბუთა და გამოაქვეყნა 1908 წ., როდესაც გამოსცა თვისი — „Основные таблицы къ грамматикѣ др.-груз. яз., съ предварительнымъ сообщеніемъ о родствѣ груз. яз. съ семитическими („С. П. В.“) *).

იმ ლინგვისტურ შტოს, რომელშიც იგი ათავსებს, გარდა ქართულისა: მეგრ. — ქან. სვან. — აბხაზურ — ჰაიკურს (ძვ. სომხ. — მარრი უწოდებს (პირველად სამეცნიერო ლიტერატურაში) — იაფეტურ ენათა შტოს, ნოეს ენა თა ოჯახიდან წარმომდგარს. **)

საბუთი ასეთის ტერმინოლოგიისა არის — „დაბად.“ [მე-X-თ., მ. 2) ***)

ამავე ნოეს ოჯახის იაფეტ. შტოს ენებში შეაქვს მარს

*) იხ.: — „წინასწარი ცნობა ქ. ენის სემიტურ ენებთან ნათესაობაზე“, თარგ. დ. კ — სა „განათლ.“, 1909, № 1.

***) Яфетическ. ветвь ноэтической семьи языковъ. ზეპირად ტერმ. — „იაფეტური შტო“ ნ. მარშმა იხმარა 1899 წ.: „Речь передъ защитой магистерской диссертации: Сборники притчъ Вардана“, Ж. М. Н. Пр., № 7, 1899

***) იხ. აგრეთვე М. Хоренскій — „Истор. Арменіи“, 1893, М., изд. и перев. проф. Эмина: „Иафетъ родилъ Гомера. Гом.-Θироса, Θиросъ — Θоргома, Θоргомъ — Хайка, — Х. — Арменака, Арменакъ — Армайса და სხ.

თორგომი — საერთო მამამთავარია ქარ. — სომხ., რადგანაც მისგან წარმოსდგნენ, სხ. შორის: ქართლოსი, ხაიკი და სხ., იხ. ივ. ჯავახიშვილის — „ისტორიის მიზანი... 1916, გვ. 114—121 (ლ. მროველი).

უკვე მკვდარი ენები: ურარტუს ენა, ელამის ენა, *) ახემენიდების მე-II დაფის წარწერათა ენა და სხ.

სუხურის (მკვდ. ენის) ჭანურთან ახლო ნათესაობა ნ. მარტომა აღნიშნა 1910 წელსა: „Грамм. чанскаго языка..“ (С.П.Б., გვ. XI).

ნ. მარტის უმთავრეს შრომის—„Основныя таблицы..-ს და შემდეგ გამოცემულ სხ. ნაწერთა დებულებები ასეთია:

1. ფონეტიკა ქართ. ენისა ენათესავება სემიტურ ენათა ფონეტიკას;

2. ქართ. ენა, როგორც სემიტური ენები, ხმარობენ მორფოლოგიაში წინსართ—ბოლოსართებს;

3. ქართ. ენა, როგორც სემიტური ენები, ძირებს აწარმოებენ მხოლოდ თანხმოვან ბგერათა საშუალებით, რიცხვით — 3 ბგ.. ჩვეულებრ.;

4. ქართ. ენის 1000-მდე სიტყვები მოწმობენ ქართულის სემიტურ ენებთან ნათესაობას. ეს სიტყვები თავის ფესვებით გადადიან ხან არაბულში, ხან ურულში და სხ.

მსგავსებასთან ერთად ქართულსა და სემიტურ ენათა შორის განსხვავებაც დიდია და ამიტომაც კიდევ არ შეიძლება ვუწოდოთ ქართულს სემიტურებთან მოძმე ენის სახელი, არამედ მხოლოდ მონათესავე ენისა**)

ლინგვისტიკის მიზანია, მარტის აზრით, გამოძებნა ორი მამამთავარ ენათა: იაფეტურისა (ქართ. — ჭან. — მეგრ. — სვან. — აზხაზ. — (სომხური!) — სათვის) და სემიტურისა (არაბ. — ურ. — ეთიოპ. — კობტურისათვის).

მარტის თეორიის გაგებას ფრიად აადვილებს „წარმოშობითი ნუსხი იაფეტ. შტ. ენათა“ (იხ. მისი — „Грамм. чанскаго (лазск.) языка... 1910, СПб., XXIII).

*) ანუ ელამური: „Принадлежность эламскаго языка къ яфетическимъ нынѣ внѣ внѣ всякаго спора“ — ამბობს მარტი („Кавказовѣдѣніе и абхазскій языкъ“, 1916, С.П.Б., გვ. 14).

***) სემიტური ენები კი ერთიმანეთის მონათესავენი არ არიან, არამედ მეტი — მკვიდრი ძმები.

ნ. მარრის დაბეჯითებითი მიმდევარი იაფეტურ თეორიაში. სხ. შორის, იყო განსვენებული პროფ. ტფილ. სახელმწიფო უნივერსიტეტის იოს. ყიფშიძე († 1919). *)

მნიშვნელობა მარრის იაფეტურ მიმართულებისა, სხ. შორ., არის იმაში, რომ მან წინ წასწია საქმე ქართულ ფილოლოგიის შესწავლა—გამოწვლილვასა. ამ შკოლამ გააღრმავა ქართულისა და მონათესავე უმწერლობო ენების წარსულის შესწავლა, გაათავსოვა კვლევა და რომ 1914 წელს ატეხილ მსოფლიო ცეცხლს ხელი არ შეეშალა მრავალ ახალ, ჯერ გამოუცემელ, მასალას შესძენდა იაფეტიდოლოგიას.

1910 წ. მარრას ინიციატივით არსდება და რუს. მეცნ. აკადემიის მიერ გამოიცემა -- „მასალები იაფეტურ ენათმეცნიერებისა“ (Материалы по яфетическому языко-знанию **) .

მარრის შკოლა ხელს უწყობდა ქართულისა და მასთან მონათესავე ენების შესწავლას, მათი წარსულის გამორკვევას, მაგრამ რუსეთის უბედურებამ შეუძლებელი ჰყო ნუშაობის წარმოება არსებულ პირობებში და კიდევაც შეჩერდა იგი (რუსეთში).

უუდიდეს როლს არსებულ პირობებში, იაფეტურ შტოს ენათა შესწავლაში, ასრულებს სიბრძნის—მეტყველების ფაკულტეტი ტფილ. სახელმწიფო უნივერსიტეტისა პროფ. ი. ა. ჯავახიშვილის ხელმძღვანელობით.

*) იხ. „საქ.“ 1920 წ. 21 და 24 თებ. №№, ან „გან“, № 3, ა წ.

**) უკვე გამოვიდა და დღეს გასასყიდადაც არ მოიპოვება შემდეგი შრომები:

1) ი. ჰყონია — „სიტყვ. კონა“... 1910;

2) ნ. მარრი — „Грамм. Чанскаго языка ..1910;

3) ი. ყიფშიძე — „Дополнительныя свѣдѣнія о чанскомъ яз. 1911,

4) ჰ. ჰარაია — „Объ отнош. абх. яз. къ яф-мъ“, 1912,

5) ნ. მარრი — „О положеніи абхаз. среди яф хъ“, 1912,

6) ვუკ. ბერიძე — „სიტყვ.-კონა იმ. და რაჭ. თქმათა.“, 1912,

7) ი. ყიფშიძე — „Граммат. мингр. (иверскаго) яз “. 1914 და დამზადდა გამოსაცემად მრ. სხ. მასალა.

უმთავრესი მიზანი არის გამოცემა ამ ენათა მასალებისა, მიწვდენა ენათ —მეცნიერებისათვის სხ. და სხ. ცნობათა, უმთავრესად ჩვენი მხარის უმწერლობო ენების შესწავლისათვის, შესწავლა ფოლკლორისა და საქართველოს, ეთნოგრაფიისა, რაც მოახლოვებს ქართული ენისა და მწერლობის შესწავლის ბრწყინვალე მომავალსა.

ამასვე, უმთავრესად, ემსახურება ჩვენი მასალები (ერთ-ერთ უმწერლობო იაფეტურ ენისა), რომელიც გამოდის ტფ. უნივერსიტეტის სიბრძნის მეტყველების ფაკულტეტის დახმარების შემწეობით. ამასვე ემსახურება ჩვენ მიერ განზრახული აბხაზური ენის და სხ. მასალები.

ა. მეცნიერთა ყურადღება მეგრული ენისადმი.

მეგრულ ენას, ქართულთან მონათესავე ენათა შორის, ეწვია რაღაც განსაკუთრებული ბედი. ისეთი ბედი, როგორც ჰქონდა კავკასიის ენათა შორის—არა-იაფეტურ ენას—ოსურს, რომლის კვლევა-ძიება უმაღლეს წერტილამდე მიიყვანა მისი შესწავლის მამამთავარმა, პროფ. ვსევოლოდ მილლერმა (1846. +1913) (იხ. მისი: „Ossetica“, „Осетинские этюды“, III ტ., 1881- 87 Моск. და მრ. სხ. ნაწერები რუს. ეურნალებში და სამეცნიერო გამოცემებში). ოსური ენა იზიდავდა თავისკენ მეცნიერთა ყურადღებას— როგორც უძველესი ენა ირანულ ჯგუფის ენათა შორის და მეგრულის ასე გაფაციცებით შესწავლის მიზნებიც ეს უნდა ყოფილიყო, მისი არხაიზში.

1670 წ. მოყოლებული (ველია ჩელები)*) 1914 წლამდე (ი. ყიფშიძე) მეგრული ენის თვისებების გამოწვლილვას ხელს უწყობდნენ: პალლასი, გიულდენშტედტი, კლაპროტი, როზენი, ბროსე, მურრიე, ცაგარელი და ყიფშიძე. მეგრული იზიდავდა თავისკენ ორ უკანასკნელ მეცნიერთა ყურადღებას თავისის ორიგინალობით, ძველ ფორმათა სიუხვით, ამასთანავე, ქართულთან სიმსგავსესთან, იგი იჩენდა ზოგიერთ შემთხვევებში პირდაპირ უმსგავსოებას.

*) იხ. ყ—ძე, Грамм. I, გვ. XXIII და შემდეგი.

(შეად. მეგრ.: ონჯლორე—ქართ. სირცხვილი,	
— „ სერი — „ ღამე,	
--- „ ორდო --- „ დილა,	
— „ მოთა — „ შვ. შვილი,	
--- „ ნოსა --- „ რძალი,	
--- „ მახინჯი --- „ ქურდი,	
— „ ოსური --- „ ქალი,	
--- „ ხვამა --- „ ლოცვა,	
--- „ ოქიში --- „ წელი,	
--- „ მოკყულუ --- „ დედოფალი და სხ.)	

მეგრ. იპოვნიდნენ ისეთ სიტყვებს, რომელსაც ეკვივალენტი ქართულში არ მოეპოვებოდა. მაგ.: ცირა, ტყაში-მაფა, ოჩო-კოჩი; აოცებდათ სიუხვე ზმნათა, პირდაპირ გამოუღვევლობა, უფრო ხშირად მოქმედების აღმნიშვნელ ცნებათა.

თუ მეგრული ენ.ას ბედი ეწვია სხ. იაფეტურ ენებს, ჯერ ნაკლებად შესწავლილთ: სვანურს და აბხაზურს, მაშინ შესაძლებელი იქნება შედგენა იმისა, რასაც ეწოდება „შედარებითი გრამატიკა“ (იაფეტურ შტოს ენათა:

ქართ. — მეგრ. — ქანური — სვანური — აბხაზური — (სომხურისა!)*)

გამოვსთქვამთ სურვილსა, რომ საქართ. უნივერსიტეტის სიბრძნით-მეტყველების ფაკულტეტის საენათ-მეცნიერო განყოფილების პროფესორთა და მათ მსმენელ—სტუდენტობას შეემატებოდა თავისი ნაღვაწი მეცნიერების ამ დარგისათვის.

იმ საკითხს, თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს ადგილობრივ თქმის (ფრ. ტერმინოლოგ. Patois-ს)**) ეხება და ფრიად საგულისხმიერო აზრებს გამოვსთქვამს ფრ. მეცნიერი, პროფ. Collège de France-ისა M. Bréal-ი ცნობილ შრომაში—

*) ამ უკანასკნელისთვის მასალები მოიპოვება ევროპულ-მეცნიერთა ნაშრომებშიც: Peterman, Hubschmann, Meillet და სხ.). გარდა ამისა მოიპოვება შრომა ნ. მარტისა— „Грамм. др.—арм. языка“ С. П. В. 1903, т. I. სომხური ენა ინდო-ევროპიესტებს აინტერესებს, როგორც ერთ-ერთი ენა ამ ოჯახისა, ხოლო იაფეტისტს—როგორც ნახევრად-იაფეტური, პირველყოფილი ენა (ჰაიკური).

**) შეად. მეგრ. და ჯვარული, ფრანგული და პროვანსალური. (Province—პროვინცია; ერთ-ერთი ნაწ. საფრანგეთისა).

„Quelques mots sur l'instruction publique en France“,
P., 1872.

Bréal-ის აზრი მოკლედ ასეთია: „Patois არამც თუ არ ავნებს ფრ. ენის შესწავლასა, პირიქით, იგი მშვენიერი მომხმარე მასალაა ენის წარსულის გამოკვლევის საკითხში; *) იქ, სადაც არსებობს Patois შესაძლებელია შედარება — ეს აუცილებელი პირობა ენათა შესწავლისა“...

„არა ერთი მასწავლებელი, მომხრე ჩვენის იდეისა ხელს მიჰყოფს თავის სოფლის თქმის დაკვირვებასა და შესწავლას. ეს კი გაუფართოვებს თვალსაზრისს და დაინტერესებს მთელი სამშობლოს წარსული... ასეთი მასწავლებელი კი აღიჭურვება სოფელთა ნდობით და ღრმა პატივისცემით, რომელსაც მიჰმართავენ ყოველსავე სადაო საკითხთა და საქმეჲა გადასაწყვეტად, როგორც ნამდვილი განათლების მოამაგეს, და „შემნახველს“ **) ხალხის გადმოცემა — ჩვეულებათა და მეცნიერს თემისას ***)“-ი, დასკვნის Bréal-ი. ****)

მეგრული ენის წარსულის გამორკვევას ემსახურება ჩვენი მასალებიც, ეს დანიშნულებზე ექნება ამ წიგნის მეორე ნაწილს (ზუგდიდ.-სამურზაყანოს მასალები). *****)

ბევრა, სულ ბევრი რამ გვინდოდა კიდევ დაგვეთო მასალებისათვის, მაგრამ გარემოება ხელს არ გვიწყობდა და პირ-

*) შეად. ეპიგრაფი ამ წიგნისა (ნ. ი. მარრი).

**) Dépositaire.

***) Canton (თემი || ოლქი).

****) მის შესახ. იხ. — „Hist. élémentaire de la littérature française“ p. Jean Fleury, P., 1909, p. 507 ან „Larousse“, P. 1910, p. 1188.

*****) ჯვარისა და მისი რაიონების გამოკვლევა, საჭიროა ჩვენი აზრით, სპეციალურად (გავლენა სვანურისა, სიმრავლე აზხაკურ ფორმათა და სხ.), რაც აზრად გვაქვს, თუ გარემოებამ ხელი შეგვიწყობ, და რაც შედეგში შეადგენს ჩვენი წიგნის მე-III და უკანასკნელ ნაწილსა.

დაპირ არა სასურველ პირობებმა იძულებული გვყვეს მუშაობა საინტერესო ადგილას შეგვეწყვიტა და შეგროვილი მასალის გამოცემა დაგვეჩქარებია.

იმედია, მკითხველი თუ კრიტიკოსი, მეტის ცოდნით, ვიდრე ამის შემდგენი, აღჭურვილი და უკეთეს პირობებში მყოფი, ვიდრე მე—მოწყვეტილი საკუთარ სამეცნიერო წიგნთსაცავსა და სხ. და სხ. მასალათ,—ანგარიშს გაუწევს ჩვენს ნათქვამს ამ „პირობათა“ შესახებ და თავ-შეუთავებლად არ გაგვეკიცხავს. უკეთესს პირობებში ბევრად უკეთეს შრომასაც მიუძღვნდით საკითხსა. უადგილოდ არ მიმაჩნია ამასთანავე ვსთხოვო მათ: გაიხსენონ და ანგარიში გაუწიონ ერთი ქართველი ისტორიკოსის სიტყვებსა:

„მე ერთი შრომაც არ ვიცი ყოვლისფრით სრული და არც შეიძლება იყოს ყოვლად უნაკლულო!..“

6. ჩვენი მასალის ხასიათი.

ტექსტების შინაარსი მრავალ-ფეროვანია: „საყოროფო“, „სადღეისო“, პოემები, დიდაქტიური ხასიათის ზღაპრები და სხ.

შეგროვილი მასალა იბეჭდება პირველად, მხოლოდ ზოგიერთი, ფრიალ მცირე $\frac{1}{10}$, წარმოადგენს ცაგარელი—ყიფშიძის მიერ მოთავსებულ ტექსტების ვარიანტსა. თანამშრომელთა ჩანაწერთ წინ უძღვის პირადად ჩვენ მიერ ჩანაწერი ტექსტი. მათს მართლწერაში ჩვენ არაფერი შეგვიტანია, გარდა ზოგიერთ, აშკარად უაზრო ადგილებისა. სხვათა ჩანაწერთ ექნება ერთგვარი მნიშვნელობა სიტყვიერების ისტორიისა და ლექსიკოგრაფიისათვის. ჩვენ მათი შინაარსი უფრო გვიანტერესებდა. ზოგი მათგანი შეიძლება ტლანქი იყოს, „უპოეზიო“, მაგრამ ჩვენ ასეთებსაც ვათავსებთ, რადგანაც ასეთ ნაწერებში მრავალი მაგალითების პოვნა შეუძლია ენის მკვლევარსა (ფონეტიკ.-მორფოლ.-სინტაქს დარგში.)

ჩვენ მოკლედ შევეხეთ ზოგიერთ მხარეებს მეგრ. ენისას, ჩვენი მასალის მიხედვით, ხოლო წმინდა—საგრამატიკო მათი გამოწვლილვა უნდა იკისრონ იმათ, ვინც—უფრო დახელოვ-

ნებულნიცა და დაინტერესებულნიც არიან ფილოლოგიის ან დარგში.

ჩვენის აზრით, ყოველივე კვლევა-ძიებას ენათ—მეცნიერებაში წინ უნდა უძღოდეს დამუშავება და გამოცემა, ამა თუ იმ ენის მასალისა,*) რომელზედაც დაეყრდნობა მკვლევარი და ამოჰკრებს საკითხისათვის საჭირო და აზრთა დასამტკიცებლად შესაფერ მაგალითებსა.

7. უმთავრესი დებულებები.

01) მეგრული ენა—საქართველოს „უკრაინული“ ენაა, რომლის შესწავლის საჭიროება (სვანური—ქანურთან, უსამართლოდ დაიწყებ. აბხაზ.) აღინიშნა არა ერთხელ ქართულს ჟურნალისტიკაშიაც. **)

02) საჭიროა არამც თუ ქართულთან მონათესავე ენათა შესწავლა, არამედ შესწავლა და ისტორიულ მასალათა შეკრება საქართველოს სხ. და სხ. კუთხისა, მათი ისტორიის შედგენა, რაც ცხად-ჰყოფს და გამოაშუქარავებს მათ ძველთა-ძველ ფიზიონომიას და მასთანვე გამოირკვევა წარსული მთელი საქართველოცა, ე. ი. საჭიროა ანალიზით სინტეზისაკენ მისწრაფება.

03) მეგრ. ენის მეცნიერულად შესწავლა, ანუ უფრო სწორედ განზრახვა შესწავლისა დაიწყო ჯერ კიდევ მე-17 საუკ. 70-80-იან წლებში (ველია-ჩელები, იხ. ყ.—ძე, გრამ. გვ. XXIII), გაგრძელებულ იქმნა მე-18—19 ს., უმთავრესად უცხოელ მკვლევართა მიერ, მაგრამ მის შესწავლაში უმთავრესი და ფრიად მნიშვნელოვანი როლი შეასრულეს: ა. ცაგარელმა და ი. ყიფშიძემ, რომელთაც სამართლიანად უნდა ეწოდოთ „კირილე და მეფოდნი“ ამ ენისა.

*) განსაკუთრებით უმწერლობო ენათა.

**) იხ. „ივერია“ 1902, № 121, 3. მირიანაშვილი: „დიდად საჭირო საქმე“; № 139, დუტუ—მეგრელი: „დიდად საჭირო საქმისა გამო“ („ხვა შორიდგან“) და სხ. მ. ენის ბიბლიოგრაფია: იხ. ქვევით.

01) უმთავრესი მიზეზი მეგრ. ენისადმი განსაკუთრებულის ყურადღებისა იყო მისი არხაიზმი, სიძველე, ისევე როგორც ოსური ენის შესწავლისა.

05) მეგრ. ენის ბგერა — „ც“ — უძველესია ქ. „ც“-ზე და მოწმობს მის პირველყოფილობას (ჯერ იყო „ცოროფა“ მერე „სიყვარული“, ჯერ „სუჯი“, მერე „ყური“; სიძველეს მოწმობენ მ. გვარები — „ც“-ზე: სუფუნია, სურუა და სხ.); „ც“ — შედეგია ხმის ნაპრაღის დახშვისა.

06) უმთავრესი თვისება მ. ენისა არის ქართულთან შედარებით მიდრეკილება ბგერათა ადგილის შეცვლისადმი (შეად. მ. ოზე—ქ. ეზო-ს და სხ.) და სიმრავლე, აუარებლობა ზმნათა.

07) მ. ენის ბგერა „რ“ $\frac{1}{2}$ ხმოვანია (სვან., აბხაზ., სომხ. და ქ. ენის ინგილ.-თუშ. თქმებში ვხვდებით მასვე) და მის როლს შეადგენს წარმოება მარცვლისა: შეად. ბრღუნქ > ბრღუნქ (ვზრდი).

08) მეგრ. ენის დამახასიათებელი თვისება — სრულხმოვნება, პირველად აღნიშნული ა. ცაგარლის მიერ (1880), მეგრული ენის ყველა თქმებზე უფრო გავრცელებულია აბაშა-ბანძა-მარტვილის თქმაში, სადაც „>“ უ მიუხედავად ქართ. ენის სიახლოვისა ამ რაიონთან და წინააღმდეგ მოლოდინისა.

09) ეთნოგრაფია სამეგრელოჯსა ღირსია განსაკუთრებულის ყურადღებისა რადგანაც მრავალი ზნე-ადათი დღემდე დარჩენილი მოწმობს მის კერპთ-თაყვანისმცემლობას, მიდრეკილობას წარმართობა-ცრუმორწმუნეობისადმი (იხ. „ღრ.“, 1870, № 20: „ერთი წარმართული დღესასწაული სამ-ში“ დ. ბსა, დაწვრილებით ამისთვის ამ გამოცემის მე-II-წიგნში).

010) ქართული ენის მეცნიერულად შესწავლა დაიწყო უცხოეთში (საფრანგ.), დროდ დაწყებისა უნდა ჩაითვალოს 1834 წ., ხოლო მამამთავრად მ. ბროსსე (ავტ. წიგნისა — „L'art liber. ou gr. géorg.“)*.)

*) სომხ. ენისა მ წლით უფრო გვიან (1837 წ.) ბერლ. უნივ. პროფ. პეტერმანის „სომ. ენ. გრ.“ გამოც. შემდეგ.

011) მეგრული ენის მეცნიერულად შესწავლა გააღრმავა ა. ცაგარელმა, გაათავოვა ი. ყიფშიძემ.

(საჭიროა და დროა საქ. უნივერსიტეტმა ხელი შეუწყოს ქართულთან მონათესავე, სხვა უმწერლობო ენების შესწავლას, რითაც მოახლოვებს საზოგადოდ ქართ. ენისა, მწერლობის და საქართველოს წარსულის შესწავლის ბრწყინვალე მომავალს).

012) მეგრ. ენის ჯვარის თქმის შესწავლა საჭიროა განცალკევებულად, როგორც მყოფის განსაკუთრებულს გეოგრაფიულ პირობებში (სიახლოვე სვანეთისა) და მრავალ არხაიკულ ფორმათა შემნახველის, რაშიც გვარწმუნებს უკვე გამოცემ. ჯვარის მასალა (ცაგარ.-ყიფშ.) და საკუთარი მასალა და დაკვირვება ჯვარელების თქმისა ს. ს. რუხი—ჭუბურხინჯში ყოფნის დროს.

8. მეგრ. ენის ბიბლიოგრაფია (არ ნაჩვენები შენიშვნებში) ქართ. ენაზე:

1) კ. ალაზნისპირელი—„მეგრ. ენის გამო“, ივერია, 1904, № 88.

2) გ. დგებუაძე—„მეგრ. ენის სახელმძღვანელო“, კრიტ., ცნ. ფურც., 1902, № 1980.

3) ვ. მასხულია—„მეგრ. კილოზე წერა-კითხვის შემოღების შესახებ“, „ივ.“, 1891, № 26.

4) მინგრელსკის აზრი მეგრ. ენაზე, ივ., 1904, № 241.

5) ტ. კ - ლი—„მეგრ. და ქართული“, „ივ.“ 1904, № 165.

6) ს.-სიმონი—„მეგრ. ენის შესახებ“, „ივ.“ 1904, № 278.

7) ის. შიოსძე—„ქ. ენა სამეგრელოში“, „ივ.“, 1902, № 111.

8) ალ. ხახ—ლი—„მეგრ. ენა ქართ. მწერლობაში“, „ივ.“, 1897 № 227.

9) №—„მეგრ. და ქართული“, „ივ.“ 1904, № 48.

10) შუბნელი—„აზორდიზმი და ქართ. ენა“, „ივ.“, 1904, № 15.

11) ულოდიკოვ—„ორიოდე სიტყვა“, „ცისკარი“, 1863 № 9 და სხ.

ბიბლიოგრ. საკითხისა ქ. ენაზე:

1) აკ. წერ. — „როგორ უნდა შევკრიბოთ ზეპირგადმოცემები?“, „კვ.“ 1895, № 14.

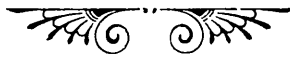
2) ა. ნა — ლი — მეთაური (ხალხურ ნაწარმოებთა შეკრებაზე — „ივ.“ 1889, № 134.

3) თ. სახოკია — „ხალხურ ნაწარმოების მოყვარ. მიმართ“, „ივ.“ 1891, № 22.

4) პ. ჯმიკაშვილი — „სახ. ლექსების შეკრება“, „დრ.“ 1872, № 23.

5) სასოებაძე — „ქართველი ხალხის სიბრძნის ნიმუშები“, „მომხვ.“, № 1, 4, 1905.

შ. ბერიძე — „მეგრული (ივერული) ენა“.

მ ა ს ა ლ ე ბ ი

(სენაკის მახრახპი 1919 წ. შეკრებილი ჩემ-ძიეწ).

მ ა ს ა ლ ე ბ ი

(სენაკის მახრახი 1919 წ. შეკრებილი ჩემ-ძიურ).

I. მ ე ძ ს ე ზ ი.

* *

1. ჰე, ბოშეფი! ულა, ულა
ოლაშქრეშა ჩქინი ულა.
ბათუმი მიდამიდეს, და—
თეჟი უჯგუ ჩქინი ლურა.

არქა, ბოშეფი, ულა, ულა 5
ვამ'ლალატათ ვადოლურა.
მტერს მევოგათ გურს ხიშტი
მივაძახათ—, ურა, ურა (*).

2. საჩონგურო ლექსი.

მშვიდობით აწი ურქ,
მათი მომიწყინდ გურქ, 10
ჩქიმი უჯგუში დოგიგორ—
მა მუს გესაჰირებუქ.

ასე შხვას ნოგორუექ
მა გოგიჯოგუაფუქ,
შურო ღორონთი ქორწინანდა 15
თე ცალი საქმეს ნუორთთ.

მა ოდესაც **) შური მიდგენი
თქვან' ყოროფას ვეგინურქ.

*) ლექსი ეკუთვნის იოს. ვ. ანჯაფარიძეს (82 წლ.) მე გადმომცა თვით ავტორმა ს. აბედათში ყოფნის დროს. ლექსი დაწერილია 1918 წლ. მარტში: თურქთა ჯარის მიერ ბათუმის დაკავებისა გამო, პატრიოტულის გრძნობებით ექსტაზში მოსულ მოხუცის მიერ. იოს. ანჯაფარიძე—ავტორია მრავალ ქართ. ლექსთა, პემისა და დიახთა ცხოვრებიდან და მოთხრობათა (ჯერ დაუბეჭდავთა). ი. ანჯაფარიძემ პოიგონა პროფ. ალ. ცაგარელის მოგზაურობა სამეგრელოში 77-78 წ.წ., რომელსაც ის დახმარებას უწევდა, თურმე, მასალათა შეკრებაში.

***)=სოფშახ,

ეგებ დებტანჯებუქ მარა
თქვანი სახელიშა მებდინქ.

პატონფი! მირჩქილით!
ლექსის ფთქუანქ მა მართალს.
5 იმენდი რე გამიგონენტ
ქიგემიდვანთ სამართალს.

ირიკოჩი შხვას წუხენს, დო
მა მაწუხენს ართი მუხდენი;
ფერი დაჩხიოი გურს დილაბრზ,
10 აწი ვამორგ ვაფთქუენი.

მარა ფთქუენი მუს მოხვარ?
სი ყუს ვეგლოუფართხუენი
მა გურქვილო გიჯინედო
სი თეში გილაკვანწუენი

15 გურს მუთუნქ ვეგენ, მაქკირ
ართის ქიგივანწყუენი.
ნება რახუე ვამიჩქ, ნდო
ვარი ძალი გაპწუე.

ათე ნერო ქვილი ვორექ
20 თქვანი ყუს არჩქილენო,
ლორონთიშე გოჯოგელქ,
რთხულენქ სი ვაგაპწირენი.

მასქილადო დუს ვავატყუქ,
მა ვამილუ მეტი ხანი.
25 ოდეს შური მიდგ, დასენი—
კაბლოლუა მა სი განი.

დობლურა და ათეს რთხულე
ქომორთე დო დომინგარე

სქან' ჩილამური ქეგემობე.

ჩქიმი მიზეზით ღურელი რეკ
თე უდროოთ სი, საწყალი.
ოდეს შური გიღვდნი
მართალი რე ბრელი გაწვალი. 5

ვაჟ თქვანი შინაარსი
დარწმუნებულო ვანოფჩქვენო?
დობღურუნო სქანი დუდი
ჩქიმი ყოროფა ვანორღვენო?

ტყურას ნობლორებუეკო 10
ირო მიფერუანდინი,
დობღურუნო სქანი დუდი
დუსე, გოგილუანდინი.

კოჩიშა ონდევბელი ვარე 15
სოდე სი თეს ნათქუეკენი
მა ნობლალატებუეკენი
შხვაში გურს ნორდუეკენი.

მახარია, ჩქიმი ვარდი,
მოგირთუმუნი ვადორხვადი. 20
დოგილინუ ჩქიმი დუდქუ
მა სი მუშენი ვადორხვადი.

დიხაშე ეულირი რენდო
ჯასე, მუკოჩანსე, სურო
ჩქიმ, ყოროფილს უბედურს
ჩქიმი დუდი ვაუყორს შურო. 25

ოხვამეშა მინიბლინი
გიბჯინინი ხატი ვარე.

ცოროფილიში მოშორება
ცოდაში მეტი მარდი ვარე.

ქალები ყველა კეთილნი ვართ,
კაცები ხართ უკეთურნი.
ვისაც ნახავთ— შეიყვარებთ, 5
ბოლოსა ხართ უბედურნი. *) .

3. ცოროფაში ლექსი.

ართი ცოროფილი მათ ქოპუნსუ
თოლ'შა ვამითხინუანსკი;
მოჯგირეს, მიწუხენსუ,
ტერს მიძიციხუანსუ. 10

ახალ' ცუდეს მიკეთენა—
თუდო მომიპოლუდანი.
მუქომ' გური გაღვენუნა—
ჩქიმ' სამარეს თხორუნდანი.

ჰე, ბართი! ქოფურინი, 15
წინა გილუ მათქუალი, ***)
ეთექინე მეურქუნი
დორხვად ჩქიმი მაქყალი.

*) ს. ნაქალაქევში („აბანოეფი“) ჩემ მიერ ჩაწერილი თებრო ოდიშარისას (18 წლ.) გადმოცემით (ს. ნოსირიდან, სენაკ. მაზრისა.) თვით მთქმელმა ამ ლექსს უწოდა— „სამწუხარო“ და მართლაც გიტარის აკომანიმენტის და მომღერალ ქალის ხმის წყალობით მას ჰქონდა ხასიათი მეგრული მოთქმისა („თვალუა“), რასაც მრავალნი მსმენელნი აღტაცებაში მოჰყავდა.

***) მ. „მარაგადეს“ მაგიერ ნახმარია ქ. „თქმა“, „თქუა“ — დან მეგრულის პრეფიქსით „მა-თქუალი“, შეად. ქ. „მთქმელი“: ქ. ზმ“-პრეფ. > მ. „მა“-პრ-ად სრულიად კანონიერად მ. ენის სრულხმოვანებისადმი მიდრეკილების ძალით.

სოროფარე ოშინერი -
 ღორონთიში გორჩქინელი.
 იშოთ მითინს ვააგორე:
 ვართ ღირსება, ვართი გვარი.

5) სოროფილი ქორენი თექ,
 გეგაჯამუ ცაში კარი.
 სოდეთ ინა ვადორხვადუნი
 ვაგოხვარუ მთელი ჯარი.

ჩქიმ სოროფილი, ჩქიმ ხოლოს,
 10) ართიან მიცორა ჟირ ხოლოს.
 დედაქ ვეშემიტყვანი ვარა --
 გობლახუნა ჟირ ხოლოს.

შარას მფშინი— ვარდი ბძირი,
 ჯინს ხომილა წვანსუ პირი.
 15) ბოში, მა—სი გეცორდიო,
 სი ხანი დო ბედი ჭვირი.

ქუგვალე თის მა, თი ჩქიმ სოროფილს მა.
 ხეს გინულა, მარს გინვოგა,
 დუს შევწირენქ
 20) თისუ მა.

გურიშ ქუაქ გემიოლუ მა
 ფვირენქ თიში ბრალსუ,
 კითა დიხათ გუმოჩქვასუ—
 დოფთხორასუ თიში კარსუ.

25) მა—მიცორქ, სი— რჯოგულქ,
 ეს მინ მოგიწონუანს.
 ჩქიში გოჯოგაფაშენი
 ღორონთი ვაგოჩხონუანს. *)

*) ს. ნოქალაქევი ჩემთვის ჩაწერილი თვით მთქმელის—თ. ოდიშარის მიერ.

4. ყოროფა დო ფარაში ლექსი.

ართი ვარდი მათ მიხანს
იანარიშ' მათალჷ;
ბოში ჯგირი რექუ მარა-
ჯიბეს მუთა გაპალჷ.

ჯგირი ცირა უფარეთი — 5
ბედი იკოქვირი რე.

ცირა ვერგუ უფარეთი —
ჯგირი ბოშიშო მონწყილი ვარე.

ვეშესთათი, *) ჯიმაღეფი!
ფარა ოსურო ვემილათი. 10
ფარა იქკომუ, ოსური დოსკიდ,
კოცხალო დიხაშა ვენორთათი. **)

5. სასაღდათოში ლექსი.

ღუმა ზუგდის გოხოლოუდი,
პოლიციაში ქანაფილი.
„უჩა კენქი“ იშამღალუ,• 15
ჩქიმი დღა დო სერი მუნაფილი.

„უჩა კენქი“ — ლურ უყოფე, —
ჩქიმი ბედი მოტებული.
მა- საღდათო მაჟღარი,
ჩქიმ' სოროფილი დოტებული. 20

კონი აშო გახოლუქ,
სუმი წანა გეთებუნი.
მარა მუსუ ვოხვარუქ —
ჩქიმ' სოროფილი მერტებუნი. ***)

*) არ შესცდეთ, ვემეჩირთათ.

**) იმავე მთქმელის მიერ იქვე ჩანაწერი, ჩემთვის.

***) იმავე მთქმელის მიერ, იქვე ჩაწერილი, ჩვენთვის.

6. ანბანიში ლექსი.

- ა. აბა ფქუათ, მინ ორექ ბრძენი
მუშა მდინარენს მწარე სოროთა? *)
- ბ. ბორკილი ვორექ უსაშველეთ
ბაწარი გემობუ ვითოჩხორო ფა. **)
- 5 გ. გომიწყი, მიშველი, მინორექ კეთილი.
გურს მიორხენს თეცალი სოროთა.
- დ. დაბადებაში, ვამოჭირედ, ასე მუორე
თეცალი სოროთა?
- ე. ეცალი სოროთა გოდინუანს
10 ვეშეგძინენს შაური ფარას.
- ვ. ვიშო მიოცოთი თე მინუტის
მა თეს გირჩენქ ვადგეზარას.
- ზ. ზეთი ვაჟურს, თე სოროთაშე
შხვა მითინიშე ვადგენჯარას.
- 15 თ. თითო -- თითოს არძა თქუანს,
მარზენა თიში თაკილებას.
- კ. კილე მანგარი ასე მაფუ,
მითინს ვავარზენქ თაკილებას.
- ლ. ლეხი ვორექ თე სოროთაშე
20 ძლაბიშე ველექ საშველებას.
- მ. მწარე ვაჟქ ჰამოში მეტი,
დიო ბოში რექ ვაგაგისინჯებუ.
- ნ. ნამდვილი გიგორს, ორქოთ მეგორჩქ,
ხეს ვეგოდანს დო ვეგემინჯებუ.

*) Var. ამ ლექსისა იწყება ასე: (უ) ანდამანტი რექ -- გუ-
რიში მოჯგირე, ჩქიმ' მაქუალი, ჩქიმი მაკოთალი"!

**) კიჩუა.

- ო.
- პ. პოლიტიკარე სქანი რაგადი,
მარა იშენი ჯინით რეჟ.
- რ. რომიში შუმას მა მიმტკიცენქ 5
მა ფიფქრენქ გვალო სი რეჟ.
- ს. სქანდე ზიტყვას მა მტყვებულენქ,
მემიჩქ უროფას გამიძვირენქ.
- ტ. ტრაბახალათ ვეგებდვანო და
ართი ამბეს მათ ქოფთქუანქ. 10
- უ. უსამართლობა ვეყინო ჩეთ დიფრჩინე
დო ვაპუნდას სქუა აკა **) ნი.
- ფ. ფათარაკიქ გომირჩქინდას —
ხეს მი მოფთხენს მის მუ უწუა?
- ქ. ქიმინი ძლაბალა, დუდი დამანები 15
აწ'ნეშის ბრელს, ნუ თქუანქ.
- ღ. ღუმა სიზმარი მა მილუდუნი,
ღორონქ ყუას ჯგირობუაში.
- ყ. ყორანქ ქუმორთ (უჩა ნწერილქ) ***),
წამალი ქომოუჩუ გურიში ჭუაში. 20
- შ. შიშის დობლური, ღურუ მიჩქედ,
ნაჩვოვი ვავორდი —მა თეჯგურაში.
- ჩ. ჩილი რეუნსია მუმახვამეს,
პირველი შეძენა ქომოლ'სკუაში.
- ც. ცა დო ქიანა ჩქიმი მიჩქედ, 25
ითამ თიზრმაქ ქქმახიოლ.

*) შეად. აბხაზ. აკ, მ. აკა—ერთი, ერთად ერთი „единств.“

**) ჭყალარე.

- d. ძვირფასი ვარდი ხეს ქომუჩუ,
ძგერაქ გემიოლ—მუმარსიოლ.
- წ. წისკვილი ორდჯო ითამ მონწყილი,
ძვირფასი ვარდიქ თექი გემიოლ.
- ნ კ. ჭახანქ გიშელენი—ძვირფასი ვარდიქ
წყარი მართჷშა ქინომიოლ.
- ბ. ხათე გებდირთი- ხვამა გეიპკი,
მაფულ დადიშე დენაფურეფი.
- ჯ. ჯგირი ორდოს გებდირთი,
10) ჰავაქ მომიგ — მაფულუ ძლაბიშე შენაფურეფი *)

7. სოროფაში ლექსი.

ვჰარნქ დო გიჩინანქ
ახალი ეულირი პირი
ნამუ საათის ქორძირინი—
თი დუდიშე დეგეკვირი.

- 15) თეზმა ხანიე გიჯინექენი—
მუთა ბძირი თქვანი კილი.
აწი გურსე მუ გილუნი—
ქომიწი სქანი კირი.

- 20) სქანი ჯაბით ქობლურუქ,
მა — უხანე, ბედი ჭვირი.
მაწვალინი—მუჟამიშა,
უსქანეთ ჩქიმი რინი.

ინა ფთქუათ—ქოგიჩქენა,
სოროფა ტყურათ ვეცინი.

*) დიმ. გაგუას ლექსი. ჩაწერილია ჩემ მიერ ავტორის გამოთქ-
მით ს. ოჩეში <პნ წლ.>.

ქვევრი რეკ მეცნიერი,
გემნაზიაში გემორდილი.

შურო ღორონთი ქოგიჩქნდა
ჩქიმ თხოვნას ქომირჩქილი.
მითინი ვაგამიდლანენს— 5
ჯაბიშე ლექსი გემოფთქვინი.

ახსასრულს გიშე ბლი,
გური ამიქიროთინი. **)
სქანდა იმენდო მილუდუ,
გური მილუდუ გემონწყილი. 10

იამანიში **) თოლიცალო,
ოციდუთ ცოფექ ძვირი.
თე ცოროფა ძვირფასი რე,
ათენარე ქოგიწინი.

ათე აზრი გემოფხანტი. 15
ეთი შარა მოგიწყინი.
თეში ვაგამიმტყუნათ—
სახტერესოთ გომიჩქვინი.

ფიფქრენდი — ვეგეწყინებულუ
სქანი ყუდეშა ქიმიფშინი. 20
სქან ქირი ქობლოლამუდას,
სქანი ჩხვინდი მოციცილი.

ჩქიმი თხოვნა შეასრული,
ართი ტყუ ქომიძინი.
ღორონთიწყელა მარდიჩენო, 25
ტანს ზისხირი დომიქვინო.

*) შემიწუხინი.

**) ძვირფასი ქუა.

- 5) ე ცალი ცოდას იქნსნი
იში მახრობა ნწყვილი.
დღაშით მოსვანჯა მა ვამილუ,
სერით ვორექ დატანჯული.
- მუ ფქიმინე მათ ვამიჩქ,
10) ჯაბრით ვორექ გორსაპილი. *)
ფიფქრენქ, ლორონთი ქაახოლენდა
ჯგირო მათუ დოქყაფილი.
- თეს ტყურას ფთქუანქ და
მოწამერეთ ვითოყირი.
15) მარა ეზმა მუ გუაგრძელა,
სანუგეშოთ მითა ბძირი.
- გურს იმენდი მევოყოთი
ლორონს მარდი ქეშეაწირი.
არძო ვამარაგადე,
20) დემეთხი, სქანი ქირი.
- იშა დუდქ ვემმაჩუ,
ართ ვარენდო ვითოყირი.
ცოროფა მისეთი არჩქილენი,
ბლოლამუდას თიში ქირი. ***)

8. ცოროფა.

- 25) ცოროფა დიდი ნიციტირე,
მუშით იბადებუ გურსუ,
მოწონება დო სიჯგირე
მუშუში დუდიშო გილუ რსუ.

*) ეფშა, აღესილი.

**) ჩემ მიერ ჩაწერილი ს. ოჩეში (ტალერი და სალხინოს შუა)
დ. გაგუას (პნ წ.) თქმით.

ჯგერო დას, ფური დას,
 იშენი გიწუხენს გურსუ.
 ვართი სკანით მჟრთუმუნდო.
 ვართი სკანით იშო ურსუ. *)

9. ს რ უ ვ ი ლ ი. ***)

ქიანა დუმოლინუასი — 5
 ჩონგური ქუდმოგურუასი,
 ირი ჩქიმი გაჭირება
 თიშა ქიგმობირუასი.

სინჩხე მათუ ჩხურუ, მათუ,
 ღუმა ვადომირულუათუ, 10
 მუშენირე მკითხენქდა:
 გური გიშამიფუნუათუ.

10 ო ს უ რ ე ფ ი.

ასეიანი, დრო—გური უჩინი,
 ოსურეფიშორე მუკორთელი.
 ხუთი კაბა, ვით' რუბაშკა 15
 ხოლო ვარე თიში ჯერი.

მუში ნაქაას ვაჯერდენა
 მოდისქეფიწკუმა ულუნა ჭელი.
 ვარენი თიზუმას იზინდუნა—
 ლორონთი დო კოჩიშ' ჭყელი. 20

*) რვეულიდან, რომელიც ს. კურზუში ყოფნის დროს გადმომცეს ო. და გ. ბერულავებმა. ამ რვეულში მოთავსებული ლექსები მათ მიერ ჩაწერილია სხვა და სხ. პირთა გადმოცემით ს. კურზუშივე.

***) სრუვილი <სურვილი.

სოლეთ მიკირჩქილექუნი —
ოსურეფიში ლაქალირე.
ნამუთინი ოსურეფიშა —
ნინა წუმ ა კვათალირე.

- 5) სუმარიწკუმა თის თქუანა—
ჩქიმი ქომონჯი მანგარირე —
ოსურიშენი მუს თქუანანი—
არძა თინა მართალირე.

ასე აბრეშუმი მუკაქუნს

- 10) ბარიშნა დო დედიბენს,
ვერს დო გვერდიშე ქოძირუნქუ,
იუკა გუთურზინუსენი.

ვაქარი გინოლაბანს,
მუშა დუს იევილუნსუ.

- 15) თეცალი ხანგეფიშო რენო
მუშა თარას კირუნსუ (ნი)?

ოჯახიშ დარიგება ჭირისუფალიში ვალირე,
სუსტი წირსუფალიში მინჯე უჭირსუფეცალირე.
მითი მუში ნებაშარენი—გალე ორაყალირე,
20) ეშე ცაშა ვაფურიენა, თუდო დიხას ვენტირენა.

ამდლა კაბას ქოძირუნანი—ოციდეთ დეკვირენა.
ოქალი მაშინეფი აშასორგ რუხი დო კახათის.
ადამიანს ასუსტენს უსოთანს სახათის *)
ლიში მიუტირხუნანი—კულურდვანა მახათის.

- 25) მაშ ნაში ზეთუა ვაუჩქუნა-ირო საპონს უსვანა,
ჩიჩიხიენი გაჩქვენუნა-მელე, მოლე ურთანა. **)

*) ხასიათის.

**) *ibid.*, 1914 წ. ჩაწერილი.

11. 6 ი 6 ა.

ნინა არძო სხეულიშე-უკულაშიე კოჩიში ტანსუ,
მარა არძოს გეწონუნსუ-თინა უმონს ხოლო უხვასუ,
მოწამალერი მუშ, ლახვარს ჩისუთი გურსუ ვიაშქვანსუ,
მუთა ოხვარუ იში სკილადასუ, ვაეცოდა იშიდლასუ.

ტყვიათ ტყოლირს ირო წამალს, უსვანა: 5
დოსკიდუნდო გამწოდირთუ,
მარა ნინაში ნაქყოლას—
მუთუნე წამალი ვემუდირთუ.

ნინაში ნაყოთემი ტყვია: 10
კოსუ გურსუ ვეფოჩირთუ.
იცალი ნწარე ტყოლირობა—
უხვა ტყვიაშე ვემუდირთუ.

ხან ტკიბილირე, ხან ნწარელე—
ზათანაში უნწარაში.
ართი ტყოლირს ოსქიდუანს 15
მაყრას კენი დოქყოლენს. *)

11 ა. მეგრ. ტრუბადურის კიპაია ფაჟა (ვა)—ს მიერ ლ.
დადიანისადმი მიძღვნილი „ექსპრომტი“.

* *

ჰოე, დადია, დადია,
ლორონთიში დანაბადია,
ოყურეშის **) გეებგონი
სქანი თოფიშ, რაბადია. 20

) ibid. ლექსი ეკუთვნის სამს. ბერიძეს (ს.ს. კურზუ დაახუთის მცხოვრებს), 60 წლ.

**) ს. ლეჩხუმ. მაზრისა.

სი ჩე რცხინე, მა კომუჩი —
სქანო ჯგირი ნაბაღია. *)

12. საგოროფო.

სკვამი ბირასუ, ჰამო რინასუ,
სოთინი ქიგე ბგონენქუნი,
5) შემაწუხენსუ, მუმაწყინენსუ:
ვამიჩქუ მუჰო ვორექუნი.

შხვა იბირდასი, იძიკანდასი —
აკმეკიროთჷ შური.
გარა მისხუნუ მა იწყუმა
10) თოლსუ მუმორე მა ჩილაშური.

ქუგმაშინე მა ცოდასუ:
ჰამო რინა ბრელინერი.
ცოროფილი მათი პუნდუ,
მათი ვორდი ბედინერი.

15) ბროლიში კიანენსუ გურქენდუ,
ქიმეთხუნდუ ხეს ჩონგურსუ.
ანგელოზიში ხონარით —
გამიხალისენდუ გურსუ.

ვარდეფი ელა ფინუდუ,
20) ნათელი კისერი, ნათელი ღვასუ,
მურიცხიში თოლეფი ალაძუდუ,
მიზალანდუ ჩხონათასუ.

ბჟას სიტუბას ოცილუდუ
იში თოლეფი ჩხანა დღასუ.

*) ვარიანტი, იხ. ი. ყ—ძე, ქრესტომ., I ტ. გვ.: ზევ. მოყვანილი ჩაწერილია ჩემ მაერ ახ.-სენაკში პეს. ხოფერიას († თებ 1920 წ.) გამოთქმით. (80 წლ.)

ვიფუნუანქ იში ღუსუ,
იკალი მითა ცუნდღუ შხვას.

მარა ასე ბრელი ხანიე
მა ის გურსუ ვავოქუქუ,
ის ვავოკოქ, შხვა ვამოკო, 5
სოთინი მუთუნს ვავონქუქუ.

ბრელი ხანირე უბედურსუ,
ცკპარაფუ ჰამო რინა:
მოფერება, გოძიცა დო,
გემუანი მუკოჯინა. 10

ბურელი ხანიე იაწვალეხუქუ,
თე რიგი გურიში ჯყოლუაშე.
ვემეფხვადი მუქ მალოლუ,
მუსუ ფჩირთი, მუ დავაშე.

თეშენიე, სკვამიში პირას — 15
სოთინი ქიგებგონენქუნი,
შემაწუხენსუ, მუმაწყინენსუ,
ვაპიჩქუ მუქო ვორექუნი. **)

16. ქორთული ნინა.

ძალით მუთუნი ვამიწუა, 20
ვამომინტუა კოქოქიშა,
ფერ' ჟინოსკუა მა ვამოკო —
ხე მეუთხუდასი ბურქულიშა.

ირკოს ჩქიმი ხმა უსხუნუ,
მაფშალიაში ღურქულიშა. 25
მა მუთუნი ვამისხუნუ—
სკვამი ნინა ქორთულიშა. ***)

*) ibid., ლექსი ამოწერილია ინიციალებით: „ი. გ.“

**) ibid., აღნიშნულია ინიციალები: „ი. ბ.“

14. პ ა ს უ ხ ი .

ობიშხას ვაქარუა დო
საბატონს ქალაქობა.
ჩქიმოთ ლექსი გამოგითქუ—
გინებებუ ამაყობა.

5 მარა—მუ საქიროდ .
ეზუმა ნინაში ქახნაკობა?
თურმე ზოჯუნქ მახაკვალი—
ქათგაჩინი თარნაკობა. *)

15. დ რ ო ე ბ ა .

ხვამა—წირუა მევოტეთ,
10 მეფეთხოზეთ შხვა დო შხვას.
გეფხანგით არძოქ მარა—
ქიგვორეთ იში დლას.

ქუმორთ ჩქინი აღსასურქ,
ასე გიღვორეთ ძვას.

15 ანთასი ჩხოროში ვითაართის
თირქ ქათაადირთ ცას.

ჟირ, საჟენი თირილუ დო
ძიუთ პკვათუნდით ჯას.

ასე წყარი ქომიღანა—

20 ორინჯი ვეცადუ ტყას.

ქრისტიანეში ნახან+დიქ
ართო ქიმშაკათ ზღვას.

.
.

25 ვაგობჟყორდათი შარა ვარე—

*) „თარნაკობა“ — ეშმაკობა. *ibid.*

თაში მათუ ჩინებული.
ფარა სორე იყიდენი:
ირიფელი ოზო ღვრებული.

დიო ხოლო ვადუქყაფუ---
სასთაულიში ძირაფა. 5
გოქყორდეს კენოხონქ—
ვარე გვლაკვირაფა.

კარტოლათ მემორჩქენა
რეკუაში გემორჩქილაფა.
თაში მათუნა მოეფებული--- 10
სარწმუნებაში დინაფა.

გენიფრთით ურჯულოთ,
გემეხანგეს თაში ტვინქ,
თაში ნდობაქ ნედინუნი---
სოლე იყუას ჯგირქ. 15

რინა ვალირ მუთუნნიშა
ვეგ ვ ონწყუთ ჯგერი ტარს.
ურჯულობა აწოპუნა —
ირი შარა დო კარს.

ვაბზოგენტ ნათესეს,
ვართი მირონი დო გვარს.
ქოთი ჩქენი ნახანდი *)
ირიფელი კიმეულუ წყარს. 20

ლორონს მუქო ვაბჯოგეთ,
მემიდინეს დანდობაქ. 25
განაფუქეს თე ზომაშა
ანახრისტული ხანგებაქ.

აქი შქერენი ქობილენა,

*) ნამუშებუ, ნაშრომი.

ეჭურე ქოჭყვიდენა ჯარს.
აშვორეთ კესერიშა—
ჩქენი ზისხირიში ღვარს.

ბ
არძო ცოდათ მოჭირუნა
წყარი მოშქვიდუნანანი,
გვალო მუთუ ვაპყორდით,
ცოდა მიბურჯუნანანი.

10
მუ რენია ბრაგადანთ
ხვამა—წირვას თქუნანანი,
„ეშტიში“ ხრმათ მემოჩქენა—
ზარეს უხაკუნანანი.

15
მარა ჩქ მალოლანი,
თი ჯგუა ლოლამუდას ტერს.
ანთასი ჩხოროში ვითოხუთის
გვალო ართო მოფსოფეს.

ეჩი დო ხუთი ივანობას
მუ სარიკო მოძირეს. *)
ირკოჩი ართო კეჟინენდ—
ვაძირენდი მაბირეს.

20
იბგარდი შორ-შორიშე
კეთილი დო მოჯგირენს.
გამნოსოფუ წყარქ თეში—
ირკოჩი ართო მორტინეს.

25
წყარი გეხედ კესერიშა-
ეჟანეფი დო ორტვინენს.
ჩხომი მიშ კებურიშა,
თინა ფოთქეო მიოჩქედ, (ეჭურე ძიუთ ორტინეს.)

*) წყარ დიდობა 1915.

ჯიმაღლეთი! მაფუდანი თენა ირიკოს გაგებული,
 დე პკნათ სარწმუნება ნუ ვორეთ ბორჯებული,
 ვარა თენა გიჩქედანი, მალღლენა მართებული.
 თაქი ვარზენქ დაბოღებას—ჭარუა მაფუ გააებული. *)

* *

16. მუ გრძნობარე თე ოხერი 5
 თე უშურო, თე უგურო,
 გატანჯენს, გაწვალენს—
 დლა მეგიღუ უგემურო.

კოს ირფელს ქოღოღანს—
 მუსკთი ლოღანს ყუდეს ხურო 10
 თეში ქიანაში დოჰყაფაშა
 ყოროფას უძახენა. —

ყოროფაში სახელიშა—
 ბრელი წიგნეთი უჭარენა,
 გიგორსენი კოჩი ვარექ, ვაგიყოღსდა გიძრახენა 15
 აეში ძალა—მოხვარათ—ბრელ, ურჯულო
 უნათენა. **)

* *

17. ვოჯანქ ჩქიმი ჯარგვალს ***)
 კარი კიღერო უმინჯურო
 ქემორთ ჟირი მაჭრიხოლქ
 ლურჭულეს მხიარულო. 20

*) იხილ. ინიციილები—„ვ. ბ.“

**) დ. ლოღუა, ჩაწერილია ჩემ-მიერ რემა შეღეღიას გამოთქმით (30 წლ.).

***) რთ. სიტ.: ჯა+რგვალი=ხე+მრგვალი, გაუთღელი, ტლანქი; бревно.

გმაშინ ცოროფილქ
 გურქ მემაჭუ--უგემურო,
 ლოგინს თეში გილემგარდი--
 მუქო ჩქიჩქ, უძუძურო. d. ლოლოუა.

18. ცოროფაში ლექსი.

5) ოხ, შური! ნიტე თიში ბედეს
 მის გურს დახხირი ვალარზინი.
 ცოროფილიში უნუგეშოთ
 მისეთი თოლი ვანგარსინი.

10) კკუნს დახხირი უშქირატ
 გორჩქინელი მათუ ალი
 ცოროფილიშე დატანჯულა
 მის გიძირ ჩქიმი ცალი.

15) საწყალი დია ლეხი ვორექ
 წამალი მუ იყუაფუ?
 მუდგარენი კოპილენს--
 ჩქიმი ღურას ანჭუაფუ.

20) თეს მორთენი ცოროფარე
 დობლურუქდა მუთუნი ვარე.
 დახხირი მათუ გორჩქინელი
 ჩქიმი გურს გოლოფარე.

თე ურჯულოო ცოროფას
 ირგველი ქაშენოლებუენო?
 თოლს სინათლე მიდენოვე
 ყუს დენორკებუენო?

25) მუშოთ გენოჩქუმაღუე
 შხვაშა ვაგენოტებუენო.
 შურს გეშნოდალუენო
 დღას ვაჩნორცხებუენო?

ხალხური.

19. ცოროტა.

ცოროტა რე ლურ უ
მიქე მენომიწურ უ .
საქმემა გურქ ვეგემადუ
ქიანა გაკმმ ო რულუ.

სერათ ლოგინს ვადრმანჯირ 5
დლაშით ვადმ ო რულუ -
მუქო თოლი ქემკობდვინი
დახე გემმ ო ბუნუ. რემა შედეგია.

* *
*

20. ნიტე მათა ქოპუას 10
სი გეგოჩქვანქ დედოფალო.
თელი ქიანას დაგიმტკიცე
სი ქემერჩა საჩუქარო.

ირინერი სასმელენს
სი მუგართვე ო შუმალო. 15
მაფაში ძალა ქომუჩას —
ჩქიმი სიცოცხლეს საწინდარო.

ჩხომს მუ ფერი ჯგირი ლოლე
ინა ვ ე რე უწყარეთ.
მუქო თინა თეში ვეერგენი
ვართ მა ვირგეკ უსქანეთ. 20

სი დოზოჯი მა გალინა—
მუთას ვაქიმიინათუა.
ხემა წყარს მა გეგიბუ
პისე მა გობონათუა.

ჩქიმი ცუდემა ქემოძირი 25
სქანი ხანტურელი კუჩხი.

ღურა დღაშა მა გალინა
დღას ვეპიქ სქანი ურჩი.

ოლონდ ჩქიმი წვალეზას
ქიჲე სითი გური ქუჩი,
ნ) ვარა ვარი ქომიწი დო
ვარა ჯგირი იმენდი მუჩი.

ხალხური.

21. ბ ა ტ ა *)

სი ქოული, ბატა,
მა დომიტალენქო?
ქოფილი ვორექ, თოკილი ვორექ —
10) ვა გომიტალენქო?

სი ქოული, ბატა,
მა დომიტალენქო?
გურს გენია მონტეზულს
ვაშემიბრაღენქო?

15) სი ქოული, ბატა,
მა დომიტალენქო
ღურას ვორექ შერინელა
ვა მკო მიტალენქო?

ნ) სი ქული, ბატა,
მა დომიტალენქო?

ხალხური.

22. ს ი ზ მ ა რ ი .

ართი დროს მებაღეთ
ედემიში ბალის ვორდი.

*) ბატა — საკუთ. სახ. „ბატა“ ს ვხვდებით ხასან მარღანია წე-
სახ. თქმულებაში: ხასანხ ჰყავდა 4 შვილი: ომარი, მუსტაფა, ტიტუ
და ბატა (ეს უყანას. იყო გაქრისტიანებული აფხაზი), 'იხ. ტ. ჯაფა-
რბიძე — „ახალი ათონი“, ქუთ., 1912, გვ. 7 და შემდეგი; პროფ. ა. (ვა-
გარელი — „მ. მ.“, გვ. 57, 6 .

მებაღობა მასქვანდრდო
მხიარულრ დინკვორდი.

ართი ვარდი გამკობწილი,
ხეს, მიკინებუ თინა.
შურს, თის, მეუნთხუა
წამ, წამიშე გიიბშინა.

5

მუჟანს თის ვორწყექნი —
გემუანი მათუ რინა.
დღას ფარაშა ვეყიდირე
ართი თიში მუკოჯინა.

10

ვამეფხვადი ათე ვარდი
მუ ბალიში ნარდირენი?
ვართი ხომე, ვართი ჟღირე
მუდგა კოჩიში ნარგირენი.

მა თიშენი ვავოცქვა ის---
ჩქიმი გურიში ნატრირენი,
მარა დღას ვაშემილებუ
დღაშე ართიშა ვაბძირე.

15

მა თეურე მიიფსოფუქე —
ხე დო კუჩხი გოტებული,
მუში უბირაფუობით---
გურს დაჩხირი მონტებული.

20

სწორეთ ოკო ქობძირე
მაქუალი ჩქიმი თინა,
ნამუსეთი ობარენი
ჩქიმი შური დო გურიში კილა.

25

კიწი გეგეჟკორი,
ახ.-სენაკი.

23. უროფაში ლექსი.

ტანი მშვენიერი გილუ

ულა გიჩქ, სი სქვერიში,
ქირი ქობლოლამუდას
სქან, ხანტურელი კისერიში.

5 ტანი გილუ მშვენიერი
ფურინუა ქირიცალო,
პიჯიში კანი სქვამი გილუ
ატამაში პირი ცალო.

10 თოლეფი „ტოჩკაშა“ ქოგიგ,
წარბეფი „ზაპიატაიაშა“,
სქანი ყოროფა დოპილენს
მა თე თუთაში დალიაშა.

15 ცას თუთა მუკოხენი
მოძირანა სინათლეს;
ნუგოშქურუ ვარკითხენა
სილულე დო სიმართლეს.

აკა ჟაშხა ნასადილს
ქემოზოჯი სი ხვალე,
ქიშკარიშა ქემორთე
ართი „ცჳ“! ქოდიიხვალე.

20 მითე გოკონი თექ ქოძირ—
ხეთ ქედუუვალე
იშენი მუთუნი ვე ყუაფუ
ქიქე ტყურა იხვარე. *)

ს ა ე ო რ ო ფ ო .

24. ბქარი, ბქარი, ბქარი, მარა
25 დღას ვეყუუ გათე ბაქ:

*) რემა შელეგია — პოეტი-მომღერალი (პი წ.), ახ.-სენაკი და ს. ჯოლო.

სქანი ყოროფაქ გინჯმართ
ჩქიმი გურიში ანთებათ.

მა მიყორდე, სი რჯოგედე;
ეს მი მოგიწონუანს?
ქრისტიანე ქორჯოგენდა— 5
შურს მუ გიჩხონუანს! *)

25. ცირა მუქო ისვისვინანქ
ეგებ შურო ვარწანდე?
იშენით, ქეგორლოუაფუდა
შარას მოკვანწანდე. 10

სი ქვილი დო მონტებული
ეჯგუა ჯგირი მუქუ რყუ?
ჩქიმი გურიში მაქუალო
დიდაქ მუშენი დოგიტუ? ***)

* * *

26. სიმდიდრე დო სილარიბე— 15
ვიშა, აშო გილ უ რს,
სისქვამ ე თ ვეეცადე—
თითი ვიშო მიდ უ რს;

კოს, თინა გიოსქიდ,
მუთუნი კიმშაძენდა დუს, 20
ქკუა დო გამოცდილება—
გემოს მეჩანს ირიკოს. ***)

*) ჩაწერილია თვით მთქმელის ნ. კ. ბერიძის მიერ ახ.-სენაკში, 1919 წ. იხ. ი. ყ. ძე—Хрестом., გვ. 159.

**) ჩაწერილია ახ.-სენაკში ოლღა ხოფერიას გამოთქმით, ჩემს მიერ.

***) რემა შელევას ვარიანტი.

* *

27. წიხლოეშე სქვაში რექ
უკახალე თომა ფალო,
სქანი დუდი ქომუჩას—
ლუბაში მულ ა ხუნაფალო.

* *

5 28. გური ოგურგს ჯგირო რენდა,
კილეს უდუ ირო ძალი,
სკანდა ვორექ მონდევებული,
აბა კალაში ჯგირო ქარი.

10 გურიში ქუა მიშველიდო
ვარი ვათქუა თიში ვარი.
სანუგეშოთ ქუმოძირი
ეთი ჩქიმი მაქუალი.

15 გოროფას მუ შეუღებუ
მუს მეხვად ის სურუ:—
იანარს, სინჩხეს მეჩანს
შკა კვირკვეს უჩქუ ჩხურუ. *)

* *

30. ..ირო პწყალენქ გოროფას
გური შემეწუხებუნნი";
20 ცოდაში ნწყვილი თის, ოცადე —
მუთი მა მეწყინებუნნი.

გოროფა ეფერთ ნივთირე,
მუშით იბადებუ გურსე---

*) ქართ. ვარ.: „სიყვარულს რა არ შეუძლია —
მას აბდალი რას მიხვდება.
იანვარში სიცხეს მისცემს
შუა ივლისში გაყინდება.“
(მიაწ. გუგუნაჯას).

მოწონება და სურვილი
მუში დუდიშოთ გილურს.

31. „სიმდიდრე და სიღარიბე
ვიშო--აშო გილურს;
მოწონება და სურვილი 5
მუში დუდიშოთ გილურს.

სისქვამეთი ვეცად
თითი ვიშო მიდურს,
კოსე აინა გიოსქიდ,
მუთუნი ქიმშაძენდა დუსე. *) 10

32. დინაფილი ცხენიში ლექსი.

„ეჩი და ხუთი თე თუთასე
ვოჯანდი კარეს,
გური შეწუხებული კოჩი,
აზრის ვორდი შხვანურს.

ჟირი კოჩქე კომორთულო 15
გალე გაგემომიქანეს,
შენწეობას მერჩანთია,
გური ქოდომერჩქალეს.

ხათე მწვაყუნი თეს,
კალამი კომიკებუ ხეს, 20
შეუდირთი ქარუას
ლორონთი კომარზენს ხეს.

მუდა სიტყვას პქარენქენი
გევობუ ჩილამორი ჩხეს.
მუშენია თქუანქედა 25
ვირგენქ დინაფილი ცხენს.

*) ყველა ეს სასიყვარულო ლექსები ჩაწერილია ჩემ მიერ ახ. სენაკში, ოლ. ხოფერიას გამოთქმით.

ვო. უბედური ჩქიმი ცხენი,
უკვალეთ დინაფილი,
ეგებ რობუს დინოძენდა,
ძალიში გინორგინაფილი;

5) აუნთიში გორიკონილი დო
ჯიში *) წყარიში რვილაფირი
სკანი მინჯე გ ე თხუებუ
დიდ' ონჯლორე ძირაფილი.

მა სი, მიშა, ვართირანდი
10) სუმი ოშიანი სალარიშა,
ეგებ გიმოჩამილი ორდ ე ,
კირიბი დო ქაცარიშა.

ირინერო ალალი რდი
ჯიმაცალო ალალიდი,
15) მეკვალეს არძო უჩქუ,
შონეთი მუდა ქუჩარენი

მიშა, ეში ვაგოცოთა
შითინი ვაკვალუჩარენი. ***)

33. ჩ ო ნ გ უ რ ი .

20) ასე ქობთქუათ, ჩონგური, ჩქიმი დო სქანი გაქირება,
ჩონგური, სი მუ შევილებუ, ვეეგადვე განჩინება,
უბედურ ჩქიმი დუს, ირიფელი ქუა ჩქინდა მურს,
მუდგა რიცხვის დეებადი ნი, მონობძვენო უჩა ბედი,
ლურუქ ჩქინდა ვამორთუდო, დლუთქ, ვა მაცვილ, ხეთი,
25) ვოჯანუქი ნი ართი დიხას, ვ ე თუ ჩხორო წანაქ,
ვამიმოხვარ, აბანაქ, ვართი აპთიაქიში წამალქ,

*) ჯიში — ნაყინა წყარი.

**) ლევ. კვერკველიას ლექსი. 22 წ ., ს. შხუფში ჩემ მიერ ჩაწე
ბილი (სენაკ. მაზრა). კვერკველია იხ. ა. კავარელი — „მ. მ.“, გვ. 68.

თეზმა ხანიში დონჯირათ ოქიში ელათირი მაფუ,
 ნაკურტალე ცხენიცალო კოჩი მუმოჯინასი ნი,
 ქომჩინენსი ლეხიცალო მიდგაქ მკმოჯინასი ნი
 მუთაქაში დინანჯირათ, დუთქ, გემარც ჳიქი,
 ვამოხვარუ წამალენქ, შორაშე გიმაძირუ ნტერქი 5
 ჩქიმი დუღა გურს დორტუნს, მითი ქრისტიანი რექი!
 ჩქიმი მომნიგეშე კოჩი ვარე ცა დო დიხაში შქას,
 მა მუში მანწარას გევწვალა ნი, ენა მუქო უჩქუ შხვას,
 დიხვამე, მუშ დიდებაქ, ლორონს ვწირე შადლობას,
 მუში სახელქი დიხვამე ნი, თენა რენო ჩქიმოთი მარდი. 10
 ჩხორო წანა-რე ვამკომქუნუ ნი, კიკილქ ომიქკომე, ღართი,
 ირ კოს გურს დორტუნა არძო ჩქიმი გაჭირება თქვანდა
 ქმათქუედას,

ლორონს მეტი მუთას ვთხელე ჯგირო ქედმახუნედას
 კვირკვეშ თუთა სინხე რენ-დო, იანარს ჩხურუ უჩქუ,
 თეჯგურა უბედური ბედი მა მუ ლორონთქირე მუჩუ, 15
 გოხოლუთ, არჩაია, ვჯოხო სახელი გუჯუ.
 ირ კოს გურს დორტუნს ჩქიმი გაჭირება ქოძირე ნი,
 ართი დიხას ვადმაქანცე, ჩქიმი ამბ ე დობქარე ნი!... *)

34. * *

ეჩი დო რუო კვირკვეს ვოჯანუდი კარეს,
 გური შეწუხებული კოჩი არზის ვორდი შხვან ე რს, 20
 ჟირი კოს ქომურთუმულუ, ვალე გეგმომქანეს,
 შენწობას მერჩანთია დო გური ქოდომირჩქალეს,
 უცებ გემაქურცხანუ-დო, ხეთე გამწუყაყუნა თეს,
 ქარლადი კიდირს ქომნობძულუ, კალამი ქომე ებ ხეს,
 შეუღირთი ჳარუას, ლორონთი ქემარძენს ხეეს, 25
 მუდა სიტყვას ბჭარუნქი ნი, ეკმუობე, ჩილამური ჩხეს,
 მუშენი-რე ბკითხენქიდა: ვირგუ დინაფირი ცხენს,

*) გუჯუ არჩაია, უფეხა მიწონგურე. 30 წლ, ჩაწერილია ახ.-სენ., სტუდ. მიხ. კანკავას მიერ, 1919 წ.

ჩქიმი ცხენი უბედური, უკვალეთ დინაფილი,
 ეგებ როპუს ვლადუნდა, ძალით გინორგინაფილი,
 თუნთიშ გორისონილი დო, ჯიშტიშ-წყარიშ*) რგილაფირი,
 სქანი მინჯე გეთხიებუ, დიდი ონჯლორე ძირაფილი,
 5 ჩქიმი სასოროფო, შური დო გურიშ' უსხუნაფუ-მიშა **)
 სქანი მანგიორი ცხენი მა მუნერო დავანიშნა!...
 ირი ნერო ალალი დი, ჯიმაცალო ალაში რდი,
 მა სი, მიშა, ვართირანდი სუმოშიან საღარიშა
 ეგებ გემოჩამილ ორდე კირიბი დო ქაცარიშა,
 10 ხოლო თაქ გელუდითი, ბრელი ეკაცოდილი-თი,
 ირ ნათესე სქანო მოკო, ჯიმა-კათა, მორდილი თი,
 მეგვალეს არძო უჩქუ: შონეთი მუდა შუკა-რე, (ნი),
 მა-სი თეშა ვაგოცოთანქ--მითინი ვაგეუჩა-რე.

გუჯუ არჩაია.

35. გიდი ემუხვარიში ლექსი.

აბრაგალაში ქებულიდ კნიაზი ემუხვარი დო
 გიდე,
 15 ქკაღუაში დინონწყვილს უეცარო ქენოფსკიდი,
 ულორონთე მოდანოზე თაქ მუშენი ემირჩქინდი.

ლორონს მტთას ვონდურუქე,
 მოდანო სენქერე ოპქკომუნი.
 ლორონთქ თი კოჩი დოქყუას--

20 ჩქიმი დანოზი ოჯლონენი.

მარა სოთინი ონჯლორე ვამძირუ,
 თაქით ვაგემაკვირენტო,
 ლეხი ვორდი გაჭირებული
 ლორონთი პუნდ მათხილეთ.

*) ჯიშტიშ წყარი--თირი წყარი.

**) ცხ. სახელია.

შიშიში ღურელი პრისტავეფი,
შორ-შორიშე გოფთხოზედ.
ეჩი დო ვითი ბერდენას — ჩქიმი ცურე დუდი
უჭოფუდუ,

იშენით ვავორდი მასქილედე,
ღურაში მეტი მუ მორკედ. 5

მარა ინეფი შიშის ღურუნანდო,
გიდუ ოშის იყოთანს.
შემიჩქ ფერი-ალოლენა,
დიდი გასაკვირი ორდას!

არძას თეჯგურა ლოლამუდას — 10
მიქე თე შარაშა გინორთას.
კინიაზიშოთ უჯგუშირე —
სახელვანო მიდართას.

პრისტავენქეთი არძაქ ინტე —
გურულენქ ქენოსკიდ — 15
ართიანიში ჯარი შენი (ჯინი შენი),
ჩილ დო სკუა მიოდვეს. —

მინდალი დო ჯვარი შენი:
რთხულენტ ურიადნიკი — ოფიცერი,
ჩილი დო სკუა ვემიორღვათ — 20
მინდალი დო ჯვარი შენი.

თქვანი ცოდა ვემენმოდვათ —
გაჭირებული ვორექ მა იშენი,
ვარა აკას ვარ — ზოგენტ —
მიშა — მიშა მაჭიშენი. 25

ჟირს დორყვილ ართი — შენი,
ონჯლორიან 'ოკო ვაბღურენი,
სოფშახ დუდი მაჭყი — შენი.

იში იმენდი ვაჟლუდანი—
გიდრ ემუხვარიში ნარჩვი შენი.
გოგოლ სკუაქ დოჯდახჲ—
გიშალ დო შარა ვარე,

5 ემუხვარქ მააშინჲ—გეცადინით ვაუხუჯანს—
ნტება სახახალა ვარე,
მუთი იყინი გეთუას—
საქმეში გინოდვალა ვარე—ჩქიმო ღურა თა-
ნაფარე.

10 კოჩი თქვა ვეგეცოდებუნა—
ურიში გამნაჰყანირეთჲ,
მარა ხერს ვეელანთ—
თიჯგურაში მენარჩქვანირეთ.

15 მუ ღორონთქრე გემანჰყორ—
ქაშუოლი ურწმუნეს.
ვაქირებული თი კოჩი ყოფე,
მის ბერდენა უმტყუნენსჲ.

20 შვიდებითი, ჯიმაღეფი,
ომარი დო ადაძურს *)
ანწი გემგეთხუებუთ.
ვაგაყუანი ქიქე გურქ.

25 არძოშე მადლობელი ვორექ—
მისეთი გიპატეებუქ,
ვაწართათ, ბოში კათეფი,
თქვა ზოჯენდათ ჯგურობით,
ყოროფილი ჯიმა კათას—
ხემა გაგწოგიოლით.—

არძოშე მადლობელი ვორექ—

*) გილის ძმები.

მისრთი თელო გიყორდით.
ემუხვარი გოხოლეთ ოქუმური *),
ქომოლი კოჩი თი ცალი ოკო,
შურო მუთაშა ოშკურუნი.

მარა გურს ქორქუნდანი — მ:
გაშარყვილეს ოსხუნური,
მარა თინენსეთი ქიმეფჩი,
მუთ მუნენს ოსქუდუნი.

ჯიმალეფი, ვეერჩქილედილო,
თოფეფიში რღვაფადრნი, 10
საწყალეფი გურულეფი,
გიმარონს დიშადვარანდრნი.

პნ. ციხეში ლექსი.

ათე ციხეში გაჭირება
მა ვამიჩქუდ ათე დლაშა,
მუთ მოქენი ჩქიმი ბრალიე; 15
თინა ვადმაბრალე შხვაშა.

ხამი ვამილუ დუდი დიპილე,
დუდი ვემკმატახე ჯაშა.
დოჯირათი — დიბჯირუქი
ლურას ველქ გოთანაშა. 20

ჩქინი გაჭირება თენარე,
ოთხი დლაში ხონებელო,
ირი წანი დო მინუთის,
კამურიში გოლებარე.

*) ოქუმი - დაბა სამურზაყანოში (გარეთ სამეგრელო). 20 წლ.
წინ. ამბავი. ლექსი დაწერ. პეტრე მეუნარგიას მიერ, ზუგდ. ვაზრისა,
ს. ცაოშიდან გადმოცემული უფეხო მუჯუ არჩაიას მიერ, 32 წ. ჩაწ.
ჩემ მიერ ახ.-სენ.

- გამარჯობა არესტანტენს
გუმორძგუა ბოშ-კათას,
ათე ციხეს, ათე დროს,
ნაბეტანი ჭირირე.
- 5 ლეხი კოჩი სქილადირი
ნაბეტანი ძვირირე.
ისი მუთუნი ვაუჭირსი,
მითი გამოცდილიენი.
- 10 ვითოჩხორო წანელი ვორდი,
ციხეს დოფხვილესნი,
თიწკუმა+დუ უჯგუში გური,
უჯგუში დომიფვილესნი.
- თენა ვაგუტუათია
დობტური გუმოჯინესნი.---
- 15 რუსენქ ფოფორი ქიჩანუ. *)

37. ბოში დო ცირაში ლექსი.

ბოში. ცირა! მჟრე ხვალქენი
გოჭირუნო ფირტვიში ხვალი
იში წამალს მა გიწოლე
კატუში ბუა დო ჭუკიში ცვალი.

20 სი ჩქიმი ძოკო, მა სქანი ძაკა,
ართო ფშვათ, ბუა დო წაქა.
ჩქიმი ცოროფა ვამიცოთა
ცირა სი თეში ვაწართა.

ლორონთქ ფერი, კკუა მერჩას,
25 ირო გლახას თქუანდე,
ყუდეს გიოჭუანდე,
„ბარბაჩიას“ თქუანდე.

*) ს. თეკლათი, ვლ. ყურაბანიძე.

ღორონთი ქაშარქყოლადღდას
ქაჯის იფუჩუნდე,
ბინების კვათუდანდო
ღურღენს მიორგუანდე.

წიწილას ჰყვიდენდე დო 5
ჭუკის ეკარდუანდე.
ტვინქ თეში გამენგართ—
კეტიის ითქვეფუანდე.

შურიში აშალათაშა
ირო „ვა-ვა“-ს თქუანდე. 10
სქანი ეუდეს ჯანჯადადო—
„სო ვორექ?“—თქუანდე.

რჩინუ გერი ეწერული
კაბას ქუმოგიკვეწელუნი,
მა-დოხტური, სი-ფერშალი, 15
მოთ მაწვალე სი-გეშალი. *) ხალხური.

§8. ს ა ე ო რ ო ფ ო .

ვარდიქ თქუ : ჩქიში თინა რე,
მით მწრს დო შურს მინთხუანს.
ხეს ვაბჯღვაბუნს, ვამკოპწილუნს,
ჩქიმი სისქემათ დუს ირთუანს. 20

§9. * * *

საბანო ვარდიში წყარი
ბაღჩას მუკეულოუნს,
ოშუმალო გემუანი
გურს ვაგიწყუნუნს. ხალხური.

*) ჩაწერილია ჩემ მიერ რემა შელეგიას გადმოცემით. ახ.-
სენაკი. და ს. ჯოლო.

40. * * *

ვარდის დო ქუქელოს
ჟირიხოლოს ოკო ბინა,
ჟირიხოლო მათალურე—
ლორონთიში გენარჩქინა.

5 ვარდის კაპლის მუს არზენთ,
მუშოთ ოკო ის მეძინა?
ქუქელოს ირო ახურენს,
თის ქოფჩათ წარე ხინა.

41. ჩილი დო ქომონჯიში ლექსი.

ოსური ოკო რსუნდასნი—
10 ქიქე მუში ნებაშა,
ირო ძიცა ლაყაფი დო
მუში პატიოსნებაშა.

ოსურს მუთუნნი ვაუწუა,
გვალას გახანგებაშა,
15 ოსურქ გაგეხანგას,და
მუკოაკირდას ჩე ჯაშა.

ოსურიში თხილუარე—
კოჩიში გამაბახებელი;
ეახახი ოსურს თხილანსნი,
20 ტყვე ხომ ვარე მანტებელი.

ოსურიში მათხილარს
არძას მიდუვალე ფერი.
ვაარწყექო ლურუნი დო,
ირო ყუდეს მილახენი.

25 ირო ყუდეს მუს მილახექ,
კოს ვაუხვილქენი?

შაყარუას დღას ვარძირ
მუჟანს გეგახვილუქუნი.

ართი ოსურიში თხილუას
ამარი ქაგიოდინქუნი,
ფერი დო ხორცი ვაგილუ,
ცინიცალო ნდღულუქუნი.

5

ირო ეუდეში მილახუნა,
სქანოთ ჩვეულება რენო,
წესო თაში გილუნანდო
შხვაში დარიგებარენო?

10

მუმაქ დუგოგურესედო,
ცოდაში გადიდება რენო.
ჯგირი ოსური პუნსიე
სი ლურელი თენა რენო?

ეის დოგიძახნანი,
თექი ოკო გოჯუმაფა,
ოსურიში მათხილარს —
კისერს ოკო გოფურაფა.

15

ლოგინს მუკოხუალა დო
პუხუს ოკო მობუნაფა.
ოსურს ოკო მიდალალა —
მოსმით ოკო დოხუნაფა. *)

20

ხალხური.

42. ჭუჭუ გვათუაში ლექსი.

ჩქიმი ამბეს იკითხენტრდა,
თითოულო მა ფთქუა,
სახელი ჭუჭუ ბჯოხონდო,
გვარი მილუ გვათუა.

25

*) ჩაწერ. ჩემ მიერ რემა შელეგიას თქმით, ს ჯოლოდან.

- ლორონს უჩქ ბრალი ვამიღუდუ,
ტყურათ ვორდი ჩილათირი,
გაქირებას მუგოშენანთ —
რთხულენთ მუმარჩქილათერი.
- 5 ვაჟარენქ ქეთომირჩქინდრ,
ბერძენი დოცვილითია,
ფარას ბრელს მერჩანთ დო—
გეგოსქიდრნა ითია.
- 10 მა ბოში კოსრ მუ მიჩქედ,
კოჩი მუნერო ჩირთდენი.
გლახა საქმეში მოქმენდალა,
ფიფქრენდი გემოსქიდრენი.
- 15 შხვა არძა ოჰოფეს,
გესქიდეს ლოლუა დო ჭითანაქ,
ლოლუა დო ჭითათ დოცვილეს —
მა ქიგმანწყუ ქიანაქ.
- 20 მა ართი კოჩი მუს ვაკეთენდი,
ნაჩალნიკიშა მეფრთიკონი.
ვართ თინარდ უახახალა—
ტყა დო ტყას გილაფრთიკონი:
(ცხენეფი გილეფხირიკო დო კოჩი გილაპილი-
კონი.)
- 25 ჩქიმი ყუდემა ქუმობრთი დო
შერიცალო გიიბჯინი,
ჩქიმი დიდა დო ჯომალოენქ,
ჩილამურით გობჯუდეს.
- გობჯუდეს, გოფსხუპეს,
იარალი დომიჩვის.
ქუხენაშა გამნომიყუნეს

ბელიო გაგმომითირეს.

ჯიმალენს ვოხვამანდი
ჩქიმი ნახელე კითა ღვინს.
დია ჩქიმქ დომიძახე:—

..ქუქუ ნანა, ქუქუ სქუა, 5
ვაჲ დიასქანი+შენი, ვაჲ დიასქანიში ღურა.
ჟირი გუმოკვანწილი რუსეთი—
ამარინეშე ძუმულა“.

ღი მჯირი დო ვიშ ქოფსხაპი,
კუჩხიში ბიწკი ვიწყუნე, 10
რუსი, დიდაში მასვილარქ,
თოფი ქიგემიწურუ.

გურს ტყვიაქ ქუმობხვად,
ხათე ზისხირქ ქოფურუ.
რუსი, დიდაში მასვილარქ, 15
მოსმით ქაშმოხუნუ.

შვიდებით, ჯიმალეთი,
ბოშე კათა დო შხვა დალეთი.
მიეროი გურს ქორჭუნდათ,
ძალამი დომინგარითია, 20
ოხვამეშა გეკმასუნით,
თვალუა დო ზარითია.

ქარნეჩი დღას დომირგით
უჯიმოლ სვალითია.

ტანისამოსი მუთ მიღუნი, 25
ირიფელი გამი+ფარითია.
დიდა დო ჯიმალენს გიჩინანო,
შურიშა მომოხვარითია. *)

*) გუჯუ არჩაიას მიერ ნათქვამი ჩაწ. ჩემ-მიერ ახ.-სენაკში.

43. ციხეში ლექსი.

ასე, ჩონგური, ქოფთქუათ,
გენწყვილი ციხეში გაჭირება.
თითო კალო თაში ვარენდა,
თქვა გედვით გამჩინება.

5 ჯოჯოხეთის თქუანდესნი,
თაქი ყოფე საჩინება,
მაჭარალი მა გოხლოთ,
ეგებ მითინი ვამჩინენდა.

10 კოჩქე მუჟო გაურზას,
ათეზმა წვალეზას,
ტერი შეხვალა+მუდას,
თეცალი დროში ტარეზას.

მუს ბრავადა მართალირე,
გიფუჩუა სამეზას.

15 ირი მინუტის რტინა მილამ,
სალდათი ქუმაცა+ლენდას.

ვაარწყეთო, ჯიმაღეფი,
ტყვე გუუჰყვიდ ტიფას (ნი)
ირი დლას დოხტურეფი გილეფათუ,
20 გუმოჯინენა ნინას (ნი).

დუდიში ქუა მილუდანი —
დიკმოზუნა ხინას.

ტყაში მითოდურა ქუჯგუ,
თაქიანი მითონჯირას.

25 გიიჯინენი — გური წავალე,
ცილოში *) მანგური ბომ-კათები,

*) ცილო — ალმასი.

გეჭყვადილი ცემენტის.
მუს ბრაგადა — მართალირე.

ვამუძინა მა მე ზის.
ლახარას უძახენა — უწამალე ჭირიე,
ღინჯირუ დო გეგნიღუნი, 5
თე ცალიკოჩი ძვირირე.

თხორუაქეთი ვეეჭიშუ.
თე ცალი გასაკვირიე.
ლახის მინჯე ვეეჩინენს,
ჩე კირიში ჭვილირე. 10

თე ცალი ჩქინი გაჭირება,
რუსიში მეტი კოს ვამაადირე,
მუ ეფერი რშქირენდას,
შიშაბანო *) ვაგარძლინე.

ღიირძღე მუშო გოკო, 15
ვითოხუთის ვაგარზინე,
მუჟდა სუფთათ ცხორენდე,
ციხეს იშენი ვამგაძინე.

ტანისამოსი მუშო გოკო, 20
სქანს სი ვემერჩქანა,
კიფიში შალვარი მითოქიფე,
განთხის ელმოკენქანა.

შიშიში ლურელი ბოშ-კათეფი,
კუნთხუს კინოქეშანა.
ნამთინქ მუთუნი ქოთქუას — 25
ღუსე ქენათქვეშანა.

პროვიზია მისორგენა,
მუქო ზღვაში ლაქვათია, ***)

*) დასაბალ.

**) ლოქო.

მუქო სხულიში ლაკვატია. *)

სისქ, სწორეთ ტკუ ქუულუნდო
უშნოთ, რე ლაფა რთია,

თე ლექსქიქ მიერთვას,
5 თელი ჩქინი განობას,
დიო ახალი გაზდა ბარიშნენს,
უკული მადლოსანობას,

იმენდი რე ვაგგოქყორდთ,
თქვანი პატიოსანობას,
10 იმენდი მიღუ ვახოლენი—
კინი ახაჟ-გაზდობას. **)

44. ფუთარეფიში ლექსი.

ათე ფუთური ვაქარენს
მუ დლაქი რე აქარეს?
„პაპიროზის“ გილუფათქუანა,
15 ვითომს — „კუბეკი“ — ვორეთია,
გვერდის ქულა ბათქუანა,
ოში სიტყვა ქუუწოე,
მარგალურს, თი ვათქუანა.
ქორთულს თიჯგურას ქოგიწინა,
20 გურიშა ქუმოჟკათუნა,
„ცხენიშა აკას ვეგიახუნე,
დროგენს გილუხართუნა,
კაპეიკიანენს, დაახურდენა,
ჯიბეშა ქელეხაქუანა.
25 შქირენს ართო გოქყორდანი,
ცვანას ვეგუხაჩქუანა.
ცაზახ-თავადი-ჟინოსკუა,

*) ტახანა.

**) ლუკიანე არჩაიას მიერ თქმული, ჩაწერ. ახ.-სენ.

ასე მითინი ვაჟშეგორე,
 კინიაზობას აპირენს,
 მისრთი უღუ ბრელი ღონე.
 დეეკვირენი ქიიჩინენქ,
 თექი საგანფი ქორე, 5
 ვოკვირუქ, ქოთი ვორწყექ,
 ცვაშა ტყები ვაწმაფორე.

ასეიანი დროებას გური უჩინი,
 ოსურეფიშო რე მუკორთელი.
 ხუთი კაბა, ვითი რუბაშკა— 10
 ხოლო ვარე იში ჯერი.

მუშა ნაქას ვაშქდულონს,
 „მადისკეფი“ წკრმა უღუ ქელი
 ვარენი თიხრმას იზინდუნა,
 ღორონთი დო კოჩიში ჭყელი. 15

სოლეთ კიმკვარჩქილეთენი
 ირი დახას ოსურეფიში ლაქალირე,
 ნამთინ ე ოსურს მიაჩქილენი. ნინა წუმაკვა—
 თალირე.
 ნამთინ ე ოსურიშენი მუსრთო ქოთქუანანი,
 არძა თინა მართალი რე. *) 20

45. ასლანი ცურუაში ლექსი. **)

ა.

მა ამბ ე ქ შეფხვადენი, ფერი შეხვალამუდას ტერს,
 ქორთუემს ქაშჟ ოლი ი ურწმუნო სახელი ჭყელს.

ზემ-ხარეშე მოფთხოზედეს,
 სუმი დლა დო სუმი სერს,

*) გ. არჩაიას მიერ თქმული. ჩემ მიერ ჩაწ. ახ.-სენ.

**) იხ. შენიშენა ამ ლექსის ბოლოში.

ინფი მუქო მაჰიშუანდ—
მა გევოხედინი ი ცხენს.

ქორთუეფი ქეკ ი პილი,
განთხიშა გეთევ ა რინენა.
5 თუთას ტყას ქედოსკდენა—
გვერდის ყუდეშა ვაალინენა.

ნანდული მიჩქ ვითოყირი—
ტყვიეფიში მინაგეფი რენა.
თუთას ტყას ქედოსკდენა—
10 გვერდის ყუდეშა ვაალინენა.

ფულანდი აკას ვანოღვენდო—
მეჯინელო ნდემი რენა.
ექი მა მიიფშინი ეში —
ქორთუეფი მუქო აგ უ დეს.

15 მუქოთ კენიბჯინედინი —
ლეტას აშაარაგუდეს.
„ზაკუსკა“ ქუთეშის ოპქკომი დო
ქემიფსევანჯი ბანოჯას. *)

მივარჩილი ოჯახისინი
20 ართი ცაზახი კარს ოჯანს.
ონანგერამი ცხენი მეყუნსე,
ფოქვი — „თეს ქომუჩანს“.

ხონი ქალაქის გეშ ე ბლიდო,
შუკას აქილე ყარაულეფი:—
25 სუმს თოფი ქუუკებუ—
ვითი შხვას ანგურეფი.

ცხენი შულადირი პუნდუ

*) სოფელია, ქუთაის. ახლო.

ბანოჯაშე ნარტულეფი.
ცხენი წყარი პიც ქემ^{ნი} ფსვანჯი —
თუდო ქეჩა მიმერჩედ.

მოსვანჯა დო თი მინუტის
სუმი ქორთუემქ გემირჩქინდ. 5
წორეთ ნტერო დავამტკიცი
მურო მუ ჯგირი გემირჩქედ.

მურთაქაში მანგიორო —
კლე^{ნი} დუდუშა მემიძედ.
ქორთუემქ დუც ქიგმ^{ნი} ცის — 10
რადგანს ბძირეს დონჯირელი.

ღართი მუკ^{ნი} წყ^{ნი} მილი მათუ,
ცხენიშა ვამათუ შონქირელი —
თაქი აზრიქ ქუმმაჩ —
ქიი+ფიფქრი ოში ნერი. 15

ჰე, ლეკური, კოკვათენქედა
რექ ღორონთიში გორჩქინელი!
ნაგვახუ^{ნი} *) დოფხვადეს —
ყარამანი ***) ოკათედ —

ყარამანი კომჩინიო, 20
მა ვორექ ცურუა.
მა უბადო ****) კოჩი ვორექ —
ჰაბა! ნემომინდურუა.

*) სოფელია სენაკ. მაზრაში.

***) ვვართი კიკიანი

****) ძვ. — ქ., ცუდი, მახინჯი, იხ. და შეად. ა. ხახანაშვილ. — ქ. სიტყვ. ისტორია უძვ. დროიდან... 1919, მე-3 გამოც., გვ. 139, 10.

დ,გართი და დორცვილ,ქ
თექ ქ,დგორულუა--
ცაზახალა მუქო ოკონი,
მა სი ნ,მოგურუა.

5) ყარამანს ისხი შველა--
მუზ,მა მა სი მ^ირსხენი;
სი ვანორღვე პატოსნება--
კეთილ — შობილიში ზ,სხირი.

10) სქანიწკ,მა ვაჟოფენო ნდვება,
სი თოლი აკოფირსილი,
ყარამანს თინა უჩქ,დ,
მითინი ტყურა ჯურდანეფი--

ვარა სოიინი მიდნაღელი
ქორთუეფიშა კურტანეფი...

15) მოლე ჯარი გიიძირე დო,
მუზ,მა შარას ქუალეფი.
ბრელი მარგალი კეთილ — შობილი,
თექი თავადი -სქუალეფი.

20) ყარამანი ჩემერცხი--
საკმაორე გაჭირება,
უკახალე მილუდეს,
აფხანაკური გაჩინება.

25) იპკოფი და მებდინ,ქ,
შემდგარილე გამჩინება. —
მუზ,მა მა ს^ი პკოფე
იზ,მა სქანი აშენება.

ყარამანი ჩქიმი თხოზინ,ქ --
სი მუშენი გამქიდო,

ქაკი ცხენს ქიგნიფხვილი—
ჩქიმ, რაშიქ ვამშქიდუ.

დორქყოლი დო წყარს ქემერჩი —
(თ) ი გენწყვილქ ვარმქვიდუო...

ტარჩენიშა მუვანჭინი— 5
ართი ცხენამი ქორთუ მწრს.
(ესეთი ცხენს მიდულა—
მუქო ბზოგე ეში რჯულც.)

განიშე ლივერი ქიპლოთინი,
დიხას ოჩანუანც დუცე. 10
მუჟანს ცხენი მიდუდინი —
უკული მოყოთანდ ქუცე.

ანწი შარაშა ვეგმარინე,
კუჩხით უჯგუ ჩქიმი ულა,
მარა უცხენეთ სო მალინე. 15
თუმაში მათესკა ჯარი მშლა.

ამდლა ცოფე ჩქიმი აღსასრული,
ჩქიმი თაქიანი ღურა,
მა ხვალე დო თეზემა კათაწყემა
გარხება მუქო ვარე ტყურა? 20

შულადირი თინწყემა ეორდი
მუჟამს ცხენს გიმა—ფრთინი.
ჯოლური კოჩი სინჯა ცოფე,
კაკულია მუანთილი,

ყაზახი თინა ვაჩქედას, 25
სიმარგებლეთ დემართინი.
ვარა სი სო გალინედ,

რადგანს ლივერი მუგაროვინი.

მა სუმი ბერგი მუმოგრედ,
მუჟანც დიხას დუვანთხინი.

მუკი — მუკი ყაზახეფი,
5 სკა ცალო მიბუძოლუანდ.

(კააკალეშა ხილც მარზენდეს,
პის, მომიშოლუანდ.) *)

ბ. კ ი თ ხ ვ ა.

შენ, ყურუა, ყაჩალი ხარ,
ქვეყანაზედ კაცთა მკვლელი.

10 ველარ დაეჭირე სხვას—
ჩემზედ გარდაც გყავდა მტერი.

ოჯახებში მიმხდარი ხარ,
ვზაში ხალხის გამცარცველი.
წმინდანები რისთვის დაჰგმე,

15 რად აწუხებ ქვეყანასა?
მითხარ, მითხარ, პასუხს ველი!

ვ. კ ა ს უ ხ ი.

მუთი ბლოლესნი—მარგალენქ,
ვარა სი პკოფუნდიო?

*) ასლანი ყურუა — გასულ საუკუნის 80-იან წლებში გან-
თქმული იყო, როგორც დაუცხრომელი ყაჩალი (აბრაგი). სამე-
გრელოსა და იმერეთში მის თავ-დავიწყებას და ვაჟ-კაცურ თავ-
გამოდებას შესტროფოდა მაშინ არა ერთი ახალ-გაზრდა. მარ-
ტვილის (ნაოლაღევის) ბოქაულის—ამაშუყელის მიერ იგი ერთ
დროს დატყვევებულა იქმნა, მაგრამ. მეგობართა დახმარებით,
ტყვეობას თავი დაახწია და კვლავ მრავალი ითარეშა. ბოლოს
ერთმა ქაღმა, რომელსაც ვაენდო, გასცა და მოაკვლევინა.

შემდეგი სტრიქონები მიმართულია სამეგრელოვს ზელიმ-
ხანისადმი ნახსენებ ამაშუყელის მიერ. ამ სტრიქონებს მისდევს
პასუხი დატყვევებულისა, ისევ მეგრულ ენაზე. **შ. ბ.**

ქორთუ! ქომიქდრკონი
დღუც ვემერსოფუნდიო?

ჩქიმი ამბე სი მუთ გიჩქ,
მუთუნი ჟანც ქორსუნდიო?
დღას ვაგიძირქედო—
შორ-შორიშე გოპუნდიო?

5

ნოჭღალენს დოფხვილეს,
ნაველი ვორდი კუჩხიში.
კუჩხის ბორკილი ქემიდვეს
გერიში ოქკომალი ჯორიში.

10

ართო ვორდი უჭკუმური, უშუმური
ართი მარა წორიშიდო
ქუმეშოთ ვადამიმარგ
ჯარი ორღას შონიში (ნი).

ღადირი ხორცი ქუმომიღეს,
ვაჲ, სქანი მახაშალს,
ღორონთქ ქუმე გემოდვინღა,
ქალვოსხაპანქ აბაშას... *)

15

16. „დაჩნიკიში“ გაჭირება.

საჭირო ქორე მართალი აზრი
კოჩქ თაქიანი გეჭარას:

20

*) ასეც მოხდა. ყურუამ ტყვეობას--გაქცევით თავი დაახ-
წია, როგორც ზევით შენიშვნაში იყო ნათქვამი. ეს კ ლექსი,
აღბად ერთი პოემის ნაწყვეტია. ჩაწერილია ჩემ-მიერ ს. ნო-
ლაში (ს. ს. კიწია, ალერტი და გურძემს შუა მდებარე. მეო-
რე ს. ნოლა არსებობს სამეგრელოას სხვა კუთხეში, მდ. ნო-
ღელას პირას, ზემოთ ნახსენებ ნაგვაზუუს რაიონში)—იხ. „M.
მ.ტ.“ I ნ. გვ. V)—მ. გ.-ს გადმოცემით, რომლის სახელისა
და გვარის მხოლოდ ინიციალებს („მ. გ.“, სპ წლისა) ვათა-
ვსებთ, თანახმად მისივე სურვილისა. შ. ბ.

ვუმარდეთ „დაჩნიკეფი“
ამინდიშე თე წანას.

ლორონს ფთხუათ ჯგირი ბოლოქ
აწი კოს, ვ ე ნწარას.

5) თაშირე საქმე, აქიანი მყოფის
ქუაქ ოკო დ ე ფარას. *)

ლებარდეშა მეუჩამუ
თეცალი წყარი ბუნებას.
მიქეთი გეშუ პლანიტინი—
10) ვეფრჩქილეთ ნდურებას.

კუქის ჯგირს წიმინდანს
ქოთი ჯვეში ხურებას... **)

მა თაში ფიფქრე, კილი ვაულუ
თე წყარიში ძალასნი.
15) მუგდაქ დოჯდოხოდასნი
ვაძირნქ ზარალსნი.

აშო ძიუთ ენოფრთით
გილაფსხაპუნთ გოლასნი.
მუშენი ოკო ვენტურათ
20) ათეცალი შარასნი?

მართალი რე მუზმათ რენი
(მ) ცირე ქორე ოკომალი.
ცვალი, ხორცის მიძვირენა
ბჟათ ვარე ოშუმალი.

25) თეთ ჯგირო დ ი ნწყუედ
მაფუდეს ოსხუნალი.

*) დუუსქიდას.

**) ფულირი ციებას.

სისოქ **) მეჩირთ: ბუაშა მეტბ
წყარი აფუდ ობუმალი. ***)

კომისიეფს გეაშაბგორნთ,
ართი აზრის დოფსხუნუნთ.
მაყრა დღას ვაფშენა ნდო 5
ჩქი, ჩქინი დუდიშო გოფქურუნი.

კერძოთ სისოს ვოფერტ,
შხვაში ამბეს დოფუბლუნთ.
ენარე ჩქინი მიზეზი დო
ქყიშენს ტყურათ ვონდურუნთ. 10

დიო ირფელს გევაღეთ
ჯიბე ვადამიმკირებუნა.
ლორონთიში შემწეობით—
ბრელი ვაგაპკირებუნა.

ჰაერი, წყარს უმარდეთ 15
ტყურათ ვადამბინებუნა.
სასჯელი ბძირით, და იშენი
ზისხირი შემეძინებუნა.

ართი ამხანაგი მართალირე.
დიდი შეწუხებული რე — 20
თიში შეწუხებაში გეშა
ჩქინი ხათრით რკებული რე.

ბეგი, ***) ვენარლა სქანი ქირი
ჯორი ხეშე რტებულირე.

*) მწყემსის სახელია.

***) მინა დინალი.

***) სახელია იმ მეაგარაკის, რომელსაც მოუკვდა ნათხოვიარი
ჯორი. იხ. შენიშვნა ამ ლექსის ბოლოში.

თიში ღურას თიცალო მიიქცბ
სქანი კოჩანა ქებული რე.

მთელი კრება ვამტკიცენტ
თი ჯორი ვარდ მაფალჟ .
5 იშენი ათეზრმა კილი
თინწკრმა *) მუქ შაყარუ.

ღურას ჯორს აღოღრნი
თი დლა მინჯეს ვაქარუ.
თენა მინჯექ ვედ ეთმინრდა
10 ხოლო უფრაში აქარუ.

მიგდას გური ქეგლგაქუდ
თი დლას ბეგის ძირნდინი:
ცალი თოლი სორდ მარა
მაყირა თოლს რწკინრდინი.
15 ღურა ირფელს ძნელი აფუ
ცოდა ჟუჯენს რხინრდინი.
ბეგიქ თიზრმა სასჯელი ძირ
ჟირი ჯორიშა ღირდინი.

გარა ჯგირი, წესიშ გება
20 პაპეფი განათლებულეფი
შგალობელი ჟირი „რიადო“
ნაგურეფი კრებულეფი.

საზოგადო არძო წმინდა
კათა განათლებულეფი.
25 ბეგის პატის ვაცენდუო
არძა ტვინიში მენდულეფი.

ხუთი წანად ი ჯორიდინი

*) ჯორიწკრმა.

მალურყო გემონწყილი.
ხოლო დიდი გინ იღ
თიხმა შაყარელი კილი.

აქ ბეგის მუ ბრალი ულუ.
ლორონს აფუდ გემონწყილი. 5
საეისტავკოთ პუნდესკონი
ლებარდეშა გემოწვილი.

დუდი ონდეთ მუუღუღუ
გინოდედ ართი „პლაში“. 10
თიში პლანი ბძირითენი
ხათე ქიგუშქვით ტაში.

მალურუ დენი მუ საეჭვოდ
ოლონდ ვეველუდი თაში.
ითამ ჰაერქ მწრთენი მიჩქედ
ფერი ეუჭუღუ ღვაში. 15

თელი კრება ვამტკიცენტ—
კაპეკი ვეგვადვალუ ვალი, *)
„სუდიქ“ პასუხი მორთხუდა—
„კათეფს ქოკითხით“—შო ბრალი.

ვარა, გამვოსქიდითედა, 20
გვალო მისურენა ნალი. **)
ივანიაში ****) წამალი ცოფე
ოკო იბლათენი ძვალი.

ცალი თოლი სალი ორდ, მაყირა ცოფე თრუმე
მარლი *****)

*) მიმართვაა დაზარალებულისადმი.

**) ახალი ნალები, რომელიც შერჩა ბ. - ს.

****) ქათმების ქირი.

*****) სვერც, ბრმა, ფუჭი.

კვეკვერეში *) სვალისცალო
კუდელი მუკასიტინანდ
ოურქული სათ'მოში ტარიცალო.

ბორკეფი მესისინაფილი
5 გინოქელი სკამიცალი.
ყუჯეფი ქოჰქ ვე^რდირიკედ
ჯა მანგარი სალიცალი.

მინჯეს ინა ლურელი აფუდ
ოკოდ ეშგ ატყურუკონი.
10 ნალიში ფასი აშიდუო--
ოზეშა ენ ჟ ლურუკონი?

ართი ვერსი ვაალინედ
გვერდი ფუთი მააბუნუკონი.
ყვილუკონი მუ აშიდ
15 ხორცი ვეერგედ კკომუკონი.

ბეგი! ფოლო ვედ ი^რბტუათ,
ხეშ' სქიბ' იყი მაქუალი;
კუდელით ვედ ი^რბტუათ
პუნს ტკიბირიში მაშუალი.

20 ღორონთიში ოქყვადალი.
თი ჯორიში მარდუალი.
თიში სახე გრმაშინენი,
კოჩიშ' ტანიში მახუალი.

ბეგი! ეშენი ვეშ ი^რწუხა
25 ყუჯიშათ ვეგლეფაფრთხუათ.
მინჯექ მუთუნი მიწის, და
ბოდიშით ვაფთქუათ.

*) კაზელა, ხომლა.

მუთ ზომარენი თის ვემინჯათ, *)
ვარი ვამრვარქუათ.
ღურელი ეშმა ტყუურესნი
იშო ღუემარდუათ.

ვამიქენანო გოხვეწდენი 5
ყუდეს ვადგორინწნი.
ბეგიქ იყონასია დო
კოჩით ეთი რჩქინუნი.

იშენი ღურას ელდდღო 10
თოლიშე დეეთხინუნი.
ოშენერი კილუანი ჯორი
ხეშა ქეშეერჩინუნი.

ბეგიქ სოფელს დიდი ერგ 15
გოწიპინდუ ხორიალე.
თი ჯორიში პლანი მიძირ,
მაჩამინჯე მორიალე.

ირო გუძინი ხათრისდო 20
ნუწრექ ჯორიში მგლოვიარე.
სორდ, ი ცალი ოხერიში,
სოფელი ჩქინს ოდიარე?

ის მუ აღე? მოცოდრთ
მუ გოხვარ შარასნი.
იოფელი გიღუ ოჯახურო,
თე ბარგიში ღალასნი.

მარა ვედგეთხუებუთ— 25
ვემგართას მარასნი.
ვაბოლენქ, საჭირო ვარე,

*) დევეპატრონათ.

კოჩქე ბრელი ჭარასინი. *)

17. სოროფილიში გოდება.

შეწუხებას ჩქიმს ფთქუა;

შხვა საქმეს მეუტალე.

ზაფროაქ გურს შემომეყრუნი—

ი) დაბადებას ჩქიმს ბჰყალე. **)

გუმაშინი სოროფილი,

ჩქიმი კჱუაში მეწამალე!

ვაპილენს და ჯგირიმაფუ

შხვა წამალი ვემმალე.

10 დლარიში ვიშო სქანი დუდი

ჩქიმოთრე დინაფილი,

სოროფაქ კლექო გორთუ.

გური მათუ შინაფილი.

უდაჩხირეთ იპჱუქუ დო

15 რობუს ვორექ რგინაფილი.

ვართი ლურუქ მიკორინუ,

სქანდე გური წყუნაფილი.

მარა ჯაბი მის, ულუ,

დარდი ჩქიმი მის, ოქირუ,

20 ჩქიმი დუდიში დასასჯელო—

*) ლექსი ეკუთვნის ლიპარიტ წითლიძეს, დაწერილია 1919 წლ. ივლისში, აგარაკ ლებარდევში ყოფნის დროს, სადაც აქ ნახსენებ პირს— ბ. ა. —ს მოუყვდა სხვისგან ნათხოვნი ჯორი. პირველი ათი ხანა შეიცავს „შესავალს“—წყლის თვისებათა აღწერილობით, დანარჩენი თვით ამბავს. მე გადმომკა ლექსი ს. ტალერში ყოფნის დროს—აკ. ა. გოგოლაძემ.

*) მეუტალე, ბჰყალე (იხ. „ბატა“—დომიტალენქო, აქვე № 21. გვ. 73)—ზუგდილიზია, რაც აიხსნება ავტორის ბიოგრაფიიდან (იხ. შექდგი შენიშენა. ლექსის ბოლოში).

ლორონქ ცოდა თაში მოძირუ:

გურიში აზრი მემიყოთუ,
რინა გვალას გამიქირუ,
ბოშალაში მოლასუა,
ათეცალო მის უძირუ?*) 5

48. ასეიანი ძღაბეფი.

ახალი ამბეს მუგოშინა,
ეგებ ქოგიჩქედანი მარა.
ასეიანი ძღაბენს —
ასკვაშენს პარკიში ფარა.

ბურელს გვალა წართუმუნ დო 10
ჩილამურიტ გილენგარა.
რუსული ქუდენს ციღულენა
იში ამბეს მუქო პკარა?

გასაკვირი მუქო ვარე
ასეიანი ახალი მოდა? 15
მისეთი „შლიაპა“ ვაულუნე
ახავაჲ, იში ცოდა.

ფარათ „შლიაპკა“ ქიციდით
ჯარიშა ულა ქეგოკონდა,
ვარა ღოლიტ კოქოჭამი, 20
ვარა ხასლა მითოგორდა.

მარა თეთი ქოფთქუათ,
მი არზენა თე ქუდენს?
ბურელს ხანჭი ვაუხედე,
ფარა სოლე უღუდეს. 25

*) ჩემ მიერ ს. დოშაყეში ჩაწერილი ა. პერტაიას. გად-
მოცემით, 22 წლისა, ზუგდ. მაზრაში აღზრდილი.

ბურელს ლებია გაგვიუჩამუ,
ქული ქუყიდირ,დეს.
ქვიმა ქმოქიშაფუდეს
კაბაშა ქიმთუფულოდეს.

5) ქული ცირას გიორთუნი
ოკო ორდას ნაკლანს.
კაბა ოკო მუკაქუნდას
სარჩულამი — „ატლასი“.

ინენს ქული მუშოთ ოკო
10) ვაულუნა კაბაში ფასი.
იში ონჯლორე ვაუჩქენა
უჩაფულეთ გილართას.

ირი-კოჩი უძიცანს
არძო თინენს ჟუჩინენა
15) ქულამეფი არძო ართო გერე,
ითამ ლორონს ურჩქილენა.

წირვა მუქო გე თებუნი,
ხათე ულდშა მირულენა.
რუსულს ჯვარი დუწვირი
20) ქორთული ვეკაბუყინენა.

ქულქე ვეგენომიოლასია
კისერი გოსქილადირი აფუ.
სავალოთ ეკოფეს
გვერდის დიო ვაუგაფუ.

25) ცანქიში ფარას მერჩანთია,
მარა ცანქის ვაუპარკ.
ბარიშნენს მუ ოხვარ—
ქირსუფალს ვაუგაფუ.

მშობელენს გჷლახ

ცუღშა მულევიარინენა.
წირვაშა წმორთანი
წოხოლე ვეგიარინენა.

ვაჭარეფიში ფარა გეძ
ქალაქიშა ვაალინენა. 5
ახალ-ქუდამი ბარიშნეფი
თაში გილახანდილენა. *)

დუსჲ ქუდი გიორთუნა,
ჟი თუმას იკირენა.
კაბა მუქომი მიკააქუნანი 10
ენა ირკოს მიძირენა.

ბურელს კურთა ვამაძ,
ეფას მუდოს იშირენა.
ჩაფლა სოფილი მააძენანი
ლეტა მითაჰყირჰყინენა. 15

ჰე, ქუდამეფი! აწი რთხულენტ
ქუდი ქიმიოტუათენი.
საზოგადო გიძრახენა
დუდი ვეგლ ე ლუათენი.

ქუდი ვაჭარს მიართვით, 20
ეგებ დირთინუასენი.
უკული მის უჩქჲ--
შორიშ: კოჩქ, ეგებ ქოგითხუასენი.

მუმა მუშე ვაგოცოდ
ქუდიშ: ფარას თხულენქენი. 25
ინა დუსჲ ქიგგორთუნდა--
კოს ვაშქიდულენქენი.

დიო სქანი ვარენი თეში,

*) გილეცოდ ილეებუნა.

სოფელს გილაგულენქნი.
მუშაში ჩაფლა ვამოგიძ
თის ვაწკიწკულენქნი.

5) ენა წორეთ რიგი ვარე,
სოფელი დო რუსული ქუდი.
ფარა ტყურათ მეგიჯოთამ
გვალას გილაგილუაფუ დუდი.

„აკადემისტი“ სი ვარექ,
მუასკანი ვარე სუდი.
10) ქუდით კანდიორენქ ვარა
ფურჩათ გილუ ეფშა დუდი.

ქუდი ხოლო ქუსუ ვაგე,
თქვა მუქოთ ცირასნი.
ქუსე მუქომი კაბა ოსქენი
15) ნიტე ქუგორჩქინასნი.

მუქო ენა ვაგოსქენი
ეგებ დაგარწმუნასნი.
გიჩქდანი, პატონეფი,
მა ვაპქარ ტყურასნი.

20) მანათიანი ქუდი გილუ,
ჯვეშიჯგუა გინგოლირი *)
კაბათ, იფორენტ ვარა,
„იუპკა“ ეკოპუტორილი.

ქორთული ჩაფლა მუგოძენა
25) ნაჩა გითოპუტორილი.
თვითონ საწკიწკარი რეთ,

*) მოწიკილი.

კისერი ელახინდოლირი. *)

49. ბოში დო ცირაში ლექსი.

ა. ბოში. მუ დლა სოფე ჩქიმო თი დლა,
 მა სი პრიველს შერხვადინი.
 ჩქიმი ბოშალა სი გოგირთ
 ბოლოსრე მეფხვადინი. 5

არძოს კაბა სოფილი სოფუ,
 მისრთი დინგოძიკანდინი.
 არძოქ ზღვაშა გემციოუ,
 კინოხ მუზმა იფხანდინი.

დამერწმუნი, დამიჯერი 10
 სქანი სოროფაქ თეშ ოპკოფუ
 დოხვარხვალი მემიქყვიდ,
 გური თეში ომიქოფუ.

ათენარე მუნობქენი,
 ტანი გინაფილი პოფუ. 15
 სქანი ძირათას მნატრენდი დო
 თურმე დუდი მემისოფუ.

იპქუქ სოროფათ
 გორჩქინელი მაფუ ალი, ---
 სი სოფექ ჩქიმ სიცოცხლეში გემართალი, 20
 ხეს დუსგოგილუა შესაწირეთ, მა საწყალი.

ჩქიმი რინა მუშა ოკო ღირდას,
 სქანი ტკბილი ხონარს სუჯით ვეფერჩქილექენი.

*) ჩაწერილია ჩემ ნიერ ს. გურძემში. ლექსი ეკუთვნის ა. გოგიას, 10 წლ., დაწერილია 1909 წ. ჩაწერილია მისივე გადმოცემის მიხედვით.

ოხვამეშა მუშა იბდა—
სი რექ ჩქიმი ლორონთინი:

ჩქიმი რინა მუშა ოკო ღირდას,
ნამდვილი თიში მანწარარე,
5 ჯიხას კოჩი ხვილდას.

აქა რჩევა ქუმობჰარი:
მუ აზრის გევანწყუე?
ათე გოფაჩილი ჭკუა
ართ დიხას ქუდგონწყუე.

10 ვარა ბარათი ქუმო ჰარი,
ვარა სიტყვათ ქომიწუე.
მხოლოდ რთხულენქ, ათე თხოვნა
უნუგეშოთ ვადომტუე.

ბ. ცირა. ფუე, ლორონთქ დოჰყუას,

15 ეშმაკი დო მუში სუა.
ჩქიმი ტვინი გვიორღვი დო
აწი სო მილუდუ ჭკუა.

ხოლო რჩევას ფთხულენქენი
მუ მიჩქე ნდო მუ გიწუა?

20 მეტი ვაგაცხადა ვარა—
დოპილენს გურიშ' ქუა.

მუ ბლოკინი ვაგიჩქენო,
სი უპიჯო უინოსკუა.

ირიფელი გუმოჯოგე:
25 ოჯახსა, ქომონჯი დო სკუა.

სალაყათოთ ქობძირი დო
აბა მურო მუს თქუა.

მუდგა — მუდგას პჰარენქ დო

ვიშო-ვიშო ამირთუა.

ჯგირორდუო? ფურო რდუო?

ჩქიმი ბედს მა უჯერდი.

მარა სკანი თილისმოებით,

აკომიქვი ჩქიმი ბედი, *)

5

50. ბ უ ე წ ყ ა რ ი. **)

„მეავე წყარს“ თქუანანი

ირიკოს გერგებუნა.

თაქ, მოგიზოჯენანი

საქმე გაგიკეთებუნა.

ლახიანი ვაზოჯენთო,

10

ჯგირო მოგიფიქრებუნა.

ტანიჲ ქუა დო სისუსტეშა—

ემმაკი დაგიფარებუნა.

მხოლოდ ზომა ექ ვაძ

კოჩი ვაპუნა წინამძღვარი.

15

ახალენქ გეეფჩინებუათ—

ზომათ იფხვარათ წყარი.

გამოცდილფევი მეხვად ვარა

მუთას ჩინებულენს ტყარი. ***)

მოკლე სიტყვათ მუგოშინით

20

მა მეგოლექ თენა ბჰარი. *****)

*) იმავე ავტორისა.

**) მეავე წყალი, რომელიც უხვად ამოსჩქევს ე. წ. „ჩე-გოლაზე“, სამეგრ.-სვანეთ. საზღვარზე.

***) გამოუცდელი.

*****) იმავე ავტორისა. დაწერილია „ჩე-გოლაზე“ ყოფნის დროს 1915 წ.; ჩაწერილია ჩემ მვერ, ავტორის გადმოცემით.

51. ა ფ ხ ა ზ ე ფ ი .

აფხაზეთის მუ ამბე რენი,
მორთით დო მარჩქილით.
ინენს ხირუა ვემიატენე—
ათასი ქესა მარჩილით. *)

5 სოადა, სოადა გილეფათუ (ნა)
კაბა—ლართი ხარცქილით.
კახანს ცხენი ქოყუნდეს
მენაზრმა არდგილით.

10 ცუდშა ქიგესურებუნა,
შქა—სერს გეკლერანტალენა.
თითო ხორა მაყალეფი—
უკახალე ეკაძარგალენა.

დოზოჯიე უწუენი
ციტუცალო გამწაალენა.
15 ხათე ლური ქუმალენა,
ბუხარს ეკიჩანგალენა.

ინეფიში რინა მუ რინა რე,
ხვარცა ოზლოდუახსენი.
კითის ბირცხა ვეგიაპალუ,
20 ტანიშა იხვატუანსენი.

ლუბაშა ხე მილჟი,
გიჩქ მუთუნს ჩუანსენი.
მუ გვერშაპი მულუხე
ლუბას უბურჯუანსენი.

25 ცუდშა მერთე, დლას ვაძირ—
ირო შხვადო გილჟლა.

*) მარდიშენი.

ჩილს კითხე გიწინა—
„მუთა დუღინუნა.“

კაპეკიში საქმეშენი
ხათე ქემკაბინუნა.
ირო ტყას მითორენა 5
შხვადო ვეგნ უჯინუნა.

„მუშუბზიას“ *) გიწოლენა **)
კითის ოციკინუნა.
ოოვზიოპეტი ***) უწუე
ჰუჯიშათ ვამირჩქილუნა. 10

ხვანთქარიშო იხვამანა,
მაფას ვამიშინუნა.
მელე ვარეკ ტარიელი
მოლე მილექანჩქენი.

საწმოხონოთ ვეეჯინეთ, 15
დღას მუთუნს ვაჩუნათ.
გორცვილი ტაბაჩა მუკგოჩან
ჩხეშას გილუკვანწუნაქ.

ყუდეს მუთა გაპალუ,
ნინას გილუტკაჩუნაქ. 20
არშიყობათ მიოჩქენა...
ცხენს ორულუნანნი.

პატონი—ოსურქ კორკითხანი,
პის უმუნტუნანთენი;
„ყუდეს მუჭო რეთიე?“ — 25
„ვამიჩქნა“—თქუნანთენი.

*) აბხ. „გამარჯობა“.

**) ზუგდიდიზმია.

***) აბხ. „გაგიმარჯოს.“

მაზაკვალი ხოლო ვარეთ,
ბირცხას გილაჩუანთენი. *)
ირი დლარხუ--დღეობას
აფხაზეფი მოლე რენა...

ბ) ეჩი ქიგესურებუნა
მოკითხუ ხოლო რენა.
ინეფიში მოჯგირალა,
ნაძალი დო კოლო რენა.

ლორონს დუუჟყუდას
10) არდა ართო აფხაზეფი!
ირო მოლე გილეფაფუ
ი მახინჯი ხვარცამეფი.

ქკოლა ცხენს გეძარგენა,
რუსიში ეკაქანჩალეფი..... **)

52. ს ა ე ო რ ო ფ ო .

15) აბა, ჩიტო, ქოფურინი
თენა ქემეული თის,
დიორდე ლუბას ქუმლუ დვი,
უკული ქაჯუდი პის.

აბა, ჩიტო, სქანი ჳირი
20) მუს მომილა დენართის,
ქიქე მუკართინუანს
ჩქიმი გური წყუნაფირს. ***) ხალხური.

*) აქ აღნიშნულია აბხაზთა ერთი წესი. თათის ბრძნელებს რომ მოიჳრიან—ყველას შეინახავენ და არავის გამოუჩენენ. (ეთნოგრ)

**) ეს ლექსი დაწერილია 1910 ქ. სოხუმში ს. ნორაკიას მიერ, ა. გოგიას გადმოცემით ჩავწერე ს. გურძემში.

***) ს. გურძემში ჩემ მიერ ჩაწერილი ერ. ჩაჩიბაიას თქმით.

53. ს ა უ ო რ ო ფ ი ა :

პირველს თის ვოხვეწეკ,
მიქისა მუჩუ თოლიში ჯინა.
ხეს, კითი დო კალამი,
დუს ტვინი დო ყუჯიში რჩილა.

შური ძორიში *) მათხუალო, 5
გური დო სარაგადოთ ნინა;
თიში მენდით გალურქ,
სოთინი ვეშემილებუ რტინა.

მიდგას პირველს ვოხვეწედინი,
თის ოკო მივენდვე. 10
მუადგა გლახა მუჩასენი
იშენი ოკო გებჯერდე.

მეტი შარა მა სო მილუ,
თიში ზოჯუას ვევენდვე?
ანწი ჩქიმოთ თინა უჯგუ 15
კალამს ვაგვაჩემენდე.

ბრელი შრომა მიძირ მარა
ჩქიმოთ მუთა შემ' ძინებუ.
ირო შხვაშოთ მიხანდებუ **) 20
შხვაში მუშათ დომირინუ.

ანწი ჩქიმოთ ვაბთქუე,
ქუვორწყეკ დროკ მემდინუ.
ბოლოს დუდი იჩინია,
მუმაქ თეში დომიჩინუ.

ქკვერი მუმაში დენაჩინაქ 25
ბოლოშახ ვაგმაშინუ.....

*) ლეში.

**) მიცოდილუ.

ბაღჩას ჯგირი ვარდი ბძირი;
წილუა მოკოდ—ვამასოფუ.
მუქოთ მათშალიან—
ვარდიში ცოროფაქ თეში ოპქოფუ.

მ ჯვეში ვარდიქ გემაჯოგ,
ახალი ყვავილქ მეცოროფუ.
ვარდიში გეშა დობღურენი—
ღორონთქ თინა მიქყოლოფუ.

სი ხომ ვარდიში უჯგუში რექ,
10 თიშენი გოცქვა ვარდიშორო.
მუჟანს სახე ქობძირინი,
ეებობრჯი ოშინერო.

რაგადი წყნარი, მოსაწონი,
ულა ნოჩქვე მშვენიერო,
15 კიბირი ბროლი, თოლი გვირალი *)
ტანი ზღვინდალი კონიერო **)

აჲშახ დუდი ვაბჯოგედ,
აწი რინა ვამოხუჯუ.
სქან უმუშოთ ვეებრქ
20 ქომიწი—მუქო უჯგუ.

შური! სქანი ცოროფაქ
დამაყუნგუ, დანამუნჯუ.
ვოჯანჯდი ჩქიმი ჯარგვალს
კარ კიღერო, უმინჯურო.

25 ლოგინს თეში გიღებგარდი—
მუქო ჩქიჩქ უძუძური.....

*) თართე, მხიარული.

**) ზომიერო.

სქანი სოროფა გემაზუნნი;
გურქ წამირთუ უგემურო.
ჩქიმი თეზემა გილანგარა
ლორონთემე ჯგირი ვარე.

ბლამიში სქუას— 5
მუშენი თაში გამაწვალე.
ეჩ' დო ხუთი დოხთურენს
ჩქიმდა მუთა მაახვარე.

ანთება დო გურიში ქუაში—
სი რექ ჩქიმი მეწამალე..... 10

სოროფარე კოს ყვილენსენი
უჩქ შურიში გაძვირება.
ფერი დო ხორციში მიდალალა
დო სიცოცხლეში დამცირება.

სი დოხოჯი მა გალინა 15
მუთას გოქიმიინაფუა.---
ხემა წყარს გეაბუნქ დო
სტოლსეთი ვაგგონწყუაფუა.

ქკომუაში მეტის მუთას რშქიდა
ღვინსეთი ვეგგობუნაფუა. 20
მუჟანს გოკონი დოხოჯი დო
ვარდა გოგულეებაფუა.

ვეკომირღვა ათე აზრი
სერო ვეგნომიჩქვა დლაში.
ქინებენქ დო ქომიწინქ და 25
ოკო იყუას თაში.*)

54. „უირი სოროფილი“ ანუ „ასეიანი სოროფა“.

ლორონთქ თიშენ. ა დემაბადეს,

*) 1908. ს. მ., აბაშა. გადმომცა ავტორმა.

ჩქი ართიანს უბირდათ:
1 ნაშთალია დო ვარდის—
ართინერო ფთხოზრდათ.

ჩქინი ქუა—ართი ქუარე,
5 ვეშილეზე იში სქიდა.
ჩქი შიგორა ართიანი
დო ვაფშენა—„მუმა-დიდა“.

ჩქინოთ დიხა—ჩაფლა ვარე,
ჩქი მილუნა ართი კარე.
10 ჩქინოთ ჟი ცა ქუდი ვარე,
თენა „ჯგირი“ მუჟო ვარე. *)

55. ჩქიმი გურიში მინჯეს.

სქანი უოროფა თეში პკოფუნს,
მუჟო რკინას მაგნიტინი.
შხვა ცირენს თეში გიშაჩქქ,
15 მუჟოთ ძიას ბრილიანტინი.

სქანი მასკვამა ვეფუაფუ
მუთუნე ქიანაში ხატი,
ხე გვანილი, ფუხურუა
გალიაში მითნარდი.

20 მიმინოში გიოდინაფალი,
ოკოფალი ქეორიდე,
თინა ვაგახიოლუნო
ხურხის გოხუტოლდე.

სქვამი პლატოკი ქოპუას,
25 ლუბა! მულგაძვენუქო
მუჟანს მომგორუანქენი —

*) 1903 —4; ibid.

წონხოლე აწგაძვენუდე*)

56. ს ი ზ მ ა რ ი.

ართიშახე, ქედმარულუ
დო ქობძირი, თე სიზმარი.

წყარი შიშ უკვტებაში
ეი მაღალს გუშვორდი, 5
ვარკედ მეფეში სკუა,
ვართი მდიდარი დო ობლოდი, **)

დევეკვირი თე ადგილსე,
ქიბჩინი ბაღედნი.
შხვადო ყვავილს ვაძირენდი 10
მუთ თეკ ვარგდენი.

გური მხიარულო ვორდი,
ტორონჯი დინობარგდენი,
მარა თინა მაწუხენდ—
ყოჯანი დინიძახდენი, 15

თე ბაღეს გალე—გაღე,
უკტება ულუანს,
დროთ ფიქრიში ჩილამურს
თოლს გომიყუნუანს.

ხან ფიქრი დო ხან ყოროფა, 20
სერით ვამორულუანს. ***)

57. წ ი რ ი წ ა ნ ა.

წირი წანა—უჩა წანა:

*) ibid,

***) ომბოლი.

***) ს. შხეფში ჩაწერილი ჩემ—მიერ, „გ. ხ.“ გამოთქმით (40 წ.), რომლის სახელისა და გვარის მხოლოდ ინიციალებს ვათავსებთ, მისივე სურვილის თანახმად.

ირო ჭვინს, ირო ობუნს,
 წყარი ძინულენს, ბორია ბანს, ურავად.
 წი ვაყოფე ჩქინი საშველი: ირო ჭვინს ირო
 ობუნს.

ზარზულს: ჭვიმა, წყარი, ქარი,
 5 დამორჩილს: თირი—ბუქი.
 მუ ოხვარ ჩქინი ქივანას,
 მის უძირ ირო უქი?

ქივანაქეთი ვადე წყნარ, და
 ჩქი მეფეცენტ არდა ართო.
 10 ჩქინი მაცოდა ჩიტი ვარე:
 მებდინეთ არდა ართო!

მითინს მუთუნი ვამკაქუნს,
 ვამაძენდო ვეგიორთუ.
 ვემმორღვათ, ვემმოყოთათ, ქომბელადიო, *)
 ქომწმასუნია.

15 ლორონთი! სი ჩქი ქომიგორთუ.

ხან მარგალი, ხან ურია —
 პტყაბარანა, მინი ქორთუ.
 მუთუნი ქოძენდა—ირფელს ონტუ,
 ირფელქ ორქოთ გინიირთუ.

20 ირკოჩი ვარჭენს: ჭიჭე -- დიდი,
 ერი -- ბერი, პაპათი დო დიაკონი (მისეთი ქულუ
 გური მანგარი)

შურო სვინდისიქ წურთუდა,
 იკეთებუ ირი ვაქარი.

ვოუ, ჩქინი ცოდა, ჩქი საწყალი,
 25 მახაჩალი დინაფილი,

*) სიტყვიდან — „ბელადი“, вожакъ.

ვაქარეფი კეთებული,
ქუმურთუმუ ჩქინი დროს: გილევორეთ ძაფიში
ხინსე,*)

58. აფხაზა დო მარგალი.

(დილოგი).

აფხაზა. გამარჯობა, მარგალეფი!
„გემორძგუას“ ვათქუნათო?
მაბარგალეფი ზოჯენთედო 5
კოსე ვე კათუნათო.

გეჭკადილი ხოლო ვარეთ:
ტანს ვეუზარუნათო?
ქალარდი ქიმეგილათენი
ლექსის ვეგუჭარუნათო? 10

მარგალი. სი—აფხაზა ზოჯენქ დო,
ნიტე გევამარგალენი!
კოჩი ეგირთანდასენი
თეში აგამალალენი.

გე დირთითიე რაგადანქო, 15
მუჟო მიიგანგალქენი?
არძაშენი ებდირთათო,
მულა გემკიძარგალენი?

აფხაზა. „ვარა სოლე ედირთეთ: ნაბადია მუგოძენა,
გვერდი დიხას ქედოცენს; 20
ფერი კაბა მუკეგოქუნა—
ფერდის ოკო მუკობუნა,
ფერი ორტყაფუ მუგორტყნა—
ბაწარიას გე მანგარს;

*) ს. ჟინოთაში ჩემ მიერ ჩაწერილი, ვახა ყუფუნიას (25 წ.)
გამოთქმით.

ათეცალი მონწყილი კათას
გედირთათენი ვაგოსკუნა“.

მარგალი. „მუკოქუნას მიწონენტო?
ვართ ვარჩხილი თქვა გორძენა.

5 უფარობა გაწუხენა—
ნისიათ ვაგონდუნა.

კურთა! — ჯვარიაქურობას. *)
ძიქვა ხვალე მუგოძენა.
უკახალე ეკადარგალეთ
10 მორდილი დო მორდიას.

ლორონს თიშენი დუბადებუთ,
თაში გილეცოდითათ.

.
.

აფხაზა. „უირი წანას ვეკოროცხე,
ოდიშური ეინოსკუა.

15 საბუთენს გორენა დო
გაგმოჩეს ჩილ დო სკუა.

მინ ხაჩქენს \ მინ ვაქრენს,,
მინ შორიშა ულიირიჟ.

მინს დუდო ვაურსხებუ,
20 უბანძლუანს პატონისკუა.

მარგალი. „აფხაზა თინა ოსკუ,
ტყას მიშადირთასენი.
ხუს ბურქული კინი დვას
ჩხულენს ეკარშენასენი.

25 სერით ეუდეშა ქემორთედა—

*) ქ. სიტყვები: ჯვარი + აქაურობას, ე. ი. მშვიდობა.

კებურს ეკინჯირასნი,
ხათე ღორღონთი გაანქცორუ
შქართუნი ქიმნიქუნასნი.“

ათხაზა. „მარგალენს თინა ოსკუ,
შხვას ირფეოი მიდეჟლანი. 5
მუშის ხე ვეგეუცატუანი—
ირო შხვაშ კარს უჯინანი.

(იშ კარს მუთუნს ვაძირნთ,
აკა თხა დო ქაკიში მეს. *)
თქვა ჯგირი დლაბე გაქარესდა— 10
ვაჟ, ნიტე თქვანი ბეს. **)

მარგალი. ათხაზეფი!—თქვა ვარეთ ტარიელი ***)
ირო ბიწკით გილურთ,
ჯიბე გილუნა ცარიელი,
სოთინი „ხარჯიქ“ მოხვადას—არძა იშო 15
მიდურთ

ირიკოს თქვა იფუჩუნთ,
„უჩა დლაშო“ მუთას ჩუნთ,
მუჟღვა დიდიქ გაჭირდას—
აკა მართალს ვათქუნთ. ****)

*) რითმისათვის შემოკლებული — „მეტის“ > „მეტს“ >
მეს, აგრეთვე:

**) „ბედის“ > „ბელს“ > „ბეს.“

**) „ტარიელი“ მეგრ. ენაში ნიშნავს „ემირს“, რა თქმა უნდა,
„ვ-ტყ.“ გავლენით. ზოგჯერ ამ სიტყვის აღსანიშნავად ხმარობენ სი-
ტყვებს—„ქომოლი,“ ვაჟ-კაცი.

****) ლექსს მიაწერენ ბ. ფალავას (ს. ბანძიდან), ნამყოფია სა-
მურხაყანო - აფხაზეთში 1902—7 წ.წ.; ლექსი ჩაწერილია ჩემ მიერ
ს. ალავერტში (მ. „ალერტი“) — აკ. ბოჭორიას ვადმოკვებით.

59. ტაროზ-უბადოშ' ტყიში. *)

ბორია ირქენს, შერენც, **)
ზღვა ილუნს, პოპორს ორთუ,
სინთუანი ტიბუ დლაქ,
ჯოჯოხედიცალო გორთუ,

5 კვენს, ვალუნც დო მნრეხანს,
მეხი ჯყონს ბელეკანს,
ათეჯგუა უჩა დლას—
ტყიში გორუნს ევეე ***) თხას;

10 საწყალი მინჯეში გოჯოგელს,
ვალი თოლენს უბარჯლუნს,
თხაში პეტელც ვერჩქილე,
გურგინი რჩქილას ულასუნს.

წმინდა გიორგიში რაში,
სარკოთ დიხას გილანწყუნც.
15 ნარაგადუ ჯვეშეფიში,
ტვინს შიში უხატუნს. ****)

ბართვი ****) დო ჯაში ჯინჯი,
ის ოშკურინუნს,
გაჩენდ დო გიჯინე,—
20 უკული ათილინუნს!..

*) „მწყემსი უამინდობისა“ (Пастухъ непогоды).

***) ამ ლექსში ზოგან დაცულია ზუგდიდიზმი (სუფუ. „ს“ > „ც“), ვათავსებთ როგორც ჩაწერილს ფოთში და ვადმოცემულს სენაკში.

**) მამალი თხა.

****) ულასუნს=უმლის, შეუშლის, გადარევს, ურევს.

*****)=ქუცი—ბუჩქი.

ირ გურგინი, ვალიშ' დროს,
ბირგულც აშკვანს, ხვამულენს
დო შურქ ქალა სქიდასნი
ჟყიშ' ართ — გურო ხვამულენს!.. *)

60. ახავაჲ სილარიბე.

მუ გლახარე ი ოხერი, 5
ძვალი, ძელი სუსტი აფუ
დო გინოძუ გლახა ფერი.

ის ვაულუ დლას მოსვანჯა
ართი აფუ დლა დო სერი.
მოჯგირე განიშე უჯინე დო. 10
შორშე უძიცანს (ე) მტერი.

მუთუნი ვარე გასაკვირი
ასეიანი დროებას.
კოჩანას ვაგორუნა
პატის ცენა ქონებას. 15

კოჩი დეღარიბებუნი
დოუქყანა წონებას.
მდიდარი ირო ხიოლსკრე
ლარიბი ღურუ გუნებას **)

*) ჩაწერილია სტუდ. მ. კ.—კავას მიერ, ავტორის გამოთქმით (გრ. მეუნარგია). ლექსი ფრ. პოპულიარულია დღეს და რითმათა შეწყობით, ბუნების დასურათებით და სხ. მხრ. უნდა ჩაითვალოს *unicum* —ად დღემდე ჩაწერილ მეგრულ ლექსთა შორის.

**) ეს და შემდეგი ლექსები (რიცხვ. სულ 10) ჩაწერილია პროფ. აკ. შანიძის მიერ, 1916 წ. სამეგრელოში სამეცნიერო მიზნით მოგზაურობის დროს. ლექსთა ქვევით აღნიშნულია მოქმელთა სახელები და ადგილი ჩაწერისა (უმთავრესად ს. ეკი—აღმართი).. იბეჭდება პირველად.

61. * *

ვარწყეთო, ჯიმაღეფი,
მუქო ქიანა ირთუნნი?
მუშა კათაშ' ნაშრომეთი
ლალა კათა ირძღუნნი. *

62. * * *

- 5) ქმიდა გიორგი დიდებული,
ხესი მურე გიკებუნი?
ძღაბი, თინა მოთი გოკო,
ფუთქური ქოგორკიდებუნი?
ინა ჩქიმოთ ქუმოკონდა,
- 10 ბედინესი რგოფუდას;
ინა ჩქიმოთ ვაგოკო(ნ)და,
ჯოლორს აკუსოფუდას.

ნაპალიონ ხახუბია ს. ეკი

63. * *

- ირ ქიანა დომიღებუ
ვე გემხუნუ სანდალიშა.
- 15 დღას მუთუნი ვა მისხუნუ
ძღაბიშ' ეკოცხვანტალიშა.

6. ადამია, ს. ეკი.

64. * *

- შანქარს წყარი ქათუბენი
თეში გაფუქ დღულაფირი
ჩქიმეგოროფილი აქ, ვარე
- 20 სადლათ ორე გონაფილი,
ის რუსი აწვალენს
ჩქიმოთ ორე დინაფილი.

8. შურლაია, ს. ეკი.

*) კუა ხუნდაძე, ს. ეკი.

65. * * *

ბუა დო თუთა ალიმურს
ქიჟანაში გემანათლებლო,
მუ ლორონთქ დეგაბად,
ჩქიმი გემახანგებლო.

ელ. ჟვანია, (ს. უფალიკ-რი).

66. * * *

ო, ჯიმა ჩქიმი ბაძუ 5
ბანძას სამართალი ვაძუ.
ტოტია დო მუშ' მაყარე
თეშ-შარას გიღებანძლუ.

ლადი ხეცია, ძვ.—სენაკი.

67. * * *

სი მიცორქი, მა რჯოგუქი,
ეს მი მოგიწონუანს? 10
ქირსიანს აწვალენქ დო
შურსი მუ გიჩხონუანს?

ვ. გუნია, ს. ეკი

68. * * *

იას ვარდი ირო უჯგუ
ქლირაფილი ორდასი ნი.
ქორთუს მარგალ' ირო უჯგუ 15
დინაფილი ორდასი ნი.

მ. შურღაია, ს. ეკი.

69. * * *

ართი ვარდი ქომიჩანს,
ზოთონჯიში მათალუუ
ჟინოსქუას ველუდი, მარა
მარგალქ მიდმოსარგალუუ, 20

ს. გუნია, ს. ეკი.

70. რ ი ო ნ ი .

რიონიშპის ცაცხვიშ: ოროს,
სუფთა დელოქ მიმი წუუ.
ონჯუაში ნაზი ბინდიქ,
საიდუმლო თაშ-მიწუუ.

5) ცაღო დიხაშ: გორჩქინშდ როს,
თე რიონი გორჩქინელე.
თიში უკულ უგუწყნარო,
ირო თაში მუნოველე!

10) უგმუუთქუ წანერიე,
ვაგე კვენო ვარჩინელე.
ირო ახალ ყმაწვილურო—
მოლიდინუნს ვასქირელე!

15) ფიქრიქ ეშე გეექარუ,
აზრი მეთხოზ ფურინელი.
სორე თეში ჯინჯი წყარი,
უსქირაფო გორჩქინელი!

20) ქუთეშიშე ფაიტონით
უწერაშა ვავემეგხავრით.
ქოდოფსქიდი ყირი მარას,
ვისარგებლი მუავე წყარით;

თაქი სოსეს ხალხი ბლომათ,
გილუჟუღა ურემ-ცხენით.
ვლადე-კაეკავს მიმალ კათა
ვიშო-აშო დღა ღო სერით.

25) მათი თენენს ქუვაყუნი,
„ადინაჩქ“ ვიქირეე.
აბა რიონ სოლე მოუქს,
თენა მოკო ქობქირეე.

იბდით ეკი ნუხუშ გოლენს,
ძვირფას ჰაერ გარძენს ღონეს.
ღიღი გოლფეფ დუს გაწონენს,
ბრელი მუთუნს მოგაგონენს.

ვლადი-კავკავს მივეხოლით, 5
თაქ რიონიშ ჯინჯი V'ოფე.*)
კალაპოტიქ თეშ დეჭიქარ
მუქოთ წისქვილს ღარი როფე.

ადამიშ დროს გენათუა, 10
თაქი რირი ვანდლულაფე.
ჩქინ რიონიშ ჯინჯი წყარი,
თეშ ნაწირა დეღე ცოფე!

მუჟანს თენა ქობძირინი,
ახსნა მეფჩი საბუნებო...
ღიღი სიბრძნეშ განგებული — 15
საღორონთო სადიდებო...

ზღვა ჟირწილი დიხაშ მეტი,
ღორონთს ბრძნულო განუგებუ;
სოფელეფიშ მარწყალო,
მუნაფაშა მეუნდებუ. 20

ღრუბელ ზღვაშე მიიზიდენს...
მეურს ჰაერს დოყვაყვირო.
მთელ ქიჟანას დაურიგენს,
— ქვინს ზეცაშე — მოსვანჯირო.

მარა რადგან ქვიმა გოლას 25
ბრელ ვასქიდუ მდინარეშოთ.
შხვა განგება უნებებუ,
გეგმუნწყუუ სიბრძნეთ ეშოთ:

*) (ავტორის მართლწერით V=„ც“—ს).

ზოთონს ქვიმას ჩხურუ ცინუნს,
თირო მოცენს გოყინილი.
დიდი გოლენს თისხის დოთუნს,
ხრამებს ძირუნქ ეფშაფილი.

5) ათენერო თირი გოლას,
ჩქინოთ ღორონს გუუნწყულ!
თიშ-ნაწარა უდუღუო,
წყარეფიშოთ დუუნწყულ!..

ინგირ, ტეხირ, რიღნ, ტკვარი,
10) გოლას თირიშ ნაწირარე!
ჯინჯი თევრე იქყაფუ დო
აშო აშო ნახირარე.

დიდება დო ქება ღორონთს,
სიბრძნე მუში უწდომირე.
15) ირიფელი დიდ სიბრძნერე
საცვიფრო დო საკვირვორე.

ბრელი ბჟა დო მურიცხ თუთენს,
სახღვარ ვაულ ბოლო ვარე!
ვართ მითინი მიანქულუ
20) ტყურათ ტანჯენს ფიქრი მწარე...

ცაში კიდეს მუ ძალარე,
თიშ-გარ-შემო მურე სუფენს.
თიშა მითინქ ვემიანქუ,
დუს იღორენს, შხვას აცდუნენს.

25) კითხე აზრი მუ გიწუას,
სიტყვა არძას ართი ულუ:
„ვარე მუთუნ“ თეს გიღინა,
რადგან ქკუათ მეტ ვაულუ.

უსახღვროში მუთა უჩქუ.

მუშობურად საზრულოენა,
მუნეფიში საპირუტყოთ
ხორციშ: ნებას ასრულოენა.

ჰსჯული მუთუნს ვეგეძუდას,
მცნებას აკა ვასრულოენა. 5
სინიდიისიკ ვაამხილას,
ბოროტ გემოს აუფლოენა.

ბნელიშ: მტეოი— სინათლეგრე,
სადმროთო კანონ ვააკონა.
ჰსჯული— აზრიშ ნათელირე, 10
ცხოვრებაშოთ გიმნაწონა.

„სწავლა“ მუშით მუთას გორგუ,
სიკეთეშოთ ვეხვარიდა.
ვაგანათლოენს შურ დო ხორციით,
ლორონთულო იხვარიდა. 15

აწი ღორონთქ ვაკურთხანი,
თეშ წამკითხე დო გამგონე.
ჯგირ კოჩანა, ჯგირ ცხოვრება,
მერჩამუდან მოსაწონე. *)

71 ბ უ ნ ე ბ ა .

მურე ნეტარ თე— ბუნება, 20
ცა დო დიხას ორთინუანს.
გორჩქინელი მუთი რენი—
გუმარჩქინეს ოძირუანს?

დიახ. მუთი ძირაფილი
უძირაფუს ოწურუანს. 25

*) ალექსი ბერი (მუშანია). — 1889 წ. აბ. — სენაკი, თეკლათის მამათა მონასტერი და ს. ნაქალაქევი.

თიში ძალა წეს-კანონენს
ჩქინი ჭკუას ოგურუანს.

ცა დო დიხა, ბჟა დო თუთა,
მურიცხეფით მოქარგული!
5 ბუნებაში სიმდიდრერე
ცა---სამყაროს დორაზმულია

თუთარჩელა მყუდრო სერი,
გურიშ ჯადო,---მანანარე;
შურს ასუფენს---შორს იტაცენს,
10 თუთა უფსკრულს მონარნარე!

დღაშით ბჟა დო სერით თუთა,
სიცოცხლეშო გორჩქინელი.
აზრებული ჭკუას ირძენს:---
სუშით ვარე ერჩქინელი.

15 ცა დო დიხა ართ-მაჟირას,
ხეს უნწყონა გასაკვირო:
დაჩხირ, წყარი, დიხა, ჰაერ
ცაშ სხეულო საკავშირო!..

ირიფელი გონიერო
20 წეს--რიგობით დონწყილირე.
თი ართიში საქებარო
სადიდებოთ მონწყირირე.

სქან შინაგანს დეეკვირი,
კითხი მუთუნ აზრიანი.
25 პასუხს ირძენს გავებულო,
შურიშ სხეულ სახიანი.

უგონებუს გოგონუანს,
ლორონთიშე მოცხადებულს.---

აზრი სხეულს გეგინოჩანს,
ნინა იტყუ დამზადებულს.

ათაქირე საიდუმლო
ათე ცნებას მი მარძენა!
ჩქინი ჟირე ჭკუაშ მუმა, — 5
სკუას აზრის მიცხადენა.

მუსუთ ჩქინი აზრიშ ძალა
ვანჭუნი გევეკვირუათ.
თი ძალეფი მუთ ჩქინ ჟირე,
თიშ ვარია ვეფშქიდუათ. 10

სინამდვილით ვამიჩქუნა,
სოლე მორთუ სინათლექ?! --
მურე თეში მიზეზ-ძალა
ვეგმითქვინუ სიპართლექ.

ართი თენა ქომიჩქუნა, 15
არძა სინთეშ ნარაგადლუ ..
-- თინა ნამდა ვემუანქით,
მითი თენა ღაბაბადლუ!

დიახ-სწორედ ვემუანქით.
ვარა ორე ძალი ართი 20
სიცოცხლე დო სიბრძნეშ მუმა
ნათელ სინთეშ გამანათი.

ათენარე დიდ-ბუნება,
დიდ-ნათელი გომარჩქინე.
გორჩქინელენს გიბხაბაკუთ, 25
უგურჩქინუ მის გარჩქინე!

იკიკათით დიდი ბრძენენქ,
ჩქინ ტანს სუა გუუკეთით.

ცხენ-ურემით გილასერგელს
ვიოსქილუთ გააკეთით.

ჰაერ-პლანენს ცოდვილენთი.
ვაუჯგუნო ტანიშ სუა.

5) გეგმიგონით ბრძენი კათაქ.
ქოდაბადით თენერ სქუა.

მარა მიჩქუ თქვანი ღონე:
თქვა მუთუნი ვაგვარჩინე.
აბა არძაქ დუს დ^რუკონით,

10) ღორონთირე გომარჩინე! *)

72. ტყვე გუთუ აფაქიაში სიტყვა:

ღორონთი ხეს ნუ ემოლა,
კოჩით ვორექ განაწირი.
მიშათ იმედი მიღუდუნი,
ქირ-სუფალო მა ვაბძირი.

15) მილალატეს, დამიმზადეს:
საქმე ხერხით გასაწირი.
თე დლა თაში მობძუდუდა,
ასშახ მუშენ ვაგაპწირი.

20) ტან-ხასილას კან ვეგებძუ
ფიცარიში გინაჯირა.
კუჩხის ბორკილ ემიძუნდო,
თოლს ვამლუ გალე ჯინა.

ვართ ჭკომუა, ვართი შუმა.
ომანერე ჩქიმი ბინა!

25) გაქირვება ოაში ოკო,
ასე მუმეხვარი ჯიმა. **)

*) ალექსი ბერი (შუშანია). (კურსივები ავტორისა).

***) ეს ლექსები ეკუთვნის ალექსი ბერს (შუშანიას) და გამოვიგ-
ხაენა (1919 წ.) დასაბეჭდად ს. გურძემში ყოფნის დროს.

73. აფხაზეფი. *)

აფხაზეფი მოზოჯითი,
 მორთითი დო მარჩქილითი.
 ინენს ხირუა ვემიატენე
 მუთუნ' ქესა მარჩილითი,
 სოგიდა, სოგიდა გილულანი, 5
 ღართი-კაბა ხარცქილითი...

ინეფიშ რინა მუ რინარე
 ხვარცა ოზლოდუანსინი,
 ხე ლუბაშა მილუჩანუ,
 გიჩქუ მუთუნს ჩუანსინი. 10

ბირცხაშ ნოლი ვაპალუნა,
 ტან'შა იხოტუანსინი.
 უშუბზია— ხიოპეტი
 აბხაზეფიშ სალამიე.

ხე უბონუ, პიჯ' უბონუ, 15
 არძა დუდი წოლამიე,
 ინენს ცალიონი ულუნანი,
 ლეკუხაში ტარამიე.

ჩოხაშ' ძიქვა მასუნადო...

.

74. * * *

სქანდა ვორექ მენდვებული, 20
 აბა კალამ' ჯგირო კარი;
 გურიშ სურვილ' შემისრული,

*) ჩაწერილია ს. გეჯეოში სტუდ. გრ. თუთბერიძის მიერ.

სი. გომინჯი ცაში კარი,
სანუგეწოთ ქუმოძირი
ეთი ჩქიმი მაყვილარი.

ჩქიმს მითინი ნუ მიძრახუ,
5 შხვაშა მათი ვამარტინე,
ათე ჩქიმი გაკირება
მითინიშა ვამანდვინე.

ფულირი ქირი კოს ყვილუნს
ქობთქუენი მაშქირინე.

10 ბედიშერე მუთ მოქენი,
შხვაშა მუქო მანდურიჩე!
ეთი ჩქიმი ყოროფილი
წანერიჩე ვითაამშვი,
ქობძირინი გურქ წამირთუ,

15 მესუსტუ დო კიდუანთხი.
ხე ქემებთხუ, გეემქოფუ;
მიწუ: „შური მუშენ დანთხი?“
გებდირთინი მეონჯლორუ
თოლს ჩილამურ: მ^ი კყართხი.

20 ჩქიმოთ ღურა თექ უჯგუდუ
მარა შურქუ ვეშამირთუ,
წყარით თოლი დომიშოლუ,
კონი გრძნობაქ ქომომირთუ.
„ბოში მუქი გალოლუა?“

25 ნახი სიტყვებითუ ვკითხუ,
დინეოჯინინ, კონი დობღური,
ბოშალაქუ თექ წამირთუ.

ასე ვორექ, შური მიდგუ,
მარა მუშა ღირუ რინა.

30 მუში დროში მულაშახუ |
შურსუ ვანოჩქვენო რგინა?

ცოდა ვორექ დობლურენი:
რადგან მოსქიდუნნი თინა,
თელი ქიანაში ფასი
აკა ორე მუში ნინა.

სქანი გეშა დობლურენი, 5
ქიქეს მათი გოცოდუნდა
სქანი კუჩხიშ მახინალი,
მოინალეთ ხეს ქორყუნდა;
ჩქიმ' ცხენი დო უნაგირით
კავალერო ეკორყუნდა, 10
სქანი ერთგულეებაშენი,
დუს დიპილო გონებუნდა. *)

75. №-ს. /

ჩქიმი ანბეს მოგოშინა,
ჩქიმი კატო, ჩქიმი დადა; 15
ლახალადუ თი მიზეზი,
ვემემქარუ მუთუნ თქვანდა.

ვარა გომოქყორდითინი
ათე ექვის შურო ვარდა.
მუ ვქიმიინა ვა დამინდეს,
სოფელქ დოშიყოთუ გარდა; 20

დუღიშ, იმენდი აწ ქიდობდვი,
რადგან ვა გითმალე ცადა,
ბოშალასუ ვეგუორექ,
დინაფილი მათუ მადა,
თე ქიანაშ ცხოვრებაში, 25

ვითამ გავათევო ვადა?
ნინას მუქო არაგადე,
გინობქყვადუ თიზმა ქირი,

*) მიხა გიგენავა, იქვე.

გეგლაბეილრი, გეგლაბხოპი,
მუქოთ ონდღეს, სინჩხეთ პიჩი,
გურსუ დომიჭუანსინი

გვალო ვარე აქი ჟირი:
5 ირი კოსუ გუვაჯოგი,
ლორონთ თე დლა მოთ მოძირი?

გურიშ ფიქრი გაევანდენი
ფერი მითინი აქ ვა რძირი...

დლას მუთუნი ვაახვარუ
10 მისით ბედი აფუ ქვიჩი,
უსარგებლო ვორექინი,
ათექ დომიცილო გური;
დუღშა ვამმახვარინე და
მუშა მიდგუდასი შური,
15 ჯოჯოხეთი მაძირუაფუ
თე სოფელი უგემური.

გურქუ დარდით დომიშინდუ,
ვამოხვარუ აწ დოხტური:
დლა მემილუ წვალებათი,

20 ვართი სქიდი, ვართი ვლური,
შურო ქორწანს დალობადა
გურს ქორქუნდა უბედური. *)

76. * * *

ლესი ვორექ სევდაშე
ბალნიცას მოკო ბინა,
25 სინჩხეს ოკო მიზიმუნდას,
ვარა ცუცქი, ვარა თინა
დუს ხეს ჩინმომისვანდას
ჟირიხოლო კოკობინა,

*) მიხა გეგენავა, ს. ვეჯეთი.

სწორეთ დიმოსკილიდუანს
მა თინეფიშ დინოჯინა. *ibid.*

77. * * *

ბრელიშახ შინდომი
სკანი აშაქყოლიდაფა,
მარა მუთუნქ ვა გომირთუ, 5
დუს ვოძირი ტყურათ ჯაფა.

სკანდე თურმე გოქოგერი,
ვიშო აშო გილუოფაფა,
გვალას ქიშარქყოლაღუქო
გოვქყორჷ შურიშ მათა. *ibid.* 10

78. ანბანთ - ქება *)

- ა. მითარქე **) ბრძენი (ნი) მუშე მრმდინარენს წარე
ცოროფა?
- ბ. ბორკილი ვორექ უსაშველეთ ბაწარ გიმობჷ ვითო-
ჩხორო ფა.
- გ. გომინწყი-მიშველი-ქემმეხვარი გურს მიდხენს თე-
ცადი ცოროფა.
- დ. დბადებაშე ვამოქირუდუ ასე მუორე ეცალი
ცოროფა?

*) ანბ. — ქება — უძველესი ფორმაა ქართული მწერლობისა. „ანბ.-
ქებას.“ იპოვით თეიმ. I, არჩილ მეფის, ვახტ. VI (სამღეთო ისტო-
რიის გალექსვა), ბესიკისა (+1791) და მრ. სხ. ნაწერებში. შეად. აქ
მოთავსებული „ა. ქებანი“ ბ. თ. სახოკიას — მიერ ჩაწერილ „აქა-
რელ ქალის ა. ქებას,“ მოამბე, №10, 1901, გვ. 7—8 ა-ბ-გ-დ) ამ
ფორმამ ჩაუსახა უკვდავ აკაკის ერთი ლექსი (იხ. „ქ. ანბანი,“
„ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 90—96). აქვე კი: №16 6, 102.

**) მრავალ ტენიკურ დაბრკოლებათა გარდალახვის შემდეგ შე-
ძლება გვეძლევა (იხ. გვ. 26) ტექსტში სიმოკლის ნიშანთა შეტა-
ნისა ზოგიერთ შემთხვევებში (რ, ზ, ჯ).

- ე. ეცალი უკროთა შიგოდინუანს ვეშერძინეს ვართი
მუთუნს.
- ვ. ვიშ მიოყოთი თე მინუტის; მასი გირჩენქ, ვედ-
გეზარას,
- ზ. ზესხირჩ ქოაღუნდა ე ცალიუკორთაქ მათინიშე
ვენდგენჯაუას,
- ც. ცავა გირქენს დიო ბოში რექ უკული დოიქყანს
- 5 თ. თითო-თითოს არძო თქუანს, მარა ვაეარზე და-
ჯერებას,
- ი. ითამ ბოშადა ვაიღრნია გარზენა თიში თაკილებას.
- კ. კილე მანგარჩ ასე გაფუ დუსუ ვარზე მოთმინებას;
- ლ. ლეხი ვორექ უკროთათ, აწი ველუქ საშვალებას,
- მ. მუადგა ვორდე ოკო გიუორდე, ოკო მარზენდე
ყურადღებას.
- 10 ნ. მწარე ვაიჩქუ ჰამოში მეტი დიობოშირექ ვაგა-
ისინჯებუ,
- ო. ნანდულს გიუორს, ოქროთ მიგოჩქუ პატევაგაშინ
ვაგემინჯებუ.
- პ. ოდევახტას ქედეიქყანს ხეს ეგოლანს ვეგემინჯებუ.
- უ. უსამართლობა თენა ვარენო ჩეთ დიბრჩინი დო
ვაბუნს სქუანი?
- ფ. ფათარაკიქ გემირჩქინდას ხეს მი მოფთხუნს მის
მუ უწუა?
- 15 ქ. ქიმინჩ კოჩანა დუდბ დამანები აწი ბრელს სითი
ნუ თქუა?
- ღ. ღუმა მიღუდუ ართი სიზმარი, ღორონთქ ყუას
ჯგროობუაში.
- ყ. ყორანქ ქემორთუ. უჩათ ნწერილქ, წამალჩ ქო-
მუჩუ გურიში.
- შ. შიში ქობძირი ღურუმი მიჩქუდუ ვავორდი ნაჩ-
ვევი მა თიჯგურაში

ჩ. ჩილი რეჟენსია მუშახვამეს დაბადება შქვითი სქუაში.
ც. ცა ღო ქიანა ჩქიმი მიჩქუდეუ წორეთ ეფერჩქ
ქქმახიოლუ.

ძ. ძვირფასი ვარდი ხეს ქომუჩუ, ძგერაქ გემიზლ
მუმარსიოლუ.

წ. წისქვილზ ორდუკო, ითამ მონწყილი, ვარდიქ
ეთექ ქეგემიოლუ.

ჭ. ქეხანქ გიშელუ, ეზმა ხიოლქ არძოქ წყარიშა
ქიგემიოლუ. 5

ხ. ხეთე გებდირთი, გიფქოსი ნანგარა ჩილამურიში.

ჯ. ჯვირო გოთანე, მეურქ მინდორს გრილი შუ-
რენს.

კ. ჰავაქ დირქუ, კიდირს მუმაგუ დარდიში ენაფუ-
რენს.

ჰაიე, ჭაეს თაქ ვათე
სქანობურათ გეშხიარული. 10

ა ჯვირი ჩონგური, ა ჯვირი ძაფი,
ა ჯვირი ბოში დო ა ჯვირი ძლაბი. *)

79. ა ნ ბ. ქ ე ბ ა.

ა. ართი სიტყვათ ანდამატი რექ
ვეგეჭირებუ სი ბრელი ცქვაფა.

ბ. ბროლიში კისერი, დვა იავუნდიში 15
თოლიშოთ რექ სი მოძირაფა.

გ. გურიში მალამა შურიში ჩხონაფა
სი რექჩნი ექი, სორე მუნაფა?

*) მ გერსამია (40 წ.), ს. ალერტი; ჩაწერილია აქ. ბოკუჩაფას მიერ ავტორის გამოთქმით.

დ. დიდი ნივთი რეკ სი ე სოფელს
მუქო დარსკვანდ კოჩიშჩ დურაფა.

ე. ეფერი დლა მობძდასიო
ჰამო ნინათ დე მერავად ე?

5 ვ. ვარიში გაამათ „ოცოს“ თქუანდე
დუმოგურუე მა ვემეფხვადე.

ზ. ზაფრაში *) წამალს მიბზადენდე ე
სკვაში ხეს კილეს კილამირღვანდე.

10 ც. ცე ბოშია დო სი მიზოჯნდე
შიოსრულეებელო მა მინქუანდე.

თ. თურქი დო ჯრისას ქეშე წყნარებუ
ადამიანიში ეზემა წვალემა.

ი. ირფელი ქუა თიწკემა მოქყორდ
მუჯანს მაშინი სკანდე აღება.

15 კ. კისერი მებკვათე ზისხირი ვაურსუ
მიზეზი ეშიე -სკანდე წვალემა.

ლ. ლური ვაშილუ სერი დო დლაშით
უსკანეთ უხამჩრე დროში ტარება.

20 მ. მუზმას მიცორქ ნინათ ვეთქუე—
ვართი აქარე ინა კალამს.

ნ. ნოტე მითინი დოპილუნდას
დოუმარდქ გვალო ძალამს.

ო. ოკონდა ღურელი გითელეებუდა
მოქარუანდე ჰამო სალამს.

*) ზაფრა გურიში მოკათაფა. d. ბ. — ვა.

პ. პიჯი მისკირ, გური სუსტიე
ქიმშუოლი ხართაბალას. *)

ჟ. ჟინი ჰავას ლამპარო დგეჟ
თუდონი ჰავაში მასინთებელო.

რ. რისხვას ირზენქ ითი ჰამო რე მ
ტიბინი გვალას მაკეთებელი.

ს. სუსტი გურიში იმენდი რეჟ
მანგარი გურიში მალენებელი. ***)

ტ. ტორონჯი რეჟ სიმართლეშე
შორიშე თოლიშა მალორებელი. 10

უ. უღურუში წამალო
წარმოდგენილი რეჟ სი ბუნებაზე.

ფ. ფრინველეფიშე მითა ბძირი
გეტოლებუნი პირადობაზე.

ქ. ქიანას აკა სი რეჟ 15
მუთუნს გეჟე დო სახტე რეჟენი.

ღ. ღურელზ შიტყუ სქანი სიახლეს
თელი გიშმორსუნს გვალო გრძნობაზე.

ყ. ყოროფა გიღუ პატიოსნური
სიტყვა მტკიცე დო ირ (ო) უტყუარი. 20

შ. შურიში ბინა რეჟ თვისებინი
ვარეჟ შხვაშორო შეუპოვარი.

*) — „ხართაბალა“-ს, მოყვანილი ფორმა წარმოებულთა „ხართა“-ს
ანალოგიით (კურტანს), ზმ. დო + ხართ + უა =დატვირთვა,
შებოქვა-ს. შ. ბ.

**) შეად. გადაჯგუფების მაგალითები (გვ. 23 და შემდ.)

ჩ. ჩილამური გილუ ბრილიანტიში
ძიცა, კიბირი ჩე უმტუარი. *)

ც. ცოდა მარდი სკანი ხეს რე
სკანოთ ხარენს ზღვა, ცა დო ბარი.

5 ძ. ძიცას დიქყანქ ცა სარკილირე
მოწყინდქენი დიმუნუაფუ.

წ. წირუა დო ხეამა სკანი ხეს რე
შხვა ჯოჯოხეთიშა მიწურუაფუ.

10 კ. კჭიანი რექ, ნიჭიერი რექ
სწავლა უმოძღვროთ გიგურუაფუ.

ხ. ხატო ღო ჯვარო სი მიმოჩქექ
ეშენი სკანრ დუდი მიფუჩუაფუ

3. ჰაიე, ჟოიე ათაქ ვათენქ **)

80. ა ნ ბ ა ნ თ — ქ ე ბ ა. (დაუმთავრებელი).

აქ, ე ქიანას სი რექ სამოთხე, სი რექ სიცოცხლე,
სი რექ ღორონთი.

15 ბრილიანტი რექ ბეკეტიშ თოლი, კოჩი სო იყი სი
ვაუჯორდე?!

გოგილუანა დუს შერწირენა, ბედნიერ თინა, თქვა
რეთ მიშოთი!!!

დიდაში ნახა მითინ ვარგუნი, მიჩქუდას ნიტე სი
სოლე მორთი?!

*) სპეტაკი, თეთრი.

***) სამსონი ჯოხტაბერიძის ლექსი (60 წლ.), ჩაწერილია ს. კურხუში, ძ. ბერულავას ასულის მიერ, 1919 წ. აგვისტო. სიამოვნებით აღვნიშნავთ მეგრ. ენისთვის აუცილებელ სადიაკრიტო ნიშანთა სწორ ხმარებას ჩაწერის მიერ.

ედემიშ ბალის ჟღახუნანი, ვფიქრენქ თინარე სქან^ა
საუჩაშო,
ვარდფეი ღუს^ა დითმაგიკრენა, იცქვირინანა ვიშო
დო აშო,
ზომა ვაულუ სქანი სისქვამას, ერჩქინელი რექ მუგ-
დენი რაშო,
ჰამო სიტყვეფი, ჩხე ჩილამური, სქან მის ვანატრუ
მუშჩ ღურა დლაშო?!

თოლი დო წარი, ნოშქვერი ცალი, თუმა ქვეჩერე,
ქუბურიშ^ა ფერი, 5
იადონფეი იკვირებუნა, რექ რახან თე ცალჩ სი მშვე-
ნიერი.
კოს მა ვაფივქრე ფასიქ გიადვას, მუშა ღირჭნი
სქან^აჩე კისერი,

მიმინოცალი, ნაზი, სვერელე, ოშ შხვაშა ღირუ
სქან ტანადობა,
ნამდვილ ვარდირე სქანი ღვალეფი, ბრელ კოს ონ-
ჯარუ სქანი ცირობა,
ოქრო, ვარჩხილი სი მუშოთ გოკო, მუ სქან სა-
ქმერე ამპარტოვნობა. 10
პიჯვარს მიგაწერ, ხატო მიმოჩქუქ, მსურა სი მერჩათ
აქი მეფობა.

ჟი ცას, ბჟა დო თუთა, მურიცხი, უსინათერენა
სკან სინთეწკელა,
რექ სი ნამ ადგილს სანთელ ი ვაკო, ექ დიახ ვა-
რე დღას^ა უკუმელა,
სირმაცალო გილაშიბირი, ტოლი ვარჯუნსი სი სქა-
ნი ხელა,
ტორონჯი^აცალი, ნაზი გვერელე, არძას სი უჯგუქ, მუ
გავაგრძელა! *) 15

*) ს. გეჯეთი და ქ. ფოთი, სტუდ. გრ. თუთბერიძე.

81. ვარდიში აზრი.

ვარდიქე თქუ ჩქიმზ თინარე,
მითი მუ^რსუ დო შურს მინთხუანს.
ხეს ვაბჯღვაბუნს, ვამკობწილუნს—
შორ, შორიშე დუს ირთუანს. *)

82 * * *

5 ადამიანი კოჩიშ სქუას
ნატრი მუთუნს ვაახვარუნო?
ნატრიქ კოსუ გეურთუნი
მუთუნ, წიგნის ვაქარუნო?

10 ეფერი მითინი ქრისტიანეს
თე ცალ(ი) ვააბარუნო?
ქომუჩანი შემწეობა
გაქირებულს ვაახვარუნო?

15 ეფერი სნეულობა მოქე
ჩქიმი სკილადა ვეშიღებე
წამალი მუთუნს ვამოხვარუ
ექიმს დუდი დავანებე (ნ);

20 ჩქიმი მაყვილარი სახე
ათე ცალი დაბადებე
ვიცოცხლენ მუშოთ მოკო
წვალებაში თუდო ვორდე. **)

83. * * *

ლორონთქ თაში უბედურო
მუშენ პუ დო დუმაბადუ.
ბადე მუშენ ჩილომიდგუ
წუხარებას მოთ მიშავდგუ.

*) სტეფ. გაგუა, ჩაწერილია გრ. ხუროძის მიერ 1913 წ.
<ახ. სენაკი>. Var. იხ. № 38, გვ. 86, აქვე.
**) გრ. თეთბერიძის (სტუდ.) მიერ ჩაწერ. ს. გეჯეეთში.

81. ვარდიში აზრი.

ვარდიქე თქუ ჩქიმზ თინარე,
მითი მუ^რსუ დო შურს მინთხუანს.
ხეს ვაბჯღვაბუნს, ვამკობწილუნს—
შორ: შორიშე დუს ირთუანს. *)

82 * *

5 ადამიანი კოჩიშ: სქუას
ნატრი მუთუნს ვაახვარუნო?
ნატრიქ კოსუ გეურთუნი
მუთუნ: წიგნის ვაქარუნო?

10 ეფერი მითინი ქრისტიანეს
თე ცალ(ი) ვააბარუნო?
ქომუჩანი შემწეობა
გაქირებულს ვაახვარუნო?

15 ეფერი სნეულობა მოკე
ჩქიმი სკილადა ვეშილებე
წამალი მუთუნს ვამოხვარუ
ექიმს დუდი დავანებე (ნ);

ჩქიმი მაყვილარი სახე
ათე ცალი დაბადებე
ვიცოცხლენ მუშოთ მოკო
20 წვალებაში თუდო ვორდე. **)

83. * *

ლორონთქ თაში უბედურო
მუშენ პუ დო დუმაბადუ.
ბადე მუშენ ჩილომიდგუ
წუხარებას მოთ მიშავდგუ.

*) სტეფ. გაგუა, ჩაწერილია გრ. ხუროძის მიერ 1913 წ.
<ახ. სენაკი>. Var. იხ. № 38, გვ. 86, აქვე.

**) გრ. თუთბერიძის (სტუდ.) მიერ ჩაწერ. ს. გეჯეეთში.

თეში გური წამიყონუ
მუ ვქიმინენ ვემეცხვადი.
ოძირაფალი მომიშორიო
ჩქიმი გურიში ფულირი ვარდი.

ნიტე ქიყინი ქიანას 5
ჩქიმი ცალი უბედური
გური ირო მაგარსი დო
ცხოვრება მიღუ უგემური

მითინიშე მა ვა მორკუ 10
გეძიცა დო გლახა გური.
უჩა ბედი სი გონღურუქ
სკანდა მიღუ დასანღური.

მით მა ვა მიყორსი დო მჯოგუნ 15
თის ურიქანს ჩქიმდე თოლი
მით მა მიყორს მწარე გურით
იშენი თაში დევეღონი.

მა ვქუნსი დო მხვას ახარენს
თაში ში ვტყვი გევეგონი. *)

.
.

84. მარქიხოლი.

უბედური ჩქიმი დუდი, 20
ვაარწყეკო დორღურუნი,
ჩქიმშ შოშია მარქიხოლი
მუ ცოდა-რე მონღურუ ნი?
ქემევერთი ნი, ქიბჩი ნი:
ჩქიმოთ გური ორკუდუ ნი,
სი შოშია მარქიხოლი 25

*) იქვე იმავე ჩამწერისა.

მუშენი-რე ჭყორუქე ნი??
 ვარა თისე ფიქრენქო,
 ოქოფალო თხორზუნქი ნი,
 სქანზ მაქოფალი კაჩაღენს,
 5 ვარა სოთინი ვგორუნქი ნი?
 ადამიანი დღას ვალურუ
 ანთებათ ვეჭუდას,
 კოს ეფერი ვაუწუა,
 საფულეშა მეყუნდას!..
 10 ცხადი ჯაბის ორდასე-დო
 სიზმარო გეშუდას,
 კოჩი თეში ვადოჩაღა,
 მუ ეფერი ვერგუდას!... *)

85. „ი ა - ი ა“-ს.

გვერდი წანაქ გეეთუ, მუთ სიზმარი მა ბჭკუნს დო
 15 ეშმაკურო ეთოპუნს, თეში გითმომიღანს გურს,
 ბოლოს თაში გიმაძირუ, ვათომ თქვანიწყემა ბლურს,
 ჩქიმზ დუღიში ოსხუნალო წორეთ სქანი დუღი პუნს!..

ირზ სიკეთე—სიცოცხლეს პრიველ¹ ღორონს მათის
 ააშახ შორიშე გიჯინედი, აწი ხოლოშა დეგეხოლე,
 20 გურიში მარდუაფალი სიტყვა მუთუნნერო ქემა-
 ცოცხლე!...
 ღურა—დღაშა ვაპილედო, შურზ ქომიდგე—ქემა-
 ცოცხლე!...

არძა სოლე მარაგადე ჩქიმზ დუღიში გაქირება,
 ირო წვალებური ვორდი ვამიძირუ დარხინება,
 ყოროფაქ დემაქყოლუ, ქეგომირჩქინუ მა ანთება
 25 მილიონიშა დუაფასი ართი თქვანი დაახლება!...

ბერელი ქიანა გილაფრთიდო, შურო ბრელი გიიბჯინი,

*) მ. კანკავა, ახ.-სენაკი, საკ. ლექსი.

მარა თქვანი უსქვამაში—მა სოთინი მითა ვძირი.
ქითა—ფერი ვ^ასაჰირენს, ვართი ჩელაია ქვირი. *)
თექ, მიდგას გ^ეღირსას, მუში წონა დეეპირი!...

ხანიშე რექ ახალ—გაზდა მუთა გაფე, გვიალი.
ტკვილი ნინაში მენდული, ხუმა ფორთოფიანი, 9
კისერი ჯგირი, თოლი ფართო, სახე აღმასიანი.
მიდგა კოს გ^ახარენს თქვანი თოლი გვირალი!...

მუდგა უკუმელას ორდე ნი, ვასაჰირენს სანთელი,
სქანი ძირაფა დო გორუას მა ვაძოკო ნათელი.
მა ვორექ უბედური, სქანი ყოროფაში ხართელი, 10
ქეშემიწყნარი ანწი ვარა, სი ჩქიმი ცოდაში ხარგელი!...

თქვანი სახექ, მუმეწონუ, პრიველი თქვანი ძირაფას,
ირო თქვანდა მაჯინუაფ ოჭუმა-რე დო გილართას
აჟშახ თქვანდე მკველუდი ხეში მოპოტინაფას,
მარა ვორწყექ ნოცადუექ ჩქიმბ ეკოდინაფას!. 15

მისივე.

86. . გოსაშინეთ უშუქყოლადე.
(შ. ბ.-ს.)

ოლეტკანდარს **) გევოხედი დო
მეველუფუნდი მა შქა ზღვას
ბალანგარი ქარქ ელელო დო
ქემკმოყოთუ კინ ძგა ზღვას.

მერეკელა ***) სერ, გოხოლუდუ, 20
მალოლუ ნი მა თექ თაში.
მარა სინთე მუს მოხვარუდუ,

*)=კარგი თვალეზიანი.

**) ოლეტკანდარი—შეკობრეთა გემი,—военн. судно, судно пиратовъ.

***) მთვარ. ლამე.

გიკმაქუ ნი მაბედქ თაში.

მა დო ჩქიმი ოლეტკანდარ*
ვიკეკუდით ოლე ზრღვას
დო ჩქინ ხოლოს ართ ჭანდარ
5 ვიკეკელულდ, თექ ძგა ზრღვას.

ეკივილი დო ოლეტკანდარ
ქე მუანდვი თი ჭანდარს
დო გურს ირფელ ქენივქარი
მუთქ მადლოლუნ მა თი წყარს.

10 ქეხანს გივცადი დო მორლიას *)
ქენვოსხაპი ოლეტკანდარს
ქუს გინმუნწყუნქ მა მორლიას
დო უჩინანქ დიდ მადლოობას თი ჭანდარს.

15 ოლეტკანდარს გევოხექ, დო
მევლუფუნქ შქაბან ზრღვას
ზრღვაშ ბორიაქ ელ ე ლუ დო
ქემკმოყოთუ კინ ჩქიმ კარს. **)

87. * * *

ყოროფილქ, მემიდინუ
გოთანაშა ვემიდგინუ
20 ევდირთინი მუ ვაკეაა
გვალო გურქუ მემიდინუ.

ყოროფილი მისჩ ყუნს,
თისი უხარენს გურს
ყოროფილი მა ვაპუნს,
25 მა მუ მიხარენს, შურს?

*) — იალონი: განთიადი.

**) ალ. კანკავა (21 წლ.), სტულ., 1919. ახ.-სენაკი. ავტორის ჩანაწერი.

ხეს, ბეჭეტი მომოგუ დო
კისერს, მინდალიონია,
ბოში გური ქოგილუნდა
ამსერბ მიდამიყონია. *)

88. * * *

მითინიშე მა ვამორკუ 5
გეძიცა დო გლახა გური,
მით მა მიყორს წმიდა გურიით
მიშენი თაში დევედონი.
მა ვკუნს, დო შხვას ახარენს,
თაში შრვტყვი გევეგონი. 10

ნიტე ქორენო ქიანას,
ჩქიმიცალი უბედური,
გური ირო მანგარს, დო
ცხოვრება მილუ უგემური.

ლორონთი თაში უბედური 15
მუშენი პი დო დომაბადი
ოჯიჯე **) მუშენი ქუდომიდგი
მწუხარებას მოთმ იშავდვი. ***)

89. * * *

მაზაკვალი ჯოხო თის—
მეხვამილაფირი კოს, 20
მა გოხოლუქ ეთი კოჩი
ჯგირო დემეკვირი თოლს.

ყოროფარე მუ ვლოლათე,
საქმე გილუ ქიტე შორს,

*) ibid., იმავე ავტორის ჩაწერით, ბ. გ -ვას გამოთქმით.

**) ბადე.

***) იქვე, იმავე მთქმელის გადმოცემით.

გუტირხე, მაზაკვალს,
მოგიწყუნს, ჯგირო ხეს.

მაკითხე დო მაზაკვალი
მიჩქუ სო რე იფაფუნი,
5 თით ქომიჩქუ მუჟო რენი
მინ, მის დო მუ აფუნი?

გერსი იზა ვა შკურინე
ლაკვი ეზოს, იწყაფუნი,
ტურასე შხური ვადინე
10 რახანს, გერსი გურა აფუნი. *)

90. * * *

ბოში რეკი მარგრალიტი,
ოქროშ მარმალიში ქუა,
ართ მითინი ვაუძირუ
ჩქიმი თოლსი სქანიჯგუა.

15 ვფიქრენქ, თაში სი ორდენი
ჩქიმი ლორონთიში სქუა,
ჩქიმი გურსე, მორდუნქიდა
სი ვარია ვამიწყუა.

ართშე გური ალაქვირსი.
20 საორჩიოთ ვაგომიჩქვა,
ჩქიმი გურიშ მაცვილარო
გლახა ბარათ, ვამომიჩქვა. ***)

*) იქვე, იმავე შთქმელის გადმოცემით. ამ ლექსის წარმოშობის შესახებ გვექნება ლაპარაკი ზუგდიდის ტექსტებში (წ. II), — თ. გვანჯი ჩიქოვანის თქმით (ს. კვალთაში).

**) ს. ჯოლოში ჩაწერ. აგრ. ხარბედიას გამოთქმით.

91. საცროფო ლერსეფიში ნოქყვედი.

(მ. შაინის ნიმუში).

ბჟა-იოლს სი რეკ დო ბჟა-დაალს*) მა საწყალი,
სი ქიმგებოლუენი ქომუჩას თიში ძალი,
მარა ხურგი დიშაპუნა მეხუმინნს დიდი წყარი,
დო სქანი უძირაფუობათ გიჩქდას გეებწვალი.

შური დო გური მეწუხებუ ჳაგორწყექ ირი დღას 5
თოლს სინთექ მიდამირთ თუთას ვავორწყექ დო ბჟას.
მა შხვა სინთე მუშო მოკო სქანი ქომიტიბუდას
დო სქანი ძირაფას ნუმმარკე უკული ვაბლურუქ დღას.

სირექ ჩქიმი შურიში კილა მარგალიტიში კოლოფი 10
მასი ვავიკორდიკონი აბა მუშე მეცროფი.
სქანი თოლიში მეჯინათ გური ვაგმომიქოროფი;
გოხვეწქ: ოჯუნალო***) ხე ვარა ქომიქყოლოფი.

ჩქიმი შური, ჩქიმი გური ჩქიმი ჩხონათაში კილა
ირო თეს გოხვეწქ უსქანეთ ვადო პილა. 15
მა მუთუნი მეშჩირთადა მე მიტე ვეთაკილა.
დო, ჩქიმი ზისახირქ ღვარო იდას ოლონდ სქანო ვარდი
ბწილა. ***)

92. მა თინა იპიფქ.....

მა თინა იპიფქ ირო დო ირო, მა ვავუჯინექ დროშე
მუნორთინას...
მუთი ვორექინ, თინა იპიფქი, დიხაშე რხიოლი მა
ვაგმობთირანს...
სით თინა ორდა, მუთი ზოჯუნქი, ცხოვრებაშე ფოკვაქ
ვაგიგორჯვინას!

*) ანალოგ. წარმოშ. სომხ. სახელწოდებათა (აღმოს.-დასავლ.)
იხ. ი. ყ - ძის „ლექსიკ.“ ან ნ. მარჩის რეც., Зап. В. О... ტ. 23.

**) ზუგდიდიზმი, „ოჯუნალო“-ს წილ.

***) დიმიტრი ფალავა, ს. ბანძა.

წყითიშ: პორპოცის კიდირ: ოძირ, — ოშქვიდათალო
ვემიგოთინანს!!! *)

93. ჭიჭე ვორდინ...

ჭიჭე ვორდინ: მუს მიჰორდუ თე ჭიჭანა, თე ოხერი...
სამუთხეთი მიმოჩქედუ, ფიფქრენდ: ვორდი ბედინერი!
მარა მუჟამს მიი ბრდინი, მარა მუჟამს დეებქვეერინი
5 ჭიჭანა თეში მაძირე, მუჟოთ შხამიანი გვერინი!

ქევორწყეჟი მუ ამბერე, მიჩქე, ჭიჭანა ვარე ჯგირი:
ვაზოჯუნსი ვარდიშ: ბახჩა, კაკლარ: ჩანს დო ძიგირი!
ჯიმას ვაწანს ჯიმალობა, ლალატ: აფუ გუმონ წყირი...
ორე თხირიში დო ბანძლი, ორე ართი ჯინიშ: ნჭირი!!

94. სი ორდი ვარდი.....

10 სი ორდი ვარდი უგუჟუფაჟუ, ვორდი მაბირე მა მათშალია...
გუგა ლურჭულუ, გუგოპუაფე, შურიტ ქოგინთხემა, მახარა,
ქოგინიშინი თი თუთარჩელა ვარდიში ხოლოს ყუდემ
კარია...
მათშალიაშოთ გოთაჩილიში ვარდიში მინჯე რდასო-
კვარია?!! ***)

95. არკვანიში ობირეში.

ნანაია, ნანა სქუა, ნანაშ: ჭირი მა!
15 არკვანიშა დიშამჯანუქ ვარდიშ: პირი მა!..
პის ცახორცი გამნგონწყი, — დიშგოჯინი მა:
ხენწიფემ: სქუას ქოგურაფუქ, ვაგიჩინიმა!
ცაზახიში სქურეჟი, მარა, კუჭუქი,
თელ ჭიჭანას ვევალო სქანი უჯგუში!..
20 ოში შხვაშა თომა ღირუ სქანი ხუჭუქი,

*) ლაღი გაგუა (55 წ.), ს. კოტიანეთის მკვიდრი, პროფესიით
პედაგოგი. ლექ. დაწერ. 1886 წ. ხონში.

**) იმავე ავტორისა. 1886.

ანწი გიიკურცხინე დო ქუმაჟუქი!..

კედირს ქოვიხუტოლუა, რჩანქი „ძუძუსი“...
ბჟათი მუჟამს დ'გორძლანქი, გიბირქ „დბრე-დბრუსი“...
გვეძე, ჯვარი გიწერსი დო ჰამოთი გლურხი.
ვორწყექ, — ფიქრეფ ვაგიმონკენს თე ჰიქე დუსი. 5

ვარა მუ სქანი საქმე რე დიო ფიქრეფი?
სი მუთუნს ვამუგარკენა სქან: ძუძუეფი...
მიირდუქ, ქაწორხვადუ ტერ-მაჯგირეფი...
ჯგირო ძირუნქ, ქიჟანასი მურე ამბეფი!..

ქოჩო, თი დროს ვალვენუ ოფიქრებელი: 10
გურს გიყვილუნდას იგი წუთიშ: სოფელი:
სითინუე ჰიქე უჩქე, სილულე ბრელი უღუ...
ენეფს დიო ვეჩინენქ, რექ ბედინერი!..

ირფელიშენი იძიცი, ნანა, დიო სი...
დიდქ იყუე, გუმანგარე ქიჟანაშ რხიოლსი! 15
დუღ' ცალიერ ვადეკინა, ჰკუათ იოფში...
ხვალე' სქან გურიშენირე ქიჟანა მიყორსი!!

სქუაგეე, გიყორდასი სით სქან: ქიჟანა:
თექი დაბადებულენა სქან, ბაბა-ნანა!
ირი ჩქინ' გასაჭირქ, თინა ბთხილანა. 20
ირ სიკეთეს სქანდე ველუთ, თოლი-მიყირზანა!..

ხეხუ ოლე ქალეჟყვართი
მა ირირათო გიბირქ, დო სი თოლ' დოჰუტი...
ესხი ხანიშ: ჩქიმი რჩქილათ, მემიჩქ, დოშურდი...
ნანაია, ნანა სქუა, მუთ ვორდი ვაპუნდი (ნი)? *) 25

96: მოჯგირალა.

1. მოჯგირალა მის გოკონან, მუგოშინანთ, მარჩქილითი:
მოჯგირალა ირო ყოფე კოჩიშოთი დიდი ნიბთი!..

*) იმავე ავტორისა. ს. ნოსირი, 1887.

სამოჯგიროთ მით გოკონან, ირ ნერო გასინჯითი, —
ვარა ანთას რსუნან გუჩქუნ, მოჯგირელე ხვალე
ვითი...

2. მუქორე ურაყუნთი, მიკვე მა, მოჯგირალასი!..
მოჯგირეს ყოროფლიშო ხურგ' ვაულუ ნინალასი...
5 მოჯგირეში ოსხუნული მუთუნ' ვარე ქიყანასი...
ფუ მოჯგირეს, — მოჯგირეშენ' მიქ ტყვიას ვეწაზადასი!*)
3. მოჯგირე დო ჯგირი ჯიმა უირი ხოლო მანგირე...
უირხოლოქთ' დუდ' იყვიდე, არი'ანშ ვავითირე—
10 მოჯგირეში მოსახვარეთ დუდითი ქუდიგირე—
მოჯგირეთით თინა ირგუ, ათეც'დი მითირე!
2. მოჯგირალა ის ვაჯოხო, —ნინათ უხურთქოლუე...
ლვას, თოლეთეს დო პის აჯუდე, დუს ხე უფუჩონუე...
მოჯგირეს, მოჯგირექი დუდ' ოკო ქუგულუე:
სი ჯოჯოხეთის ქენოლე დო ინა ოჩხონუე!!
- 15 6. მოჯგირალა თაში ოკონ, ფიფქრენქ. თქვათ
ვათქუათ ვარი...
მარა ესი შურო ვაგუ მოჯგირალა ამუდლარი...
ასეიან მოჯგირალა ირი ნერო სამანცარი:
ვართ ხორცი, ვართი ჩხომი, ვართ ღვინირე, ვართი
წყარი!
5. მოჯგირეს ვახვად ლალატი, განი, ფერდი მოჯგირეშე...
20 მოჯგირალა დო ყოროფა დოჩინელი რე ქრისტეშე!
გარზე მოჯგირეშ' მენდულქი დუდი ოკო ინუგეშე...
მოჯგირექი მოჯგირალა დლასით ოკო ვადა ჯვეშე.
7. ბოლოს ბთქუათ, გინოფთარგმათ რუსთაველიში
დ'ნაჩინა:

*) შეად. იდეა ლექს. „მასალე“, ი. ყ—ძე, გვ. 148, № 2.

სუმ ნერილე მოჯგირეშე მოჯგირალაშ გ'მორჩქინა:
სიშორაში სიმონკა დო ირო ხოლოს თოლსი ჯინა...
მეჩამა დო ვარ სიხარბე, ირო ჩუქებაშ: გოძინა...
თიშო ღურა დო დინაფა, თიშოთ შარას გილარინა!.. *)

97. ს ი ლ ა რ ი ბ ე .

ჟირნერილე სილარიბე გიფუჩუნთი, პატონეფი... 5
ჟირნერილე, ჟირ-ნერილე-ადრე მაფ' ნაჩინეფი!
თეთ ქომიჩქ'—აკა ვარე ოშინალო ინეფ' ეფი!
ნამ-ნამღრე, ნამ უმონკანს. გინოქყვიდით, მარჩქი-
ლეფი.

ართი ჯიბეშ' სილექინე, მუჟამს მუთუნ' ვაგიღუნი:
მუჟამს ჯგირო ვახორანქ, ჯგირი ეუდე ვაგიღუნი: 10
ჩილი-სქუა ვაგლგაკვანწ, ოშფათ სანთელი ვაგირზუნი!
ცხენ-უნავირი ვარცუნსი, ლეკური ვაგინგობუნი!

„პოლსაპოჟე“ ვამგოქკირკინანს დო ვანგოქუნსი
მაზარა...

რსხინსი ჩხეშა ვაწოგვიძუ, პიჩვანს გორკუ ხიზალარა...
ჩაი, ყავას ვაშუნქიდა... უბედური სქანი შარა... 15
ირკოჩ' ღარიბის გიძახუ, ჭყელი ვაგიღუნდა ფარა!!

მარა, პაიტ, უფარობა შუროთ ვარე სილარიბე...
მუ ცოდა რე ვამიღუდას, ლექინი მაფუდას ჯიბე...
ეუდექ ვაგმახანტურუას, ქლაშ' ვემედგუდას კიბე,
ელექტრონეფ' ვარზინუნდას, რკინეფითი ვაგობ-
ბიბე... **) 20

*) იმავე ავტორისა. ს. კოტიანეთი. 1902.

**) ხიბა—კარი, ხიბუა—დაქერა, მოჭირება, დატყვევება, შეჯგუფება (სამურზაყ.), შეად. ს. სახ. „ხიბულა“—მხიბლავი, ზუგდ. მ.

შ. ბ.

ზნეობა დო სინიღისი, სიმართე დო გოზიმუა,
 ხასიათიშ სიმანგარე, გურსი გრძნობა, დუსი ქკუა—
 მისით ვარენო კორკუნი, ჯიმა, თიში მუ გიწუა:
 კოჩი ჯოხო, კოჩი ვარე, ჯიკი რენდო ვარა ქუა.
 აი თინა რე ღარიბი, თიშენ თრიმულს იბწვიწუა!!

საკოჩანო თის მუთა წანს, მუში კუქი, ჯიბეშ მეტი...
 შურიტ დონთხაფირი ლე, ურგებელი დო ჩერჩეტი...
 ფარა თის მუს უკეთენსი, —ლულა ჯარე, ლულა კეტი
 აი მის ჯოხო ღარიბი—მუუთხილე, თიჯალს ერტი!..

10 ჯიმაშ ნგარა, ჯიმაშ ტანჯა, ჯიმაშ ქუა, კიმაშ
 კირი
 თიში ყუჯეტს ვამოხვადუ, ბამბეთ აფუ გოკუჭირი!..
 მუ ფერ ბონე დო ისოფე, ძღვირი იშენ იყი
 ძღვირი. *)
 მიდიონიფ დოხარგუა რაშო ვეგნიირთე ვირი!.. **)

98. ოცქვაფური ლე თი ჩიჩქ!... ***)

1. ოცქვაფური ლე თი ჩიჩქ, მით ჯვირო იგურუნსი..
- 15 თინა უეორს მავურაფალს, დუს ხეს უფუჩონუნსი...
 ირი დიხას თის ოცქვანსი, დლას ვაგიქყოლიდუნსი..
 ნანას ხოლო თინა უეორს, კიდირს იხუტოლუნსი!..
- მ. კლასის მითი წყნარილენი, ეთი ჩქიჩქ ორე ქვეერი..
 მარა თინა მუშა ღირუ, მითი ვარე წესიერი!
- 20 უწესო დო საძაგელსი კირ შეხვადუ ოშინერი!..
 კლასიშ ნარდი, ჯვირი ჩქიჩქ კოჩოთ იყი ბედინერი.
2. კლასის მითი ეშმაკენსი ირო მიორთუ უბადოსი..

*) ძღვირი—ირინერი ჩიჩიე, ლეთის გლახა. ანდაზაა მეგრული:
 —„მუ ეფერი ბონე, ძღვირი იშენ ძღვირიე.“

**) 1983 წ. ს. აბაშა, ლ. გ.

***) შკოლაში სასიმღერო ლ.

თი ცალკე ჩქიჩქ უბადლო რე, კოჩო ვერგუ მუში დროსი..
მარა მითი ჯგირიდუნი, თინა უყორს ირი კოსი..
მიქით ჯგირო ვე გურუას, ქალვოფურტინათი თო-
ლსი!... *)

99. მარგალიშ სქვამს...

ართშახ. მუყამს სქანი ბახჩას სი ვარდეფსი ოხოლუდი,
უჯგუშ ვარდის ონჯლორეშე გიმაკინელ აფუდ
დუდი.... 5
ლოგეკვირი ეთი წკელა, ბძირი—ვარდეფს თეშ უჯ-
გუდი,
მუქოთ ლალსი **) ბრილიანტი, მუქოთ თუთას,
ცას ბეა დიდი!...

მა ფიფქრენქი, განგებაქი იხვარუკო თელი ძალი,
მუყამს ჩქინ წიკვილ ქიყანას იორჩქინუ სქანი
ცალი!...
ვეიქარექ, ვეიხანტექ, მუგდენქ, ეფერქ გითოფალი!!... 10
შიილეზე სქანშენ თქუან: რეექ სისქვამაშ დედო-
ფალი!!...

ბედინერი თი ქიყანა, ნამუქით სი დაგაბადუ!!...
არძო მარგალს დუდი მოწონს,—გარჩქილე ჩქინ
ნარაგადუ.
მარა თინა უბედური, მის სქან გური ვაუნარდუ!!
თი ცალქ ხორინს ჩერცხას უჯგუ, —საქმე ოქირ იო-
კყვადუ!!... ***) 15

100. ვაგიგორქო მა?

ვაგიგორქო მა?

ვაგოკორქო მა?

*) იმავე ავტორისა.

**) =ბადახში, სპარს.: ლალი—არაბ.—სპ. („ვ.—ტყ.“), рублинъ.
/ ზ. ბ.

***) 1905 წ., იმავე ავტორისა.

- ვამორწონქო, მახარია, სქანა კირი მა!
 მიჰყორუქო მა?
 გორჯოგუქო მა?
 5 ვარა ტერო მიგოჩქუქო, სქანი კირიმა?
 სქანი ვორექ მა...
 ვაგალორენქ მა,
 სით ლალატის ნუ გამაგონენქ, სქანი კირიმა.
 უსქანეთი მა,
 კოტიანეთი მა—
 10 მათ, შური, ჯოჯოხეთი, სქანი კირი მა!! *)

101. ტორონს ბგუქ.

- ტორონს ვოგუქ, უძალეთ ჯაშ' ყას გილასქილა-
 დირსი...
 ჯართი გონქირაფილსი, შუმა—ჰკომუა დინაფი-
 ლსი...
 მიკი—მუკი იბირინანს: ელუ მუშის, ელუ თისი...
 მარა ინა ვეეძირე, სო გორასი, კითხას მზსი?!
 15 მუ ქიმინას, —გურიშ' ქუა, მის ეჩიას უბედურქი?
 ფურინუაჲ ვეშულეებუ, თოლეთ' დუყვერ ჩილაბუ-
 რქი!..
 ინა ირკოს შებრალეებუ, ურია რდას, ოკონ თურქი...
 თი ტორონჯიშ' ბედიშ' ვორექ, ირინერო მა თის
 ბგუქი!! **)

102. ა—ე.

(ანბ.—ქება.) ***)

- ათე ქიყანას—სი რექ სიცოცხლე, სი რექ სამოთხე,
 სი რექ ლორონთი!...
 20 ბრილიანტიში შხუ კაკალი რექ, მირე ქიყანას, თქვა
 ვაუგორთი?!

*) ლ. ვაგუა, 1888 წ., კოტიანეთი.

**) წყენჯინა. 1891 წ., იმავე ავტორისა.

***) იხ. გვ. 142, შენ. 1.

გუგალუუნა, ღუს სი რწირენა, — ბედნიერ თინა,
თქვა რეთ მიშოთი!...
დიდაში ნახა სი მითინ ვარგუნ, მიზოჯი, ბატა, სი
სოლღე მორთი?!

ედემიშ ბალის უძახუნანი, თინა რე წორეთ თქვან
საუნჩაშო!...

ვარდეფი ღუსი გიმმუკონანა, — გიცკვირინანა იშო
ლო აშო!

ზომა ვაულუ სქანი სისქემას, გორჩქინელი რექ სქვა-
მეფიშ რაშო... 5

ჰამო სიტყვეფი, ჩხე ჩალამურეფ სქან მის ვანატრუ
მუშ ღურა დღაშო?!

თოლი ღო წარი ნოშქვერიცალი, თომა ქვეჩე რე,
ქუბურიშ ფერი!...

იაღონეფი ბირას ქყვიღუნა, — ქორძირუნანი, სი
შვენეერი!...

კოს მა ვაფიფქრენქ ფასიქ გიადვას, მუშა ღირუნი
სქან ჩე კისერი!...

ლომი რექ გურით, ფუცუცი ძალით, ნესტან, თინა-
თინ ღო რექ ეთერი!... 10

მიმინოცალო ზოჯუნქ ხვირალი, გიღუ უფასე სი ტა-
ნადლობა... 5

ნანდვილ ვარღირე სქანი ღვალეფი, მისრე ვანჯარუ
სქანი რდილობა!!

ოქრო-ვარჩხილი სი მუშოთ გოკო, მუ სქან საქმე-
რე კანდიობა!!

პის ჯვარს მიგაწერთ, ხატო მიმოჩქუთ, მოკონა მერ-
რჩათ ჩქინი მაფობა!...

ეი ცასი ბეა ღო თუთა, მურიცხი უსინთე რენა
სქანი სინთეწკელა... 15

- რექ ნამ ადგილსინ, სანთელი ვაკო,—ექ დიახ ვარე
დლას უკუმელა. .
სირმა, ოქრო ლექ შიბილ-ტანტილი, ტოლი ვაგი-
ყუნს სი სქანი ხელა...
ტორონჯიცალი რექ შურიშ' ძალი, ირფელ' ჯგი-
რი ლექ, მუ გავაბრელა!...
- ურჩქილ მელექსეს, შხვა დო შხვა არზევს სქანი წო-
ხოლე აკოკათანსი...
5 ფილოსოფოსეფ' ბრელი ცხოვრენდეს, ჩქინი წომახუ
მუდა ანთასი...
ქუდუტებუნა თე წუთ' სოფელი, თი დლა, მობძუნა
ჩქით არძა შხვასი...
ღურა მითინსი ვეიოჩირთუ— თაშ' გინოქყვადე თენა
ჟი ცასი!!
- ყვავილი ნამუ გიწონებუნა, ფერ' ვაწართუმე დო ვა-
ჟღირაფე
შურ' მუში ჰამო—ვაუყოთამუ, ვადაჯვეშებე დო ვა-
ხომაფე...
10 ჩქით მერტებუნა ჩქინი ვარდიშ' დრო, ირო ბოლო-
შა ვარა მი ნქათე?
ცაშ' თუდო დიხა მის გესქილადუ, მი ვალურელე,
მი ვადინაფე?!
ძიგირიცალო კოს ნუ აძგვატუქ ერჩქინელი რექ
რახანი ვარდო.
წარევს ნუ წურუნქ, ირო ნუ ქყორუქ, ნუ იღვითი-
ნანქ, ნურექ უბადო!...
ქურქული სქანი, ღურუმ' წამალი, ონატრებელი შხვა-
დო დო შხვადო...
15 ხონარი სქანი, ხონარი ცაში ქოგმაგონით, მონდლუ-
ლუანთო?..
ჯინიანობა სი თეშ' ვაგოსქუ, მუქოთ ყვარანსი ბალიში
ვარდი...

ჭატ, ონჯლორელე, სი ვადომლურე, სი ვარდე ჭკვერი,
 დაკვირებული...
 სოროფა კოჩიშ' მუთათ მი რჩქინე, ვაგოჭირუდას მი-
 თინიშ' დარდი... *)

103. * * *

ირი კოსი ქუულუნო ნეტე ხუთიხოლო გრძნობა:
 ჯინა, რჩქილა, ტანგინაფა, შურიშ' ნთხაფა, გემოვნობა?
 ქუულუნდა, მუშენ ვაწანს სოროფა დო ჯიმალობა!.. 5
 მარა მითი ბრელს გიზალანს, თურმე ჭიჭე ოკო ნდობა!.. **)

104. თენა მურე, თე ოხერი?!

თენა მურე თე ოხერი, თე უშურე დო უგურო?
 დარტანჯენსი, გაწვალენსი დო მეგილუ უგემურო...
 ირკოს თიში სახელი უჩქუ, მუგდა რე საუბედურო!...
 გურს ინა—ირფელს თის ღოლანს, მუსით, ყუდეს
 ღოლანს ხურო... 10

ოკონ დოხუნს დო დოყვილუნს, ოკონ აშენენს,
 აცოცხლენს!...

თიშ' უმუშეთ თე ქიჲანას ფასი ვაულუ სიცოცხლეს...
 მის ვაუჩქუნ, თის მეგორუნს; მის უჩქუნი, არძა
 თის ჭყენს...

დიდას დო ჭკვერს აჭიჲარენს, მათათ ოჩქვანს ინა ჭიჭეს...

ქიჲანაში გარჩქინაშე, თის „სოროფას“ უძახუნა... 15
 თე „სოროფა“-შ' სახელიშა ბრელ' მუთუნი უჲარუნა!..
 თიში ძალი დო მოხვაჩათ ბრელ ურწმუნო უნათუნა!
 ვაგიჲორსდა, კოჩი ვარეკ, გიჲორს, თისით—გიძრახუნა!..
 მუჲამს ჯგირო ქგ აჯინეკ დო ქრდიჲყანეკ ფიქრებასი,
 გინოჲყვიდუნეკ გურჲულ ირო ვარ უწუე „სოროფა“-სი.. 20

*) 1893 წ. იმავე ავტორისა, ს. სუჯუნა.

**) 1893 წ. ს. სუჯუნა, იმ. ავტ.

მიშ „ცოროთა“, სონ „ცოროთა“, ირკოჩ ტყუერას
რაგადანსი!..

მარა კონი მაყრა წუნთის მუთუნ, ვარე თიში თასი!!

სიანი გიგორს; .თისით უგორქ, გიღებანძლეთ იშო-
აშო:

ართიანიშ, ჩილამურეფს გილანატრენტ ღურა დღაშო!.

5 მარა თეს მი დამაჯერენს, თე გურქ ვემკიირთას
შხვაშო!!

წი „ნინუცა“ გიგორსი და, წანას „ნინო“ იცი „მაშო“!!..

„ნინუცა“-სით . თაშჩ ოჭირუ ამდღა უგორს მუში
„ლადი“,

მარა ქუმან „ძუკუ“ უსხუნ, ვეწე *) ბოში, კლასიშ:
ნარდი...

„მაშო“ ნინოშ: ვარესი რე, — ვეეჭოფე მუჭოთ
ლანდი..

10 თეს „ცოროთა“ მუქო ჯოხო, დღას აქ ცოროთა ვარენ
ცხადი!..

ქუმოწურეთ მა „მიჯნური“ — მიჯნურს ვაულალოტუნნი?
ქუმოძირით მა ქომოჯი ხვალე ჩილს გეჯერდუნნი...
ქუმოწურეთ ეფერ, ჩილი გურით ქომონს მიენდუნნი!...
ინა არძაშ ვარესი რე, ნინათ ბრელს მით იღენდუნნი!..

15 თეშ უკული ნება მიღუ ბთქეე — ცოროთარე ქორი!!
ადამიანს ვაუგორსი, — რე ხვალე კორინიშ, ქკორი...
მუყამს საწიწკარი გრძნობათ იაფშუუ სუსტი ძორი,
ხვალე ეთი წკელა უგორს... ფუჰ, ცოროთა, დიინთ-
ხორი!!

*) მწლირი, ახალი ბოში; ჯიელი, парень.

„ელოროფაშ“ მუთუნ ვაბწანს... ართიანს ათმუკირუნთ
 თოღსი...
 მით უმოსი მარჯვას ტყურენს, აქ თინა ატარენს
 დროსი...!! *)

105. ვამოკო თიშ კაბა ვორდე...

ვამოკო თიშ კაბა ვორდე, ვარი, ჯიმა, ვარი, ვარი...
 დე ბჯვეშებუქ გობთირანსი. იპი ფქ შხვაში საჩუქარი!.. 5
 კოჩქ კაბობა იმნატრე, მუქ პუ თიცალ, საცოდარი!..
 კოჩანას მუთაშა ბთირანქ, მოწამე რე ხატი, ჯვარი!..

„ტუფლი“ ვორდე, „ჩულქი“ ვორდე, თიქ მა კუჩხშა
 მომიდეასი...

თი ცალ ჩურჩუტ, ლორონთქ ნუ პუ, იმნატრენდე
 თეს მა დღასი:

ხარხულს ტვერიში თია იპი ფქ, დობქუნს „კალოშ“
 იანარსი!... 10

კუჩხ-მოღვალო გინორთელ კოს ვაულ, მითინიშე
 ფასი!:

ვამოკო თიშ „პლატოკობა“-თ, ოკყინ ქყოლაფარო
 ხეში...

თიქ ჩხვინ დო პიჯი თით ქოსას, იცი ჩქიმო მუ ნუგეში?
 მეუდინე. შხვა ქობძირუნს... მუქო ვორდა თანხმა
 თეშა, —

„პლატოკობა“ იმნატრე კოჩქ, მუსუ ბჩანს ოშუმეში!.. 15

ვამ ვორდე***) თიში „შლაპა“, „კუალი“ დო ხეშ-
 თათმანი...

ლორონთქ მაშორ, ელოროფილსი, დუსი მუნობხედე
 მანი...

*) 1896, ხობი, იმავე ავტორისა

**) „ვამ“ — შემოკლებ. „ვამიჩქ“ (არ ვიცი) არის.

ცოროფილს პიჯ ვუფორე, ფიფქრენქ, ვარე კოჩანანი...
ხეშ თათმანობათ ვამოკო, ვავორდე ადამიანი!!

- ისით დიახ ვეებშქიდა, ვორდე მითინიშ, ბაღიში!..
მუ იპიფქ? და მოწამე ანთას გურიშ წადალიში...
5 ნატრებაშ, ნიქი ვანორდე, მუ საკიროლე ბოდიში?!
სქანი მანგი პოეტეფსი დღასით ვეერგუნს ოდიში...
მირჩქილ, --ნატრი თაში ოკო: მოკო ხვალე კოჩი
ვორდე:
თიში გური ბაღა რდასი, თექ მებადეთ მა დინვორდე....
ბხელანდე დო ვასქვამენდე, ჩქიმ: ხელობათ თის ვუფ-
ორდე...
10 თეს დიახ ქიიმნატრენქ, შიღებე თი დროს ჰჩხონდე!!*)

106. ცხოვრებაში აზრი.

- ცხოვრებაში აზრის ვორწყეკ სიმართეში დინახალე...
თე სიმართე ცხოვრებაშო ბუალარა ლე დო მაძალე!
თიშ უმუშეთ მუთუნ ვერგუ, ვართი ყუდეს, ვარ-
თი გალე...
სიმართეში მოლალატეს ვაგაპუე, **) ვაგაფალე!...
15 ლურელიშ, ემადგინალი, მალურუღუშ მოწამალე, —
ფელ, ქიყანაშ, მონირზე რე ქომოლურო ხვალე-
ხვალე...
გაკირება დიდი მოძუ, მით თიში რე მონინალე!...
მარა იშენ ხვალე თინარე — შურ, დო გურიშ, დუმარჩ-
ქალე. ***)

107. გურიშ ნწარე ჭუა მილუ...

- გურიშ: ნწარე ჭუა მილუ, მუგდგენ ელაფირი მა...
20 გოსარკუას ვემუედუქ ცა მათ, მუნაფილი მა!...

*) 1991 წ., ს. სუჯუნა, იმავე ავტორისა.

**) ვაგაპირე, ვერ გაიფურჩქენბი.

***) 1917 წ. ფოთი, იმავე ავტორისა.

ბრელი ბგორი დო ქიყანას ჯგირი კიჰე ბძირი მა!
ხანდილებას ვაგაურზი დობშურდ, დიიბშირი მა!...

ბოშალაქ კომიფურინუ, სირჩინექ მესურუ მა!
ჩქიმი ვარდიშ' ქუჩუჩემქ დომ'ხომ, დომიყღირუ მა...
ჩქიმი ოხვამალი ხატიქ მემდინ, დომიღურუ მა... 5

ასშახ შხვეფსი ვოგურუანდი, ასე მიჯგუ ყურუ მა!!!

ახავაჲ, ავავაჲ, მუ დროქ მუმოჭიშუ მა?
ჩქიმი ბედიშ' ხვამარდიქ' ზღვაპის ქაკმოქვიშუ მა!...
ცხოვრებაში დიარაშე დროქი გავმობთიშუ მა!... 10
მოჯგირეფსით გუვოჰყორდინ ანწი ვარა მის ბშუქ მა?!..

ხვალო — ხვალე ქუდობსქიდი ომბოლქ უმინჯურო მა.....
დო ვორწყექი ვავოცოდუქ ე ქიყანას შურო მა?...
უმოჯგირეთ მუქო გაბრზუქ, მუ ბქიმიანა შურო მა?...
ცას პუნდიო გორჩქინელი ითამ უბედურო მა?! *) 15

108. ვავორექ ყვერე მა!

ლეტას, წირღუს ქიიბჩინენქ, — ვავორექ ყვერე მა...
მი პუნსინი, თით კომიჩქუ ტერი დო მოჯგირე მა...
გურს გორადიღს 'შხვა დილარძუ, პის მუმეფერე მა...
თეშენ ყურუ ვადომძახა, თინა ვა დაგჯერე მა!!

სი ქიყანას მიშათაფუქ, ეყურე ვეკაყუნე მა... 20
ეშენ' ხოლო ვადმენდურა, ეშენ' ნუ დამწუნენქ მა...
ჩქიმ' თეცალი ცხოვრებათი მუთუნს ვაწავიყუნენქ მა...
მუს მეგორუნქ, მუ ბქიმიანა, ბატა, სქანოთ, ლურელქ მან?!

მა ჩქიმ' კკუას გეთმებჯერდუქ, სქანოთ გიღუ კკუა სღ...
მა ჩქიმოთი, სი სქანოთი, მიქ მუთ ოკონ' თქუასი... 25
კიქეს მაღე სქან' წამალი ჩქიმი გურიში კკუასი...

*, 1918 წ., ქ. ფოთი, იმავე ავტორისა.

მოჯგირეში მოღალატეკ მოგება დიჩუასი!.. *)

109. ამდლა დიდი კოჩი ზოჯუნქ...

ამდლა დიდი კოჩი ზოჯუნქ, ჭიფანეფი გალინანა...
გოცქვანა, გაღორონთენა, მიკ-მუკი გოცქვირინანა!..
ამდლა სი რექ, ჭუმანი შხვა, თაში ცოფე თე ქიყანა...
5 საქმექ ვაწაგირთას ვარა, მარწუხის მოგინჭირანა...

სქანი დუს ვაულალატა, ცქვაფაქ ვადგოშუმუასი!..
ქანდიორო ვეგნიირთა, — დეერაგადი ჭკუასი
ლო თი შარეფით გიღართი, ნამუთ თიქ გოწურუასი...
ვარა შხვა პიჯ, მუს მეხვადუ სქანი გურიში ჭუასი!! ***)

110. მარგალი ვორექ...

10 მარგალი ვორექ: ძალამს მიცორს ნანაშ, ნინა მარგა-
ლური...
ენა, ოგორათალ, ვარე, — აქ მუთა რე უსქვამური!..
მის ვაუგორს მუშ, ქიყანა, მუში ცუდე ღო კებური?!...
სი ეშენ, მუს მიღირზინუნქ? მუს გიხორცქუ ჯარით
გური?!

ჯიმა რექო?, - გოჯი მალუქ: მიჩქცოროთა ჯიმალური...
15 მარა დუსი არდებელო ვადგანებენქ, ჩქიმი შური!..
დროქი გუმოჩინებაფუ, მურე ჯგირი, მურე ფური,
მი პუნს ტერი ღო მოჯგირე, გალენი ღო ჩქიმი
თური!! ***)

111. სა დ ღ ე ს ო.

თის დიდება — გამარჯვება
თის სახელი ღო ქება,

*) 1919 წ. სენაკი, იმავე ავტორისა.

**) 1919 წ., იმავე ავტორისა.

***) 1919 წ. 21 ფრევალი. იმავე ავტორისა. ქ. ახ.-სენაკი.

მისეთი ამუნდლა შეულებუ
გაქირებულნი ხალხიშ^ე რსხება. *)

112. მარებლობა.

ართი კოჩქ ქემორთუ დო
ოსურს გაგირიგენქია:

„ოსური, მარა მუ ოსური — 5
გვალა გაგაკეთენქია.

ათასობით ფარას მერჩა

ცხენი დო უნაგერსია,
ჩხორო უღუღლი კამეჩემს დო 10
მაქვალ ჩხოუ დო გენსია.

მუანთილი მდიდარირე
შხვასთი ვადგარკენცია,
სკანი კოჩანას ქოძირუნს
მუში დუს ვაგიზოგენსია.

. იკითხენქ და 15
გასიამოვენს ბრელსია;
სისკვამე ვეეკითხა ვარა
საქმე აკოცენსია.

მწოჯინალო უჩარე,
სიყვერე აბრკოლენსია, 20
მარა ენას მუ ბლოლათ
თიში რჯულს თაშნ მოძენსია.

თითქმის ჭიქე ქულა ქორე
ჩხეშა აკმუცენსია,
ჩხვინდით ნაბეტანი გირძე გედგუ 25
თეთი ჭეს ქაბრკოლენსია.

*) პ. ციციხაია, ს. მარტივილი.

მუხმათირენი კაპასირე
მუთუნს ვეეთმინენსია,
ირფელი ოკო შეუსრულე
მუსუთი დეჯინენსია.

5 ექ ირფელი შხვანერი იცი
სოდეთ დე ბინენსია,
დლაშე ხუთიშახ გოლახუნს
ექიანი მილმარენსია.

10 ყურადღებას ნუ მიაქცენქ
ათე თვისებენსია,
ის ქონება დიდი მუღლუ
საქმეს გაგიკეთენსია“.

მუში ღირსი რენი შათი ვამიჩქუ
ათეცალი მარგებელი... .

15 რადგანს თენა აკა ვარე
ჩქიმი დუდიშოთ მარგებელი...

მა ის ვავალორინი მარა
ხომ დალორენს შხვა ბრელს,
. ოკო მიაართვე

20 თე ცალი ხალხიში მანებელს. *)

113. ჩქიმი ყოროფილს.

ოშიშახ სქანი კარს მიკიბლი დო
მოკოდ სქანი ძირათა,
ართი დორაგადათა დო
აზრიში გინოქირათა.

25 მარა ჯგირო ვამიჯინელი,

*) ილარ. ცაგურთას თქმით (23 წ.) ს. გუროძეში მასწავლებელ
პროკ. ჯაიანის მიერ ჩაწერილი.

ტანქ დომიჭყუ გინათა,
უბედური ჩქიმი დუს,—
თოლს ჩილამურიში ქირათა.

ორაგადეთ ვამაშინი,
ჰა ზისხირიში სკირათა, 5
ვართი სიზმარო გორწყექენი
აჰა, ჩქიმი გურიში ჟინათა.

აწი სიცოცხლე ვამოზოგუ
მილამუ გვალა ხონება,
ზიარებაში მიღება დო 10
გვალა გამომორება.

თე ყოროფა მა მორთუნი
ვაშქიდაფუ ჩქიმი რჯულს,
თელო ქუმოშქვიდუანს
ამარი გეშამილანს შურს. 15

ტანს ანთებაქ გომირჩქინდუ
გურს მალას დომიჭუნს,
შურო ქემკმოჯინედენი—
უკული მათი უშველე დუს.

ვორექენი ალამირექ 20
მეურქენი ალაპუნქ,
გიბჯინექ დო ვარძირუნქ
თოლს ჩილამურო გოპუნქ.

ირი გაჭირებული ნოჯგვე
სქანი ყოროფათ ჭვილი კოს, 25
აზრი გურს უყვილუნს დო
შური აწუხენს ძორს...

მა ვორექ ათეჯგურა,
ვაგორექ ჩქიმი ხუს;

ირიფელიში მადაკ მემიდინუ
გვალა უძინი აწი ლურს.

მა თიში გეშა ბლურუქ დო
მუშა პკითხა შხვა დოხტურს,
5 ენა მუჭოთ თაში ქორენი
ვემოწმებუქ მა ჩქიმი ღუს.

აწი კომისხუნუ ქოგიჩქუდას
არდა ჩქიმი გურიშჩ კუა,
ადამიანი ვაუძირუ
10 ჩქიმი თოლს სქანიჯგუა.

ფიქრი თქვანი მოპწონს დო
ვაგილუნა გლახა კილი,
ერთი — მორთი მოსაწონი
მოქცევაშეთ გამოცდილი.

15 ეჰე, პერო მიოტე
სკანობურა ხაჭუჭუა,
უნიქო ჯიში ვაგილუნდა —
გლახა აზრი ვაკანწყუა.

დადგომილო გიიფიქრი,
20 მა სი ღლას ვაგინჭუა.
ეგებ გლახას პკარუნდენი
მალორენს ჩქიმი ჰკუა.

მუთი პკარინი თენა ბალუ
მა აქ მეტის მუთას ფთქუა,
25 მუჟანს გვალა მეჭირდუნი,
უკული ქეს ჟითი ქოფთქუა.

ნაბეტანი ფუალათ
ჩუანს წყარი იშირუ,
ბრელი კოჩი უბედური
30 ეშმაკურო ირჩინუ.*)

*) Var. „ეშმაკობათ იშირუ“. ხაზი ავტორისაა.

თე ჩქიმრ დუდი უბედური
 თე ცალი აზრით ქირჩინუ... *)

114. უძღვენე ართი ჩქიმი ყოროფილს.

ყოროფა უბედურს
 სახელი ჯოხო ის „ღურუ“
 ასე ჩქიმდა ქუმოტყობუ 5
 ეშმაკეკ მომწურუ.

ვოჯანუქ, ვადმორულულუ,
 ვოხეკ, ვადმოხუნუ,
 სიცოცხლე გამიძაღლუ
 ღურუ ქუმომიწურუ. 10.

ყოროფარე უბედური—
 მაყვილარი გურიში ქუა.
 ყოროფაზე დუდიში დაცვა
 ვაგმაგონა, ვამიწუა.

მუში ნებაშა გილურს 15
 უჯგუში ღურელიში სკუა,
 კოჩიში ქირიში გრმარჩქენჯი
 მუთუნი ვარე ათეჯგურა.

ყოროფაქ მემერუ დო
 ვაბლოლამუ ათე ცალი, 20
 ქოგიცორქენი ქოგიჩქენდა
 ქიქე ქალარდი ქუმობქარი.

მიცორქ მაქ გიწინი
 ვართი დამილორებუქ,

*) პ. ჯაიანის (20 წლ.) ლექსი, მის მიერვე ჩაწერილი ს. გურ-
 ძემში.

სქანი ოსხუნური მა ვაპუნს
პუნდასენი დაჩხირს პქუნქ.

ტერი ვეგემიძინუა,
დუდი ვადმოყვილაფუა—
5 სქანი სუათ მა დოფოვრი
განიშე ნიგილუბათქუა.

ართი სიტყვათ სი მიძირუქ—
ჩქიმი სიცოცხლეში გუმართალი,
ხე დო კუჩხის გოგილუა
10 შესაწირეთ მა საწყალი.

ართი სიტყვათ ანდამატი *)— რექ,
ვეგეკირებუ სი ბრელი ცქვაფა,
ბროლიში კისერი, დვა-იაგუნდი
თოლიშოთ რექ სი მოძირაფა.

15 გურიში მალამა, შურიში ჩხონაფა,
სი-რექ თექინე სო რე მუნაფა?
დიდი ნივთი რექ სი თე სოფელს
მუქო დარსქანდ ჩქინი ნდურაფა?

20 ეფერი დლა მობძუდასიო,
ჰამო ნინათ დემერაგადე,
„ვარიაში“ გამათ „ოყიას“ თქუნდღე
დუმოგურუე მა ვემერხვადე.

სქვამი ხეს კილამირღვანდე
ჰე ბოშია, სი მიწოლენდე **)
25 შიოსრულეებლო მა მიქანუნდღე...

*) აღმასი, var. იხ. აქვე გვ. 114, № 79.

**) შემთხვევითი ზიგდიდიზმი.

თურქი დო ურიას ქეშებრალებუ
ათეზემა ჩქიმ' წვალემა,
ირფელი ჭუა გუმოქყორდუ
მუყამსეთი მაში სქანდე ალება. *)

ლური ვამილუ დლაშჩ დო სერიო 5
უსქანეთ შხამი დრო მიტარებუ,
მუთუნინა გური ვამაფუ
მისხუნუ სიცოცხლეში მწარება.

მუზემას მიცორქ ნინათ ფთქუე 10
ვართი აქარე თინა კალამს,
ოკონ' ღურელი გითელებუდა
მოჭარუნდე ჰამო სალამს.

სუსტი გურიში იმედი რექ,
მაგარი გურიში მანელებელი.
ტორონჯი რექ სიმართლეშენი 15
შორჩშე თოლიში მალორებელი. **)

115. კატორღელიში ლექსი

ნებით ღურა, კოჩიშოთ ფიფქრენქ,
ოკო ვარდასენი მწარე.
ჩქიმი ჭუას მა პწუხენქენი—
ინა არძო სო მაქარე. 20

თეთ ***) ღურა მა მობძენდა,
ლორონთი! ბრელს, ნემაცალე.
რთხინქ მალას მათუე,
ჭუათ ვარა ნემაწვალე.

*) თანხმობა, ყაბული. ობ. და შეად. გვ. 145, 14.

**) პ. ჯაიანის ლექსი. ჩაწერილი მის მიერვე ს. გურძემში.

***) ათე ჭუათ.

ე ქუას თეში ვორწყექ,
მა- ვავორექ მასქილად
ჯიმალეფი! გეთხუებუთუ, მა—
უდროვეთ მადინაფუ.

5 არძოს ლორონთქ გაშორანი,
ჯიმა! თე დროში მოქიშათა.
მუმა, დიდა, და, დო ჯიმა!
არძა ართო შვიდობით.

10 მა ლურელი ქორშედათ,
რადვან თეში გიყორდით!
მემკვიდრე დო ნათესეს
ფოსო გეშაგიყორდით.

მა—ვაფსქიდექ თე ქლაშე,
თქვა იცოცხლით მშვიდობით! *)

116. * *

15 კოს სიცოცხლე მუშო ოკო
რინა ვახიოლუნდა,
ყოროფილი მუშოთ ოკო,
შხვაშა გილახიორუნდა? ხალხური, იქვე.

117. * *

20 ართი ყოროფილი მათი ქაპუნდუ,
გურიშა მიხუტოლუნდუ,
მუჟანს დევეხოლებუქუნი
თიწყუმა მომიფერუნსუ.
ჩქიმი საფულეს ტახუნა **) დო
თითი ოხვარუ თხორუას,

*) ს. კიწიაში ჩაწერილი მოწათე ვ. ჩაჩიბაიას მიერ ჩემთვის
1919 წ.; მოქმელის ვინაობა არ ვიცით.

**) — თხორუნა.

მუ ლორონთი მოძირანსუ
ეთიში აკოფორუას. *)

118. * *

ოჲე, შური საყვარელი
მის გურს დაჩხირი ველარზუნი,
ყოროფათუ გურბ კვილი 5
მის თოლფეფი ვანგარსუნი, 6—რი ibid.

* *

119. ბჳუნს დაჩხირი უშკირატუ
მაფუ გორჩქინელი ალი,
ყოროფაშენი გური კვილი
. მითინი ვარე ჩქიმიცალი. **) 10

* *

120. საწყალი დო ლეხი ვორექ
წამალი მუ იყუაფუ?
მუდგარენი, ქაპილუნსუ
ჩქიმი ლურას ანკუაფუ,
მა თეს ზორთუნი ყოროფარე, 15
ბლურუქუდა იშენი
მუთუნი ვარე. **)

* *

121 თე ურჯულო ყოროფას
ირფელი ქეშნოლებუენო?
თოლემს მიდნოღალუენდო 20
ყუსუ დუნორკებუენო?

მუშოთ გინნოჩქუმალუე
შხვაშა ვაგნოტებუენო,
შურს გეშნოღალუენდო

*)—ლურას, ibid.

**) გ. გაბედაია, სოფ. კიწია.

დღას ვაჩნორცხებუენო? *)

* * *

122. შარას მიბშინი ვარდი ბძირი
 ჯინს ხომულა, წვანსუ პირი,
 ცოროფაშე გური კვილი—
 5 მა გოხოლუქ სკანი ქირი. ბ -რი. ibid.

* * *

123. ბოში, წერილი მობქარინი
 მანგიორს მეგოქარა.
 თოლს სინათლექ მიდამირთუ,
 ხეს ვამილუ შურო ჭყანა.
 10 ჯგირი ბოში მიჩქუდი დო
 ფურე ტყვიათ გინმართიო?
 ჩქიმი ძღაბალაში გური
 შკაშა გომიკვათიო?
 ჩქიმი ლურა მარდი ორდუ
 15 ათე დღაში ძირაფაშა,
 მუ მოკოდუ თე აზრიშა,
 ვარა თეში მასკვამაშა,
 მარა ჩქიმი ბრალი
 ვარე ვამარტინუ ცოროფაშა,
 20 ხოლო დუსუ გინატრუქუ
 ლურა დღაში ძირაფაშა. **)

124. * * *

- ცოროფა უბედურს სახელი ჯოხო ის ლურუ
 ასე ჩქიმდა ქუმუტყობაფუ, ეშმაკიქუ ქუმომწურუ.
 ვოჯანუდენი ვადმოჯირუ, ვოხედენი ვადმოხუნუ.
 25 მა სიცოცხლე გამიძალღუ

*) სოფ. კიწია, გ. გაბელავა.

**) ს. კიწია, გ. გაბელავა.

ღურჭ ქუმომიწურუ.

ცოროფარე უბედური, მაცვილარი გურიში ქუა,
ცოროფაშე ღუდიშა დაცვა ვაგმაგონა, ვამიწუა.
მუში ნებაში გილურს უჯგუში ღურელიში სკუა,
კოჩიში კირიში გუმარჩქენჯი მუთუნი ვარე
ათეჯგურა. 5

დიბჭვი, ნანა, ცოროფათუ
ქორექუდა ქიმმეხვარი... მუთუნი —

*)

125. * * *

განათლება თინარე`
დიდი ამბეს ონჭუდე,
ჯვეში დადიანიში ჩილიშორო 10
ტახტის გილაზონჯუდე.
ჩქიმი ღუდიში გაჭირება
ვეიაჭარე კალამსია,
ასე იშენი გორწყექულო
ქომიძირუდა წანასია. 15
გვალო მუშენი გომიჯოგე
(ღო) მიგარუდა მალასია. (**)

126. ნოჭყვედი I.

ბატა, მუქ ღეგაბად შანქარიში მაჰამა.
სამარგალოს მითა გიჯგუ ართი სქანი მახანა.
მით რძირენსი--სი გიჯინე კუჩხის ეკატახანა, 20
(ღო) მუშენი რექ ათე ცალი სქანიხელა ბალანა.

შვიდობით მიძირუდა, მახა, სქანიჭირი მა.
ქახანს გურით ქუმოკოდ სქანი ფოლოში დინოჯინა,
მარა გურქ ემებორჯ ვამიჩქ სოურე მიკობდინა,
(ღო) ქუვორდიკო თე ქიანას მუს გიშენდ ჩქიმი რინა. 25

*) იმავე ავტორისა.

***) ს. დოშაყე. ავტ.?

სქანი ჰირი ჩქიმი დუც რთხორენქ*) თექ ვეგეწყინას.
ჰიჰე მათი მუკმოჯინი ნწმემიყოთა თაქი რინას
მუს გონალ ურჩქილედე სქანი სხაჰუა დო ბირას...

127. ნოჰყველი II.

მუ სქვამი რექ, სქანი სანთელო, მარგალიტიში ექ-
არგილი.

5 შხვა ფერადი იაგუნდი, მარჯანით ეხართილი.
თოლო ბუარექ, პიჯო ვარდი ნარაგად სქანი ტკბილი,
(დო) ათეს ტყურას ქობთქუანქდა აბა სარკეს დინაჯინი.

სისქვამეშენი სქანიწკმა შხვა არძო ტყურარე.
სქანი სინთე ქიჰანას ბუაშორო გინარე

10 უსქანეთ ე სოფელს სიცოცხლე ვარწ ლურარე,
(დო) კისერი მაღალი, გური ჩე, თოლეფი მურიცხი—
ჯგურარე.

ირიფელამო ჯგირი—რექ, მუს აკეთენს ბრელი
ტქვათა?

სქანი სინთე თეში მემორჩქ, მუჰოთ რუმეში გოთანაფა,
ვემებრთენი გურქვაბლოლ, ვარა პილენს სქანწ ძირაფა,
15 (დო) დოპილენქ და ქმაცალი, ზიარებაში მოქიშაფა... ***)

128. საგოროფო ლექსეფი.

(ბოში დო ცირაში მენაჯარა).

ა. ბ. ო. შ. ი.

მაფშალია ქობუასი ირო ჰამას გილურქულა
ხოლოს ბუდეს გეებკეთე სერ-სერით გიქურქულა.
ირო ხოლოს ქორძირიდა მუშო მოკო შხვადო ულა

*) ზუგდიდიზმი.

**) დიმიტრი ფალავა, ს. ბანდა.

(დო) ოლონდ ხოლოს ქორყუნდა დო სქანი კართეს
გილაბლურა.

სქვამი ჩიტე იპიქნი ჭიჭეს ქეშემშკოდილუა,
მუჟანს მინდორს ქორძირნი ჩქიმი დუს გოგილუა,
ხე მითინქ კიმერთხასი ჩხვინდის ქმუწკიტონუა,
(დო) ხუს ქიგლარდოხოლქ კისერს მოგიხიცონუა. 5

ქოჟუას დომიკყანქი—ხეთე დუს დეგანებე;
გალიას დობხვილნიქი—უჯგუშის იბგალობე.
სქანი ხეში ფუჩონუას ჭეხანს ვარა იბსარგებე,
გეხვეწებუქ დობლურა და ჩილამური ქიგმობე .

თიწკემა გითურქ გალიაშე ჰამას მეგილუდას შური. 10
ძუძუს მოგიხიცონუა, გემაძვენუ გურს გური.
გვალო მუქო იესუფუქ ულორონთე ჯაში მანგური:
(დო) იმენდირე შემებრალენქ სქან, სანთელო მა დო-
ბლური.

ბ. ც ი რ ა.

ბოში, მუქო გამიბედი, უონჯლოროთ მუშე ბძირი
ჩქიმდე იმენდ, ქოგილუნდა ბედი ნორდვე ოკოჭვილი; 15
დემეთხიი სქანოთ უჯგუ, სქან მანგური შხვა ქოძირი—
(დო) ქეეცადი მუთუნე ფერო მიინელე ათე კირი.

აა. ბ ო შ ი.

გოტახილო მეგოჭარა ჩქიმი გურით ყოროფილს,
ჩქიმი ხეში ნახახას ზოხო-ზოხო—კორობილს...
აკა მუთუნე ქუმობჭარი მუქოთ სქანდა მონდობილს, 20
(დო) სი ქოგიჩქ წამალნ ოკო ლურა დლაშა მენჭაფილს.

მუთი მა სი ქორძირინი ლური ვამილუ დო მოსვანჯა:
გილურქ მარა უსინთოლო ვამუშენს გური—მანჯა.
თოლიში ლუბაქ გომისქირ —თეში ვორექ მუქოთი ჯა,
(დო) მუთი მოქენი მიბაღინე —ანწი ვარა ვადაბტანჯა. 25

სქანი ართი ძირაფაქ გურს მომიწარწალუ,
 ყოროფაქ დინომილ ტანს გომიცანცალუ,
 ქუგმაშინ სახექნი კისერს მომწხვარხვალუ,
 (დო,) მუქო ოკო ვამიყორდე ჩქიმი დუდე გუგალუ.

5 აკა ფერი ქუმობქარი იმენდით იბხარე,
 ვარა ფერი ქუმობქარი ღურა დღაშა იმგარე;
 ონჯლორერე სქანიშენი თე ყოროფა მანწარე,
 (დო,) გეხვეწებუქ სქანი—ხეთ დომინთხორე სამარე.

ბ. ბ. ც ი რ ა.

ენა მურე მობქარინი, მუ მიძირი ეთი ცალი.
 10 ვარწყექო ქიქე ვორექ, ქე რდულა ქუმაცალი.
 ოლაყაფეთ გოკოქე— და ოში პუნს სქანიცალი
 (დო,) მუქო გურიამი ბორჯი მერკყევაღუდას სი ხვანცალი.

ა. ა. ა. ბ ო შ ი.

სქანი სახელს გივოღურე ნოქარუე ჩქიმი ყვას,
 სქანი დუდი ჩქიმოთ მოკო, მის მეხა ვარა შხვას?
 15 ჩქიმ მეტის ქააშუე მალვენუ ბინა ტყას—
 (დო) ხე მითინქ ქიმერთხასი გოფსოფუნქ ტყეათ შქას.

ეს უჯგუ'ღურა დღაშა წორო მიღუდანი ბინა,
 თეში ოკო იბცხორათი ონარტდანი ჩქინი რინა.
 ლეხის აუჯგუშენდასი ჩქინი გემუანი ნინა
 20 (დო) მუს მაწვალე თეზემას, ქუმობქარი სო გიჯინა?

ბ. ბ. ბ. ც ი რ ა.

ბოში, სქანი ნაქარაქ გვალო დომიყვილ გური:
 დღაშით რსიოლი გემიტახ, სერით ვარე ჩქიმი ლური
 ჩქიმი ბრალი ქეგოკენდა თეში მა მუქო დობღური,
 (დო) გემიცადი ნულურუქ მუთა გოქე ტყაშ ოლური.
 25 კისერს ქიგბკვეწელე არძო სქანი ქალარდეფი.

ორქოში ძაფით მობხატუკე ეთი სქვამი ნაქარფი.

.

ა. ა. ა. ა. ბ ო შ ი.

ფულირი ჭირით ღურელი ვორდი აი, ასე გეებთელი. *)
სქანი შურს დღას ვააკო ოკუმაფუ დო სანთელი,
დასურ მართალს ბქარქედა, აბა დუშაში კამათელი!
დო აპა, ქუმორთ, მართალი სოფექ, გწგალუაფუ თე საწყ-
ალი. **) 5

129. * * *

ჩიტი ქუდნშა მითომიხე,
მაფშალია გალიაშა;
სქანჩ სოროფა ვეგინმალე
თე თუთაში დალიაშა. ***)

130. * * *

ართი ცხენი მათი ქობუნს, ფაფარი ჩე დო ძუა ფალო 10
ცირა მუქ დაგაბად გონიერჩ დო ჭკუა ფალო;
სქანი რაგადი ფერი ფშე გურს გებძე ქუაცალო,
მარა იშენი ქიმმოჩქექ ხენწიფეში სქუაცალო. ****)

131. სოროფაშე გონქირაფილი.

გურს დაჩხირი მონტებუ--მონტუ

*) გრიგოლ ფალავა, ს. ბანძა. დღესაც არის სამეგრელოში ზოგან ასეთი ჩვეულება. აიღებს კამათლებს რომელიმე ახალგაზდა ქალი ანუ ვაჟი და ჩაუთქვამს: „აბა კამათლებო! ამა და ამ ადამიანს თუ უყვარვარ წყვილი დაჯედიო“. გააგორებენ, თუ წყვილი დაჯდა ეყვარება, თუ არა და არა. (ეთნოგრ.) შ. ბ.

**) გრიგოლ ფალავა, ს. ბანძა.

***) სტულ. ს. შამათავას მიერ ჩაწერ., ს. ალერტი.

****) ჩაწერილია ს. კურზუში მასწავლ. გუია ბერულავას ასულის (21 წ.) მიერ. 1919.

დაჩხირიში ალი სქანი—
ცოროფათ თეში ვორექ,
ტანს ვამილუ შურო გარზებანი.

5 მუთუნი ქედმაიმედი
გოხვეწექ, მა საწყალი,
ვარა ცოდას მორკითხენს—
ქრისტე დო თიშ მომავალი.

10 ღორონთიწკელა მა მუ მილუ
ათეცაჟი შემცდარობა,
ჩქიმდე დღას ვეყუაფუ
ეშმაკეფიში შეწყნარობა. *)

132. ჩქიმბ უბედობა.

(შოქმა—თავკადასჯადი).

15 უჩა ბედიში გაქირებას ბჰარნქე დო—მირჩქილით,
მსურს ამბე გაცნობათ ჩქიმი გური ხაშილით,
ვორექ ბედიში დატანჯული, იბქუუქუ დაჩხირით,
ბედიქ მუჩუ სატანჯველი, გოზიმილი არშინით.

აწი ვორექ მანდურებუ ათე ურწმუნო ბედიში,
მცხოვრები სოფელ კურზუში, ახალ სენაკიში უეზდიში,
გრიგოლი ბჯოხო ფიჩხაია, სქუა ვორექ ალექსიში,
რთხინთ ვადმაძრახათნი, ბრელბ მუ მიჩქე მა ლექსიში.

20 პირველიშე შეხვალამას თითეულო ჩქიმს ბთქუა,
მარა ჯგირო ვადმანწყუე, შელასირი მათუ კქუა,
დარდიში აშფოთებული კოს გურს ინომიძ უჩა ქუა,
ფიქრი პილნს, დარდი ბქუნს, მაწუხენს გურიში ქუა.

25 პირველიშე გოხოლედით სოფელს კლასის გურაფას:
ხუჯი ელაფირი მათედუ სუმკაში გილაბუნაფას.

*) ს. ოჩე, დიმ. ვაგუა.

დღას ვემშაბაკათათუქ ამხანაგში ნდურაფას.
ემშაკობა ვამიყორდ, მებთხოზენდი გურაფას.

სოფელს კლასეფი გეფესური, უკული მაღალეზას *) ვორდი,
ოქუმარეო გებდირთდი, ხე დო პის გიბომდი,
ჩქიმი დუდიშო ბკითხულენდი, ზარმაცემს დეფეთხენდი, 5
თიცალი ჯგირო ბგურაფულენდი, არძა უჩიტლემს
ქუყუორდი.

ოთხი კლასითი გავათე დო, ატესტატი ქომუჩეს,
უჩიტლემქ. სმოტრიტლემქ, დოფხვამეს, გომიტეს.
რადგანც არძას უყორდინი, გლახა გურიით ვამირდეს,
ჩქიმი გურიში მოფიქრება ნატრიშორო გომიჩქევს. 10

ქახანს უარდგილეთ ვორდი, მუჟანს კლასიშე გიშაფრთინი,
'მურო გურქ ვეგმაჟოფუ, სოფელიშა მიშაბრთინი.
იშენი ვარდ, დირსჟლი, მუქოთი გურს უჩანდინი,
მორო გურაფა მუ მათუდუ, წიგნემს გეგოფუშანდინი.

ქუთეშიშა ქემოფრთი დო თეჟი მიშეზლი ნინალაშა, 15
დოხთურეფიში ნაწილიშა, ვრაჩებნი ატდელენიაშა;
ნამდვილი გემოში არდგილი რდ, თინა იბსხუნე
შხვაშა,
ქობალს ბკუნდი მოსვანდელი, მუქო სათურქოს
ფაშა.

ქახანს თეში ქიმშუორდი, მუთა მილუდუ ჯამაგირი.
მუკვოხენდი დო ბჟარდინი, ხშირას მართუდუ ფერი. 20
მუს ფიქრენდენი ვამიჩქედ, ჩქიმი მოჯგირე დო
მტერი,
მარა უკული ქეგომირჩინეს—ჯამაგირი შესაფერი.

ქიქე-ქიქეთ მომიძინეს, ბოლოს გვალო ჯგირო ვორდი,
ჯამაგირითი ჯგირი მილუდუ, უჩაშემსეთი ქუყუორდი;

*) დაწინაურება, კარიერა.

მნინალენდი ართი—გურო ქოთი არძას ქუმობწონდი,
მუთი შეფხვადდ ოჩერედინი, სწორეთ მუთუნს ვა-
დ ეფთხენდი.

ხუთი წანას ქუასრულენდი—თაში ართ—გურო ნი-
ნალას,
ართი საწყენი ვეშეფხვალამუ მუთუნი უჩაშიმ' დლას;
5 მეტი მუშა მოშქურულუ, ცუდის ვაბლოლანდი შხვას,
ხლაფოთი ვამიგორდ დო ჩხუბი, ვუგორდი ირი ამხა-
ნავის.

ნინალაშე მოლწეშინი, ბინა მილუდუ საკუთრება,
ცუდის ირო უთხილანდი, მიგორდ დუდიში მოთხი-
ლება
დუდიშა დლას ვემემიჩამ' ცუდი ყოფაქცევაში ნება,
10 თეში გემოშო ქიმემილუდუ, წუთი სოფელიში დროება.

იშო—იშო ქიმეარჩქვანი, დუოჯყი კათაში გაჩინება.
ოსურეფითი გეფჩინებე, მინჩ თინეფიში კავალერობა.
ბალ-ვეჩერეფიში გუმულა, ბულვარიში გაგულება,
ბრელი პოქუე მუშა დირ, მილუდუ გემოში დროშჩ
ტარება.

15 მუქოთი გამიჩინებეს, დომიკყეს მოჯგირობა:
მოფთხის მორდიობა, მირონობა, პირსელობა,
გვირგვინიში გინოთირუა, ჩეთ ნწყულა, შათირობა,
მინქ მოფთხუ მორდიობა, მინქ გვალო ჯიმალობა.

ათეცალი ცხოვრებაშე უკულ ჭირს ქიმშუოლი.
20 ჩქიმჩ მახანას ვალოლამუ, ქივანას ჩქიმცალი;
მარა ცოდაქ თის მეკითხას, მიშითი ორდ თინა ბრალი,
მიში ბრალი დო მიზეზით ასე მილუ მა გურს ჭვალი.

სოქიშა თენაქ შეფხვადენი ბძირი ართი სიხმარი,
მითი დეკვირებუდენი, სწორეთ ორდ საოცარი:

ვითომც მოწყენილი ვორდი, გილმოზბულუ სატევარი,
ეფერი დიდი ტყას მ ი ფ შ ი ვ ე პ ა ლ უ დ უ კ ო ჩ ი შ ი გ ვ ა რ ი ;

თიცალი ჟამს ქიგ ე ბ გ ო ნ ი, ვითომც გერეფიში ზარი,
ჩქიმჩ წოხოლე გ ი ბ ჯ ი ნ ი ნ ი, მ ი შ ა რ თ ი დ ი დ ი წყ ა რ ი,
მოკო თეკი მალას მეფრთე, ვითომც ძალამი დეეფ-
ჩქარი, 5

მათი წყარიშა ე ლ ე ბ ლ ი დ ო, მელე ქელვოზვილე
ჯარი.

ჯარი, მარა მუში ჯარი, მუორენი ვეეფჩინი;
კოს ვაგედეს, ვართი ნადირს, ორდ კიყინი დო
რ შ ვ ი ნ ი,

მოლე ვამნ ართენა ვარა ითამ ოკირენა ჯინი.
ნანდვილ' ოკო დოპილანი, თეურე დომიკყეს რცქინი. 10

ითამ ძალამქ მაშქურინუ, კინი ქიმშუაყუნი ტყას,
მიშაპუნქ დიდი ტყას, დიხას ვავორწყექ ცას,
მევოჯინინი, ჩქიმჩ წოხოლე ართი თუნთი ქიმ ი შ ხ ა ნ ს,
ფთქვი: „აჰა, ქეშეფხვადი სწორეთ უბედური დღას“.

ქობძირი დო ქიმიოდვარუ, გოურქუ ჩქიმი ყურე. 15
დორთათ იბდე უარესი, წოხოლე იბდე, ოკო ბღურე,
მარა აწი ვამარტინე, ვარა მოკო ქათვოქურე,
ვარა ოკო ობქკომას, ვარა ოკო ქავოლურე.

ქეშარაგუ, გაკვანთხით, მოუკუნი სატევარს,
იქ ტოტეფი ქიგმაშქუ დო, მა ქიმუოგი შქა ქვარას, 20
გამმოხორცქ დო ქულანთხუნი, ხოლო ქიმუოგი ყვას,
დოპილი დო გოპტყაბარე, ხორცი გევოზუნე ჯღას.

თუნთიში ტყები მომიღუნდო კინი მუ რ ქუ ათე ტყას,
თეში უცფას ქიმშუოლი ცა დო ქიყვანაში შქას,
არძოქ ათ ი ბ ლ ე ქ ო ლ ე ს დ ო ქ ე გ ო მ ი ც ო ს ა რ თ ო ტ ა ნ ს, 25
მინქ ჩხვინს ქუმაჩუ დო, მინქ ყუჯის, მინქ წარს,

ითამ თენემს გიბრაყანქ დო, ვორექ ხეში რქიალას,
ეფერი ჟამს ქუგვოკურცხი, ხე ქიმვოგი კიდალას.
გამწუაყუნი დო გებდირთინი, ქუარაგვი ყუდეში კარს,
თოლი გუონჯინი — სერი ცოფე, მულუოხეკე უკუმელას.

5 მუქოთი სიზმარირენი, აწი მათი ქიფჩინი,
ქახანს სანთელი გევორზი დო, იშო—აშო გიიბჯინი.
მარა ყუდეს მულაპოფექ, ა კარი დო, ე ლოგინი.
კინი ჩქიმი ნორჩალიშა ქიმეფრთი დო ქიდიბჯირი.

10 გური ქომრჩამუდუკონი, პოფუ გრმაჩინებელი,
ინა ცოფე ჩქიმ, მოხვარე, ჩქიმი გამათხილებელი.
წოხოლე მუქეთი შეფხვადენი, პოფუ მათმინებელი,
უჩა ბედი ნობჭარუე, საქმეში გამაქირებელი.

უკული თენარდ, თქვანი ჭირი, უჩა ბედის ქეშეფხვადი,
მა პოფექ უბედური, ჩხორო მორთაში დუნაბადი.
15 ანგარიშო ცოდათ ნობღვე, მუთი მიქიმინ მარდი—
აწი ვორექ დატანჯული, ქოპილენს თიში დარდი...

ქორთუქ დუდი ქამოყვილ, შურო ვამილუდუ ბრალი.
იში მუთუნე ვამილუდუ ვართი გეძედ ჩქიმი ვალი,
მარა ქამოლურუკონი—ნოღვე თიში იღბალი,
20 იქ მუში შარა გე^ესურუ დო მა პტანჯენს სამართალი.

ე საქმექ მა შეფხვადუ ეჩი დო ვითი არგუსოს,
ოთხონეჩი დო ვითი წანას, ნამუთი ვარე გვალო შორს...
ეშმაკებქ ქამიხვად გეგინომიყონუ ჩქიმი ფონს,
დულას ქენმოსხაპინეს, გამმოსოფეს ტკბილი დროს.

25 უკული საქმექ შე^ედირთ დო იყუ გამოძიებაქ,
ეცალი ამბე ვეშებხვალამუ, გამიქირდ ჩინებაქ.
„სლედოვატელქ“ ობქოფუ დო ვამმაჩ თანდებიშ ნებაქ,
კანონეფი ქობძირინი, გემიტირხ ციებაქ.

გალე გაგომიყონეს დო რუსემქ ქაშამიყოთ შქაშა,

სიტყვა ვადმოჩინათეს ნათესე დო მითინი შხვაშა.
თიში მამალას მოლამიჟონეს პოლიციაშე დიდ-ჯიხაჟა,
მარა თუდო ვენვაჟუნინეთ დო ვავაჟურინეთ ეშე ცაშა.

გურით თეს მეფიჟქრენდი, მუშა მუმართ ათე დლაშა,
ქრისტიანეს ქანგარუანდ ჩქიმი შურიში მუნაკაშა. *) 5
არძო ქდმოტებაფეს მართა, მარია დო პაშა,
მეპუნთ დიდი სამარეშა, გინ არავგავთალო ძგაშა... ***)

133. ბოში (დახასიათება).

ბოში მეურს სარხინოშა,
დიმეჯინე საქიჟოშა.
ბოში—ჯგირიეჟუ მარა. 10
მუთა გიგუ საჩიჟოშა... ***)

134. * * *

დავშა ცხენსუ გევოხედი
მურქილინი გე ნქარუა,
სი ჯგირი ამბე მომიჩინინი—
სქან გურქ თეში გეხარუა. ****) 15

135. აბრაგიში ობირეში.

დღას მითინს ვალოლაჟუ.
ოდიშის ჩქიმიცალი;
შეწუხებულდი ვორეჟ
სახათი *****) ვამიღუ დო ძალი.

*) სუნთქვა.

**) გრიგოლ ფიჩხაია (18 წლ.), ჩაწერილია ვალერიან გოგოლაძის მიერ (21 წ.) ს. ტალერში.

***) აკ. ქუთათელაძე, ს. მარტვილი.

****) ibid.

*****)==ხასიათს.

ცულ კოჩანა შეებქვეს
ლორონს უჩქე ვამილუდე ბრალი;
შხვაში ნაქიმინა კირს
უმართოთ ქიმივშალი.

5 თორს სინათეს ვავორწყექ
ენვორექ ორომეს;
ნტერენქ დრო ქომიძირეს—
ოკოდესენი ქოვლოლეს.

ირი მარას მიშამჩლანა
10 შხვა-დო-შხვა მიხეზენს—
ბრალი მუთა მილუ მარა
მიმზადენა დანოსენს.

ურემს ქეგმოხუნეს,
დოშენადა მიქ დამიჯერ,
15 ძაათ მოსარგალეს...

ქუთეშიშა ქემემიგონეს—
სუდიშა წარამადგინეს,
მუნაგონა მიხეზეფი
ხუთ'ამშვიშახ წამკითხეს... *)

136. ვითოჟირი წანერი გოროფილს!

20 ართი დროში გოროფაქ ასე ქაშამიგოთ ხეშა,
ვავორწყექენი შურს ბკაშუ ქობძირუნქენი მივოქეშა;
უსამართლო გოროფაქ გამმათხოზ, ძეში ძეშა,
უამე, დედა, მუს მორჩ, მებთხოზ, —მებთხოზ, საფულეშა.

ოსური მუქო ვამიძირე, მიძირუნდა არძო ჯგირი:
25 მინ ცირა დო მინ ოსური, პატროსანი კათაშჩ ჩილი,
არძას გააბრშიყებუქე (ვორდი ეში გამოცდილი)—
დო ექ მუ ქირო გინმართე, —მუსე ვორწყექ სქანი კირი.

*) აკ. ქურდიანი, მარტვილი.

კავკასია დომილებუ—იშოთ მიკობზილათექე,
ბრელი ოსური შეზზვალამუ არძოს გინობსქილადექ
ბჯოგუდუო, მიქორდენი აკას ვეკობდინაფუქე

მუჟამს გაგიჩინებენი—ქარილი მათუ ხუთი მარტი;
შურიში გინართუაფალო სახელი ქეგუოდვი თანტი, 5
ვითოჟირი წანა ქორე შურიცალო გემიძე პატი,
აწი მათი დნბშქვიდი, გობტახი გურიში აღამატი. *)

ვითოჟირი წანა ნწყვილს, გოხვეწუდი აკა თის,
საშვალემაქ ვეწუ, პატი ვაბცი ყოროფილს,
შორშე გეგალუაფუდი მუქო ჩიტი ვარდიშ პირს— 10
გოხლოდე სრული მონა—ვაგოყოთანდი სქანი ჭირს.

აკა ქოგმაშინუდას სქანი გემუანი ნინა;
უკული ღურა ვამონალუ—სოდგა მილუდას ბინა.
შხვაში ნგარა ქოგისხუნუ, მარჩქილედას ჩქიმი ბირა,
ონჯლორე ოკო გიჩქედას ენას ვეშქიდანსე ცირა. 15

აწი გურქე ვაგამირზე—კოჩი ვორექ, მათ დობლური,
ბარო კისერი გაგითომეკვათი, შემეწირი—სქანი შხური,
მიდგა გეჩიებუდასენი არძაშა ქეგაფი გური,
მა მუჟანს გეჩიებუქენი ხათე ქემგალე ღური.

ძიქორქიე. მირაგადექენი თე სიტყვასით იმარდექე, 20
მუთუნი მოკო გიწუენი—ჯორიშორო იკვარტექე,
მუ სიკეთე ვარლოლენი—იშენი ვადამიმარდექე,
ქუორწყექ ჩქიმი დღას ტყურათ ქაკორდინაფუქე.

მიდგაწკემა ზოჯენდე პატიოსნება ვადგოკორდე.
დაბალი ხალხით ვაგონდურუ, ირგუდიკონი მათ მო-

კოდუ. 25

*)=გულის აღმასი, სათაყვანებელი.

ირიკოს ქნკათე სიტყვაში კილო *) ვაწვოკორდუ,
მუდგა ცოდაქ მეკითხუნი ჩქიმწყემა არძა ქაშგო-
ქკორდუ,

5 მილიონი მა მუთ მოკო—სო ვახარჯა, მისე მებჩა?
სი შაურსეთ ვაძწომილა, მუჭოთ ვამილუნი, ბეჩა!
ჩქიმჩ ქონება ათენარე ლექსის გიქარუნქე დო მერჩა,
ვამოსქიდ აკა მუთუნი, ვარა ფარა, ვარა ქეჩა.

ქარწყექ სი უსამართლო, ქეგარჩქილე ნარაგადი,
სქანი ართი ჯგირი სიტყვათ, წყარსე გეცენს ჩქიმი
დარდი,
საიქიოს ქაწორხვადე ჩქიმი ცოდა, ჩქიმი მარდი,
10 აკა ქუმომიფერე სი ლორონთიშ⁶ დანაბადი.

ხვალე მა ვაბდოლაშე—ენა ყოფე ირი დროს:
თამარი შოთას ყოროფებუ—ქომიჩქენა ირი კოს,
დარეჯანი — ტარიელს, მთელი სახელმწიფოში სწორს
მა სი მეყოროფიკონი ეშენი ლორონთი მუთე
მიქყორს.

15 თეშენირე ბრელი კოჩი ქკუას გინოსხაპუნსენი;
დუდი იბილენი მუს მოხვარე მუჭოთ ზისხირი ვაუ-
რსე ნი,
ენა იშენი ვეფიქრა ზისხირი კოს ვაურსენი
ჩიჩიეთი გემწარებუ—მუყამს საქმე წაურსენი.

სი ფიქრენქო მუთუნი რენი ბოროტება ართინერი,
20 ის ქკიქკიტიათ ქართუ, ტურა, ყურდგელი დო გერი,
საქმერე ჯგირი სიტყვა დო მუსაფეი ოშინერი.
სი პილი დო სი დობოხორო—დამაქვეერი სქანი შერი.

მა ის დღას ვაბთქუანქე ჩქიმიცალო იბირენი;
ჩქიმჩ ძირაფას ლეხი რექ, ხათე ოკო დინჯირენი;

*)—სიტყვის მასალას.

მა იმგარქო, სი ვიფუღუ — ტყობრზე ოკო იბხირენი,
მუღდა ცოდა მოკითხუნი ნაბტანი ემიკიბირენი.

მუშენი ვარშუ თი დროება, მუ აშგოქყოლიდუანს?
ჩქიმი ყოროფაში გურიშენჲ ოფშახ ცოფექ წირჭას,
ასე თაში გომიჯოგენი მუ ეშმაკეფი გილუანს, 5
მითინი ვამოგიწონუანს, ქრისტიანეში ყვილუას.

საწიწკარი ვავორექ, ვართი ქულა, ვართი ყვერე,
ჩქიმი ხორცის მა ბჰკუნქენი თი ზომაზე ქუმაშერე;
უტკუობას ქომიმტკიცე, ქუმაყუნგე, ქემაყვერე;
გვალას თაში მირდენქენი მუქ იყუ, მუ ამბერე? 10

პატიოსნება ქომიღუნდა, მა სი ირო მიცქვაფუქე,
სქანი ამბეს თქუანდესენი ოფშახ ქემებქიშაფუქე,
მეტი ვამირაგადაფუაფუ თეში გამწობძირაფუქე,
ასე მუთუნი გიწუენი — გერიცალო ირკაფუქე.

ჩქიმი აზრი გეკობტყური, საიდუმლო ქაშგაბარი, 15
ჩქიმინ ახალიგაზდა ჯანი — სქანი ყოროფას მუვახვარი,
სი რდი ჩქიმოთ ელსამეი, *) შურიში გინართუაფალი,
ჯოჯოხეთო გინშართაო? ღორონთი სი ქემახვარი.

ოფშახ ქომირაგადუ სქანდა ჩქიმი ხასიათი;
მითი გოკონი გიყორდას, ენა ვამივარებ მათი, 20
მათი მოკოდუ გიყორდიკონი, მუქოთ გიყორდ
შხვათი,
თითქმის ვედმენდურიკონი მერჩი თიშო შეღავათი.

ენას შხვა ვექუნს, ჩქიმცალი ახალიგაზდა ბოში,
მუში ყოროფილს უყორდას ართი მითინი, ვინდა ოში,
მარა მა სქანი ხათრიშენი დუდი დობდვი მუქო დოში, 25
მანგიორო მიქყოლოფი — მწარე სიტყვა, უჩა გროში...

*) — თილისმა, талисманъ, არაბ.

გამოცდილი ცირა რექ, გუბერნიაში მოსაწონი,
დიდი კათა გიჩინენს რუსი, აზხაზა დო შონი;
თეცალი გამოცდილი ცირაქ, კოჩი თეში დამამონი,
მუთუნნი დოხტური ვამოხვარუ ქაჩუქე ტრაპიზონი.

5 მა უჭკუე ვავორექ ქემარჩილე ჭიჭე მცნება:
ართი თუთარე ბქარუნქენი—შევადგინი განჩინება,
დუდი იპილენი მუს მოხვარუ თაქი მოსქიდუქე სნება:
ახალი აზრის მუგოშინა ქომუჩი რავადიში ნება.

10 დიო ხოლო ართი თუთას, გიჯინექ ართი დლაშა,
რთხინქ შემისრულენქდა ხეს გიჯუდუ თანაფაშა,
ვარა ირფელს ქემოუტენქ, დუსე იბლა ტყადო-ტყაშა—
ფანტის მა ვაპილუნქ, თეში ურქე კარტოლაშა.

ბექედირე გიჩქუდას ათე ჩქიმი ნარაგადა,
მუჭოთ მუგოშინინი, ათეში თუთა მილუ ვადა,
15 ჩქიმი ანბეს გეგონე, ქუთეშიშა ქუმორთადა
- ონჯლორე ნუდგაგურე, ციხეშა ქომიძირუნდა.

აწი ქარუა გავათე, გური უჩი ოშინერო,
ლექსო თიშენი გინვაკეთი—ვაგაგბედი სიტყვიერო,
პასუხი მალას ქომიზოჯი მიიფიქრი ნიჭიერო...

20 შვიდებით ხეს გარზე ქომაჯუდი ცოროფილს
ჯვეშებურო ვადმალორა ვემკუკინა იშო პის... *)

137. თვალუა ცირაში.

ტყურათ დუსე იმნუგეშე
ახავაჲ ჩქიმი ღურა,

*) ბეგლ. თვალვა, 50 წლ. ს. ბანძა, ჩაწერ. ივლ. ბოკუჩავას მიერ.

ლორონთქე ცუდას იკითხას
მითი ორდას თაქი ღულა.

აწი ღორთას ვეველუქ
ვეყუაფუ იში მშლა,
—ათეთ მიჩქე მა ცოდას 5
ჩქიმედა ვაუთქუალ ულა.

აწი ფთქუანქ, მოთქმას ვიტყუქ
საყვარელქ გამარისხუ
შური მეურს, ბლურუქ, იბჭუქ,
ღურაშე კოჩქე მა ვამირსხუ. 10

აწი ფიფქრენქ ჯაბის ვორექ—
გურქ აწი ვაგამირზუ,
ღუს იპილუნქე მაქი მარა
ჯიბეშა ხამი ვალამიძუ. *)

138. მ ა ხ ი ნ ჯ ე ფ ი.

(დილოგი).

მუში უნჩაშის მუთმაშინანს— 15
მამასახლისი ბაძუ:
ბაძუ: ხირუაქ გებრალო,
სამართალი ვაძუ.

სერი დო დლაშით ქიფსოფუქე 20
უბედური ბაძუ,
მარა მუთუნი ვაგოფრთი—
მუთ ვაძენი—იშენი ვაძუ.

ირდიხას ცხენქ გოჭყორდუ
ვარე აქ ანგარიში... 25
ხან ოში დო ხან ხუთოში
მახინჯეფი ნავარიში....

*) აკ. ბოკუჩავა, ს. ალერტი.

მახინჯეფი: ითამ მახინს თხოზუქჲ დო
მართალი კათას გინარქჲ,
საზოგადოს ნუ აღორე—
გვალო ჩქინი ჯიმარქჲ.

5 ჩქინიანენს ძრახენქჲ დო
ითამ ბაძუ მართალიე,
სორე სამართალი ვარა
დუდი მიოკვათალიე... *)

139. აბრაგი ასლამ სურუაში საზახალა,
(Var. ის. გვ. 94—100, № 45).

მა ამბექ შებხვადენი
10 ი ცალი შეხვალამუ ტერს;
ქორთუენს მიშუოლი
ურწმუნო დო სახელი კყელს.

ინენს მუჟო ვაჟოფედი
მა გევოხედინი ი ცხენს,
15 ზემხარიშე მობთხოზუნა
ჟირი დლა დო სუმი სერს.

წოხოლე ჯარქ დობხვადენი
ტყას მიშაბარგუდეს,
შარაშა გიშართესკონი
20 მუჟო დამიმარგუდეს.

მა ექინე მნფშინი,
თეჟი მუჟო აგუდეს.
მუჟო კინუოჯინედინი
ირო დოთეანთხუდეს.

.
.

*) ფილო ბოკუჩავას (85 წ.) გამოთქმით ჩაწერ. ს. ალერტში
აკ. ბოკუჩავას—მიერ.

შულადირი ცხენი პუნდუ
ქუთეშიშე ნარულეფი,
ჟირი დლა დო სუმი სერს
მათი ვავორდი ნარულეფი. *)

ცხენი წყარს მოლე მუნბლი დო ნ
კე მოსვანჯა მა მოკოდუ,
იზმა ცუდი ქობქიმინი
მა ცვილუა ვადმოკორდუ...

თაქ აზრიქ ქომმაჩუ
ქოთ იფიფქრი ოშინერო, 10
ჰე, ლეკური, ქოკვათნქდა
რექ ღორონთიშე გორჩქინელო...

ტარჩენს მოლე ეკბლი დო
თომაში მათსქა ჯარი მულა,
მა ხვალე დო თეზმა კოჩი 15
გარზა მუჰო ვარე ტყურა.

თაქი ცოფე ჩქიმი ბედი
აღსასრული ჩქიმი ღურა... **)

140.

უმინჯური ნიკეფიში ლექსი.

ნიჭი კოს მუს ოხვარ
ვაულუნდა გურაფა: 20
თოლი აფუ ეკირილი
ეწაფორ მუნათა.

*) ზმა: I—„ნარბენს“, II—„ნამძინარეს“.

**) დაუმთავრებ., ი. კაკულიას (50 წლ.) გადმოცემით ს. ალერტში ჩაწერ. აკ. ბოკუჩავას მიერ.

ჯღვერი *) ოკო ირი ადგილც
შარეფიში წურაფა.

ათე კილც დიდი ოკო
სწორეთ გინოფუნაფა...

5 კლასეფიში გურაფას
ჩქინი მეფე აძვირენდ.
ამოკლენდ ირი ჯგირც,
ვითარებას **) აჭირენდ.

ათასიშე ჟირს უჩქედ —
10 თის ხოლო თაკილენდ.
ეში გარდა მუხუმა ჭირდ,
მარა რაგადი ვაშინერდ. ***)

კინოხიანი *****) ჯგირი მარა—
ანწით მუთას აპირენდ.
15 ირო დუდიშო ღვაწენდ დო
მეტო ხალხიშო ვასტილენდ.

სასარგებო სქუალეფს
უმინჯობათ აკილენდ.
მწრუ ცოდაქ ადრე ვარა —
20 უფურაშობას ადგინენდ...

ტყურათ აზრი ქოპილენც—
დუდი მათუ წვალებული;

*) ბელადი, ВОЖАКЪ.

**)—განვითარებას.

***) ეთნოგრ. მხარე. სიტყვისა და მისი ბიბლიოგრაფია იხ. „სა-
ლექსიკ. მასალაში“ (I წიგნის II ნაკვ. ბოლოში).

*****)—წარსულს.

ათეში გეშა ბრელრშა მათეუ—
დუდრშა დურა ზალეებული.

მუზემა კოჩირე ჯვეში მეფეშე
ათენერო ჩალეებული.
ახალეფქ ეცადით დო
ჩქინდე რეთ ალებული. *)

*)—დალოცვილი, დადასტურებული. იხ. და შეად. ლექს.
ახ.ნ 79 და 114, სადაც ალება—თანხმობას, ყაბულს. ლექსი ჩაწერი-
ლია მოწაფე ნ. შონიას მიერ ს. მარტილში.

შ. ბ.—„მეგრ., ივერული, ენა“. 1920.

დასასრული I წიგნის I ნაკვეთისა.

უმთავრესი შეცდომები გეგმვისა:

შესავალში:

- 1) გვ. 6, შენ. I, გამოტოვებულია: ..ბ.ბ. ექიმი იას. ჟორდანიას, პროკ. ჯაიანი, ნ. ბერიძე, აკ. გოგოლაძე. გ. გეგე-ქკორი, გრ. ხუროძე, გრ. ფალავა“.
- 2) გვ. 13, ²⁰ გამოტოვებ.: ს. ჯოლო.
- 3) გვ. 14, ჰენრი კლაპროტი და არა ი. კლაპროტი,
- 4) გვ. 15, ¹⁷ „განათლ.“, № 4, 1920 (და არა № 2).
- 5) *ibid.*, შენ. II—მოამბე 1895 წ. №№ 10—12 (და არა 1896).
- 6) გვ. 16, ²¹ გრძელი „უ“-ს ჩვეულებრივ ღ მოკლე „უ“-საგან.
- 7) გვ. 19, შენ.: „გან.“ № 4, 1920 (და არა № 2).
- 8) გვ. 21, ¹² ქუაში მახუალი (და არა ქუაში).
- 9) გვ. 29, შენ. IV: მ. ჰანჯი—სომხ. ჰანჯ (*hanj*).
- 10) გვ. 30, შენ.: მ. ჯანაშვი. რეც. „ივერ.“ 1895 წ. № 149.
- 11) გვ. 32, ¹² 40-იან წლ. ქ. ენის სწავლება შემოღებულ იქმნა.
- 12) გვ. 35, ¹ ჰენრი კლაპროტი (და არა კლაპროტია).
- 13) *ib.*, ²¹ „Über das georgische“.
- 14) *ib.*, ²² ა. ტრომპეტტი.
- 15) გვ. 45, ¹¹ შეად. მეგრ. ოზე, ქართ. ეზო-ს და სხ.
- 16) გვ. 46, ¹³ გამოტოვებულია: ს. ს. რუხი—ჭუბურხინჯის რაიონში ყოფნის დროს, სადაც შემთხვევა გვექონდა გავსცნობდით ჯვარელებსა.

ბექსტში:

- 1) გვ. 52, ²⁶ ვაბლოლუა (და არა კაბლოლუა).
- 2) გვ. 53, ¹⁵ ნოტქუექენი (და არა ნათქუექენი).

- 3) ib., ²⁰ დოგილურუ.
- 4) გვ. 55, ²² მა ფიფქრენქე.
- 5) გვ. 57, ¹ აბა ფთქუათ.
- 6) გვ. 57, ⁷ დაბადებაშე, ვამოქირცდ;
- 7) გვ. 58, შენ. II:==ჰყალარე. დიმ. გ—უა.
- 8) გვ. 59, ²⁴ ვეწინი.
- 9) გვ. 64, ¹⁶ მაჟრას.
- 10) გვ. 66, ³ ბრელწ ხანიე.
- 11) გვ. 66, ⁸ ვაპქარაფუ (და არა ცპქ...)
- 12) გვ. 66, ¹⁴ დავაშე.
- 13) გვ. 70, ¹⁵ ვარექ (და არა ვარექ).
- 14) გვ. 72, ²² მუთას გოქიმინაფუა.
- 15) გვ. 73, ¹⁹ ქოული.
- 16) ib., 41, ³ მუსტაფა.
- 17) გვ. 77, ⁵ ოგურეს.
- 18) გვ. 77, შენ. I (მიაწერენ ს. გუგუნაეას, ავტორს „თა-მარიანისა“, ტფ. 1912, გამოც. თავართქილადისა).
- 19) ibid.: გამოტოვებ. № 29, მაგრამ თუ მივიღებთ მხედველობ. 11-ა №-ს (იხ. გვ. 64)—შემდეგში ნუმერაცია მიმდინარეობს სწორედ.
- 20) ib., 21: ეფერი.
- 21) გვ. 78, ²⁴ ჩილამური.
- 22) გვ. 81, ¹³ თეში.
- 23) ib., ¹⁸ მოდანოსენქერე.
- 24) გვ. 82, ³⁻⁴ ჩქიმწ ულრე დულწ უქოფულ.
- 25) ib., ¹⁶⁻¹⁸ ჯარიშენი, ჯინიშენი, ჯვარიშენი და სხ.
- 26) 81, ¹ გიგორდით.
- 27) 85, ¹⁵ ქჩჩანუ.....
- 28) ib., ²⁷ თქუანდე.
- 29) 86, ³ კვათუნდა დო.
- 30) 90, ¹⁹ მისჯთი.
- 31) 91, ²³ ქუჯგუ.
- 32) 92, ⁴ უძახენა.
- 33) ib., ⁶ თეცალი კოჩი.
- 34) ib., ²⁰ ვემერჩანა.
- 35) 93, ¹ ლაკვატია.....

- 36) ib., ⁴ ლექსიქ.
37) 94, ¹² ვაშქიდულენს.
38) ib., ²² შეფხვადენი.
39) 98, ⁵ შენ. გამოტოვებ. = სოფ. აბაშ. რაიონში.
40) 99, ⁸.....
41) 100, ⁷ შენ.: ს. ნოლა არსებობს აგრეთვე გურიაში.
42) 102, ¹ მეტი.
43) ib., ⁶ გოფქურუნთ.
44) 104, ²⁴ სოფე.
45) 107, ⁶ გუმაშინუ.
46) 113, ¹⁰ ქუმოპქარე.
47) 115, ⁴ ქესა.
48) 115, ¹⁸ ოზლოდუანსენი.
49) 116, ²⁵ ყუდეს.
50) 117, ²¹ ჭიქე.
51) 123, ⁴ ზარხულს.
52) 125, ¹⁹ დუდი.
53) 125, ²¹ აფხაზას.
54) 129, ⁵ წმიდა.
55) ib., ქომორკიდებუნი.
56) ib., ⁹ ქუგოკონდა.
57) ib., ¹⁰ ბედნიერი.
58) 130, ⁸ თემ-შარას.
59) 131, ⁵ გორჩქინაშ დროს.
60) 132, ¹² თირი.
61) 133, ²⁷ გიწინი.
62) 135, ¹⁴ მუშით.
63) 136, ¹⁸ დაბადლე.
64) 141, ¹ გეგლაბჟლირი.
65) 141, ²⁰ ფსქიდი.
66) ib., ²⁷ გინმომისვანდას.
67) 142, ¹⁷ დაბადებაშე.
68) 142, შენ. I: გამოტოვებულია: იხ. აგრეთვე „ქრებ.“,
1899, № 1, განყოფ. 2, ი. მოსეშვილი — „ანბანზედ
თქმული ლექსები ს. გუბში ჩაწერილი“.
69) 143, ¹ ვეშერძინენს.
70) ib., ³ სოროფაქ.

- 71) ib., 4 ვედგენჯარას.
72) ib., 5 ცავა.
73) ib., 6 ბოშალა ვაილუნია.
74) ib., 18 ლურუში.
75) 144, 2 ეფერქ.
76) 150, 5 ქნცინო.
77) ib., 17 შხვას.
77) 151, 18 გამოტოვებულია — „მა თის ფთხულე“.
79) 153, 5 გრკერკელუდჷ.
80) ib., 22 ცოროფილი.
81) 154, 4 მიდამიციონია.
82) 156, 1 მეგრ. უსრულო შაირის ნიმუში.
83) 156, 15 მეფჩირთადა.
84) ib., 20 რსიოლი.
85) 157, 11 მახარია.
86) 158, 4 გლურსი.
87) ib., 8 მოჯგირეფი.
88) ib., 10 ოფიქრებელი.
89) ib., 27 ცოფე.
90) 159, 2 გიჩქუნ.
91) ib., 4 ცოროფილიშო.
92) ib., 7 უირი.
93) ib., 8 უირხოლოქეთ.
94) ib., 8 იყვილე.
95) ib., 10 ათეცალი.
96) 160, 17 ჰაიტ.
97) 161, 13 მილიონით დოხარგუე.
98) 165, 2 შიბილ — ხანტილი.
99) 165, 13 ნუ ჰყორუქ.
100) 176, 7 ვადმორულუ.
101) 180, 5 ცოროფათუ.
102) 182, 3 დუდიში.
103) ibid., 4 ნებაშა.
104) 183, 2 ნწმემიციოთა.

ს ა რ ჩ ე ვ ი.

I. ეპიგრაფი (ნ. მარრის სტატიიდან: „მეგრული ენა“, ცნ. ფურც... 1905, №№ 1772—73	33 — 33:
II. წინასიტყვაობა.	III. V.
III. შესავალი. თავი 1: სამეცნიერო დავალება და მოგზაურობა—„რუსეთი— სამეგრელო“.	1—13
„ თავი 2: მეგრული ენის მეცნიერ- რულად შესწავლის ისტორია .	14—22
„ თ. 3: უმთავრესი თვისებები მეგრ. ენისა.	23 — 26
„ თ. 4: ლექსნიცი—მარრი	27—40
„ თ. 5: მეცნიერთა განსაკუთრე- ბული ყურადღება მეგრული- სადმი.	40—43
„ თ. 6: ჩვენი მასალის ხასიათი	43—44
„ თ. 7: უმთავრესი დებულებები შრომისა.	44—46
თ. 8: მეგრულისა და საკითხის (ზეპირგადმოცემათა შეკრების) ბიბლიოგრაფია.	46—47
IV. მასალები. (სენაკის მაზრა. ლექსები)... .	49—50

		33.—33.:
№№:	1. „ბათუმი“ — იოს. ვ. ანჯაფარიძისა.	— 51
”	2. საჩონგურო ლექსი — თ. ოდი- შარიას ასულისა.	51—54
”	3. ყოროფაში ლექსი.	54—55
”	4. ყოროფა დო ფარა	— 56
”	5. სასაღდათოში ლექსი.	— 56
”	6. ანბანიში ლექსი.	57—59
”	7. ყოროფაში ლექსი...	59—61
”	8. ყოროფა	61—62
”	9. სრუელი	— 62
”	10. ოსურეფი	62—63
”	11. ნინა	— 64
”	11. ა. — ექსპრომტი: კაპაია ფაჟა	64—65
”	12. საყოროფო	65—66
”	13. ქორთული ნინა	— 66
”	14. პასუხი	— 67
”	15. დროება	67—70
”	16. ართი გრძნობა	— 70
”	17. ჟარი მაქრიხოლი.	70—71
”	18. ყოროფაში ლექსი	— 71
”	19. ყოროფა	— 72
”	20. მათობა	72—73
”	21. ბატა	— 73
”	22. სიზმარი	73—74
”	23. ყოროფაში ლექსი	74—75
”	24. საყოროფო	75—76
”	25. ცირა	— 77
”	26. სიმდიდრე დო სიღარიბე	— 76
”	27. ცირას	— 77
”	28. გური - ოგურეს	— 77
”	29. გამოტოვებულია, იხ. შეცდომათა გასწორების № 19, გვ. 204.	(77)
”	30. ყოროფა	77—78

№	№	გვ.გვ.
”	31.	სიმდიდრე დო სიღარიბე 83-83. —78
”	32.	დინათილი ცხენი 78—79
”	33.	ჩონგური 79—80
”	34.	ჩქიმი უბედობა 80—81
”	35.	გიდი ემუხვარი 81—84
”	36.	ციხე 84—85
”	37.	ბოში დო ცირა 85—86
”	38.	საყოროფო —86
”	39.	ვარდიში წყარი —86
”	40.	ვარდი დო ჭუჭელე —87
”	41.	ჩილი დო ქომონჯი 87—88
”	42.	ქ. გვათუა 88—90
”	43.	ციხე 91—93
”	44.	ფუთარეფი 93—94
”	45.	ა. ყურუა (პოემა) იხ. გვ. 199. 94—100
”	46.	„დაჩნიკი“ 100—107
”	47.	გოდება 107—108
”	48.	ძღაბეფი 108—112
”	49.	ბოში დო ცირა 112—114
”	50.	ბეე წყარი 114.
”	51.	აფხაზეფი 115—117
”	52.	საყოროფო 117.
”	53.	საყოროფო 118—120
”	54.	ყირი ყოროფილი 120—121
”	55.	ჩქიმი გურიში მინჯეს 121—122
”	56.	სიზმარი 122.
”	57.	წირი წანა 122—124
”	58.	აფხაზა დო მარგალი 124—126
”	59.	ტაროზ-უბადოშე წყიში 127—128
”	60.	სიღარიბე 128.
”	61.	ლალეფი 129.
”	62.	ძღაბის 129.

№	№	გვ.გვ.
	მასვე	129.
"	63. მასვე	129.
"	64. მასვე	130.
"	65. მასვე	130.
"	66. * *	ibid.
"	67.	ibid.
"	68.	ibid.
"	69.	ibid.
"	70. რიონი	131— 134
"	71. ბუნება	134 —137
"	72. გუთუ აფაქია	137.
"	73. აფეაზეფი	138.
"	74. კალამს	138—140
"	75. №-ს	140—141
"	76. თის	141—142
"	77. მასვე	142.
"	78. ანბანთ-ქება	142 —144
"	79. იგივე	144 —147
"	80. იგივე	147—148
"	81. ვარდი	149.
"	82. ნატრი	149.
"	83. თის	149 — 150
"	84. მარქიხოლი	150 — 151
"	85. ია-იას	151—152
"	86. ოლეტკანდარი	152—153
"	87. აკა ვორექ	153—154
"	88. უგურეს	154.
"	89. გაბასება	154—155
"	90. ბოშის	155.
"	91. მეგრ. უსრულო შაირის ნიმუში.	156.
"	92. მა თინა იპრექ	156.
"	93. ჭიქე ვორდინი	157.
"	94. სი ორდი ვარდი	157.
"	95. არკვანიში ობირეში	157.

№	№	გვ.გვ.
"	96.	მოჯგირალა 158—160
"	97.	სილარიბე 160—161
"	98.	ოცქვაფური ლე... 161.
"	99.	მარგალიშ' სქვამს 162.
"	100.	ვაგიჟორქო მა 162—163
"	101.	ტორონს ბგექ 163.
"	102.	ანბანთ-ქება 163—166
"	103.	ხუთი გრძნობა 166.
"	104.	თენა მჟრე? 166—168
"	105.	ვამოკო მა კაბობა! 168—169
"	106.	ცხოვრებაში აზრი 169.
"	107.	გურიშ' ნწარე ქუა 169—170
"	108.	ვაფორექ ყვერე მა 170.
"	109.	ამდლა დიდი კოჩი რექ 171.
"	110.	მარგალო ვორექ 171.
"	111.	სადღეისო 171.
"	112.	მარებლობა 172—173
"	113.	ჩქიმი ყოროფილს 173—176
"	114.	ართბ ჩქიმი ყოროფილს 176—178
"	115.	კატორლა 178—179
"	116.	სიცოცხლე 179.
"	117.	თის 179—180
"	118.
"	119.	საყოროფო 180.
"	120.
"	121.
"	122.	იგივე 181.
"	123.	" 181.
"	124.	" 181.
"	125.	თის 183.
"	126.	ნოქყედი 182—183
"	127.
"	128.	საყოროფო 183—186

№	№		
”	129	ოგივე 186.
”	130	ართი ცხენი ibid.
”	131	სოროფაზე გონქირაფილი...	. 186—187
”	132	ჩქიმჩ უბედობა 187—192
”	133	ბოში 192.
”	134	თის ibid.
”	135	აბრაგეში ობირეში 192—193
”	136	ვითოჟირი წანერი სოროფილს.	. 193—197
”	137	თვალუა ცირაში 197—198
”	138	მახინჯეფი (დიალოგი) 198—199
”	139	ასლანი ყურუა (იხ. აგრეთვე გვ. 94). 199—200
”	140	უმინჯური ნიჭეფი 200—202
V.		შეცდომათა გასწორება 203.
VI.		ს ა რ ჩ ე ვ ი.	

